

જુબેદા

અથવા

રહસ્યમયી રમણી

(ખંડ પહેલો)

કિમંત રૂ. ૧-૦-૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૭૧૪ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ બુદ્ધેદા અથવા રહસ્ય-
મય રમણી-૧

વિષય ૬-૩

જુ બે દા

અથવા

રહસ્યમયી રમણી

O. T.

10 OCT 1927

સખાર,

ચિત્રગુપ્ત

સંવત ૧૯૮૨

કિંમત રૂ. ૧

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૭૧૫

મુદ્રક અને પ્રકાશક
જયશંકર ખોડીદાસ દ્વિવેદી
મોજ-મળહ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ, ખટાવ બિલ્ડીંગ
ગીરગામ-મુંબઈ ૪,

જુ બે દા

અથવા

રહસ્યમયી રમણી

પ્રકરણ ૧ લું

પ્રિય પાઠક ! મારા જીવનમાં બનેલી ઘટનાઓ ઘણી વિરમયજનક, રોમાંચકર અને કૌતુહલોદ્દીપક રહસ્યથી પરિપૂર્ણ છે !

આટલાસ પર્વત શ્રેણીઓને વટાવી જઈ આફ્રિકાના ઉત્તર વાલુકામય પ્રદેશમાં એક અરબી ઘોડા પર બેસી હું ચાલ્યો જતો હતો. આ વાલુકામય પ્રદેશમાં દષ્ટિ પહોંચે ત્યાં સુધી એક પણ વૃક્ષ કે માનવનું ચિહ્ન જણાતું નહોતું.

અલજરીયાની દક્ષિણ દિશા તરફ આવેલો આ વિસ્તૃત સપાટ પ્રદેશ સહરાના રણથી પ્રખ્યાત છે. આ પ્રદેશમાં પડતા તાપને જો અગ્નિજ્વાળાઓ કહેવામાં આવે તો કાંઈ ખોટું કહેવાય નહિ. રેતીમાં ચાલીને અશ્વ ચાકી ગયો હતો. મારી પાસેનો ખોરાક અને પાણી ખૂટી ગયાં હતાં. જૂદીજૂદી જાતની દુશ્વિંતાથી મારું માથું ભમ્યા કરતું હતું. મારી તે સમયની અવસ્થાનું વર્ણન કરવું અશક્ય છે. મધ્યાનનો પ્રખર તાપ અને પવન વેગે ઉડતી રેતીની કણો મારી આંખ અને મોઢાકું ભરી દેતી હતી. ક્ષુધાથી હું પીડીત થઈ ગયો હતો. પાણીની એટલી તો ખાસ લાગી હતી કે, કંઈ અને ગળું સકાઈ ગયું હતું. મારું આખું શરીર પરસેવાથી તરબોળ થઈ ગયું હતું છતાં,

નીમકહલાલ ઘોડો આવા અગ્નિમય પ્રદેશમાં પહોંચે અને પોતાની પીઠ પર મંદ ગતિએ લઈ આવ્યો જતો હતો.

લગભગ ત્રણ વાગે કેટલેક દુરથી એક મોટો પર્વતના જેવો વટોળીઓ મારી તરફ આવતો જણાયો. આ વટોળીયાએ આદાશ અને પૃથ્વી એક કરી મૂકી હતી. ઘોડા વખતમાંજ તે વટોળીયો મારી પાસે આવી પહોંચ્યો. મેં ઘોડાને ઉભો રાખ્યો અને પવન જૂદી દિશાનો હોવાથી વધારે ધન્ય નહિ થતાં તેમાંથી સહી સલામત હું પસાર થઈ ગયો. આમ લગભગ પાંચ વાગ્યા એટલામાં ઘોડે દૂર કેટલાક ઉંટો અને ઘોડાનો કાફલો આવતો મારી દૃષ્ટિએ પડ્યો. તે જોઈ મારા દેહમાં કંઈક પ્રાણ આવ્યો. ઉંટની એક લાંબી હાર લાગી રહી હતી અને તેની પીઠ ઉપર આત્મરક્ષાનાં અનેક ઉપયોગી શસ્ત્રો લાદેલાં હતાં. સ્પર્શકિરણો તેના પર પડવાથી તેનો ચમકારો આખા રણ પ્રદેશને ચમકિત કરી મૂકતો હતો.

મેં મારા ઘોડાને તે તરફ વાળ્યો અને તે કાફલાની નજીક જઈ પહોંચું એટલામાં તેઓમાંથી એક માણસ મારી સામે આવીને ઉભો રહ્યો અને મારા સામે બંદુક તાંકી.

મેં કચલિત બની આરબ ભાષામાં કહ્યું—“ભાઈ ! ખુદા તમારું બલુ કરશે. હું શત્રુ નથી પણ મિત્ર છું.”

મારો અવાજ તેણે સાંભળી ઘોડાની લગામ પકડી લીધી અને મને નીચે ઉતરવા કહ્યું. મેં તેને પૂછ્યું—“આ કાફલાના વડા કોણ છે ?”

પેલા માણસે જવાબ આપ્યો—“બિરકુરાના સૈદાગર અલી બિન હાફેઝ !”

“ત્યારે શું તમે બધા જુમેન-નાસે જાઓ છો ?” મેં તેને પૂછ્યું.

રક્ષક મારો પ્રશ્ન સાંભળી સહજ વિસ્મિત બની ગયો; પરંતુ કેટલેક સમય પછી તે બોલ્યો—“તમે કેમ જાણ્યું ? અમારા વડાની પાસે તમને લઈ જવા પડશે.”

“મને પણ એટલું જ જોઈએ છે.” મેં તેને કહ્યું.

મારા મ્હોડામાંથી ઉપરોક્ત શબ્દો નીકળે છે, એટલામાં એક સુદે અશ્વપર સ્વાર થયેલ વૃધ્ધ સૌદાગર મારી સામે આવીને ઉભો રહ્યો. તેની સુદદ કાયા, તેજસ્વી મુખ મુદ્રા અને નાની સૂધી પથરાયેલી સુદેદ દાદી તથા તેના શ્વાસ જોઈ મારા મનને ખાત્રી થઈ કે, આજ દલપતિ હોવો જોઈએ. મેં તેને મુસલમાની રીત પ્રમાણે અભિવાદન કરી તેનું મંગળ ઇચ્છ્યું.

વૃધ્ધે મારા તરફ જરા સંદિગ્ધ દષ્ટિથી જોયા પછી રક્ષકને પૂછ્યું—“આ માણસ કાણ છે?”

તરતજ મેં જવાબ આપ્યો—“હું એક અંગ્રેજ છું. મારું નામ સિસિલ હકામિય છે. ટવાટ જોવાને માટે જાઉં છું. પરંતુ મારું જાવિ મને આપની પાસે ખેંચી લાવ્યું છે. આપના ઉંટોને બાંધેલાં ઘંટોનો ધ્વનિ મારા કાને આવ્યો એટલે જુદાનો ઉપકાર માની મેં મારા અશ્વને આપની બાજુ ચલાવ્યો. બીજું ઇશ્વરની મરજી પણ આપણને અહિં મેળવી આપવાની હોવી જોઈએ નહિ તો હું આપને અહિં મળું પણ કેવી રીતે? જુઓ, આપના નામનોજ એક પત્ર મારી પાસે છે. આપણા ઉલયના મિત્ર જોનરલ માલેજે આપને એક પત્ર આપ્યો છે.”

મારા મ્હોડામાંથી જોનરલનું નામ સાંભળતાં વૃધ્ધ સૌદાગરની આંખો કતરણતાથી પ્રકુલ થઈ ગઈ. પત્ર લઈ તેણે વ્યગ્ર ચિત્તે વાંચી જોયો. જોનરલે તેના આ વૃધ્ધ મિત્રને પત્રમાં લખ્યું હતું કે, આવતાર વ્યક્તિને તમારે દરેક રીતે સહાયતા કરવી.

પત્રને બે ત્રણ વાર વાંચી રહ્યા પછી વૃધ્ધે મને કહ્યું—“મી. હકામિય, અલ્લા પરમ દયાળુ, સર્વ શક્તિમાન અને સર્વજ્ઞ છે. તમોને જોઈતી દરેક મદદ તથા આશ્રય હું આપીશ પરંતુ તે પહેલાં તમારે અમારી સાથે ખાણું લેવું પડશે.

તરત જ કાફલાની કુચને અટકાવવામાં આવી. તે જ સ્થળે તંબુઓ ઠોકાયા અને એક કલાકમાં જ ન્હાના શહેર જેવો તે કાફલાનો દેખાવ થઈ પડ્યો.

વૃધ્ધ સૌદાગરે મને પોતાની પાસે બેસાડી સારી રીતે જમાડ્યો. ત્યાર

પછી હુકકાની નળી મારા હાથમાં આપતાં મારા દેશની વાતો પૂછવા લાગ્યો. વૃધ્ધ મોરકકાનો રહેવાસી હતો. છતાં મારા દેશની વાતો સાંભળવાનો તેને બહુ શોક હતો. મેં તેની સાથે કેટલીક રાજ પ્રકરણી વાતો કરવા માંડી. વૃધ્ધ ખુશ થયો. ધીમે ધીમે ચંદ્રોદય થવા લાગ્યો. આખા દિવસમાં ગરમીથી બેઠાલ થઈ ગયેલાઓને અમૃત મળ્યું હોય એવો લાસ થવા લાગ્યો. કારણ કે, ચંદ્રનાં શિતળ કિરણો અને શિતળ સમિર રણની મુસાફરીને બૂલાવી દેતો હતો. વૃધ્ધે કાફલાની ચારે બાજુએ પહેરેગીરો ગોઠવી દીધા અને ત્યાર બાદ જમીન ઉપર શેતરંજ પાથરી સૂઈ ગયો.

મેં પણ મારા ઘોડાના જીનનું ઓશીકું કરી આખા શરીરે વસ્ત્ર ઓઢી લઈ દિવસના થાકને ઉતારવા માંડ્યો.

પ્રકરણ ૨ જી.

આ દુર્ગમ-વિકટ મરૂપથમાં મુસાફરી કરતાં કરતાં કેટલાયે દિવસો વહી ગયા. ઉત્તર આફ્રિકાના પ્રદેશથી હું અનભિર નહોતો. ત્યાંના જીવનનાં સુખ અને સ્વાધીનતાએ મારા હૃદય પર એક પ્રકારની મોહમ્મળ પાથરી હોય એમ જણાતું હતું. અને તેટલા જ માટે ટ્યુનિસ અને ત્રિપોલીની મુસાફરી હું કરી આવ્યો હતો. મોરોકકોનાં પણ અનેક સ્થાને હું ફરો આવ્યો હતો. આવી રીતે આરબ જાતિ સાથેના વારંવાર મેળાપને લીધે તેઓ તરફ મારા દિલમાં સહાનુભૂતિ પ્રકટ થઈ હતી અને અનેક મુસલમાન બંધુઓ સાથે મને મિત્રતા થઈ હતી તેવા જ એક બંધુની સાથે આજે હું મુસાફરી કરતો હતો.

ત્રણ વર્ષ સુધી આરબ પ્રદેશમાં રહેવાને લીધે તેઓની ભાષા તથા કાવ્યોનો મર્મ હું સારી પેઠે સમજી શકતો હતો. એટલે મુસાફરી કરતાં મને અડચણ પડતી નહોતી અને તેઓની સાથે તેઓની ભાષામાં જ મને વાતચિત કરવાનું ફાવતું હોવાથી મિત્રતા થવાને વાર લાગતી નહોતી. અલી બિન હાફેઝ મારું જ્ઞાન તથા અરબી ભાષા ઉપરનો મારો કાણુ જોઈ મારાં મુકત કંઠે વખાણ કર્યાં કરતો હતો અને મને કાંઈ પણ રીતે ઓછું ન આવે તેની ખબરદારી રાખતો.

એક દિવસે પ્રભાતમાંજ અમે મુસાફરી કરતા બાબુ બાબુમાં ઘોડો ચલાવતા ચાલ્યા જતા હતા, તે વખતે વૃદ્ધે મને પૂછ્યું—“તમારી યુવાન વય અને ઘેરે પુષ્કળ સંપત્તિ હોવા છતાં તમે આવા નિર્જન કપ્પ્રદ મરૂપ્રદેશમાં કેમ રખડ્યા કરો છો ? લગ્ન કરી શા માટે સંસારી જીંદગી ગુજારતા નથી ?”

મેં સહજ હસીને જવાબ આપ્યો—“લગ્ન કરવાથી શું ફાયદો છે ? અત્યારે મારા જેવો સુખી દુનિયામાં કોઈ નથી. માથા પર કોઈ પણ જાતની ચિંતાનો બોજો નથી. મરજી આવે ત્યાં જઈ શકું છું—ફરી ફરી શકું છું. વિવાહ કરતાંજ હાથ

પગમાં બેડીઓ પડી જાય અને તે બેડીઓ પછી કહાડવી ધણી મુરકેલ થઈ પડે છે.

વૃધ્ધે જરા માથું હલાવી ગંભીર બાવથી કહ્યું—“હા, પણ જેમ તમે બંધનથી દુર ન્હાસવા માગો છો, તેટલાજ પ્રમાણમાં તમે બંધનથી જકડાઈ જશો અને છૂટી શકશો નહિ !”

મેં વિચિત્ર બની પૂછ્યું—“એનું કારણ ? આપ આ શું કહો છો ? આ કઈ જાતની દૈવવાણી ?”

“હા, દૈવવાણીજ કહેવી જોઈએ. આજે સવારનાજ મને તેની પ્રતીતિ થઈ છે. તમારાં યુકે ઉપર ઉંટનો પગ પડી ગયો છે !”

“એટલે ?”

“તે ધણી અમંગળસૂચક નિશાની છે.”

મેં સહજ ગંભીર બની પૂછ્યું—“એ બધી આપના વહે-મની વાતો છે. અમે શુકન-અપશુકન, જાંતર-મંતર, એવું કાંઈ પણ માનતા નથી !”

શેષે જરા રોપયુક્ત મુદ્રાથી કહ્યું—“તમે કાફરો કયાંથી માનો !”

મેં તેમને શાંત કરવાના ઉદ્દેશથી કહ્યું—“વાર, ધારો કે માનીએ; પરંતુ યુકના ઉપર પગ પડવાથી શું અમંગળ થઈ શકશે તે આપ જાણી શકો છો ?”

શેષે પોતાની દહાડીને પસવારતાં ગંભીર મુદ્રા ધારણ કરી કહ્યું—“તારે સાંભળવાની ઇચ્છા હોય, તો સાંભળ. તું યુવક છે, હું વૃધ્ધ છું એટલે મારી વાતને ઉડાવી નાખતો નહિ. તું યુવા-વસ્થામાં આવેલો હોવા છતાં પણ હું અનુમાન કરીને કહું છું કે તું કાંઈના પ્રેમમાં પડ્યો નથી !”

“હા, ખરી વાત. આપનું અનુમાન સત્ય છે.”

શેષેનો કંઈ સ્વર કંઈક વધારે ગંભીર થવા લાગ્યો. તેમણે કહ્યું—“નૌજવાન ! સાવધાન રહેજે. થોડા વખતમાં એક દિવસ એવો આવશે, કે જ્યારે રમણીના મુખ કમળને જ તું જીવનનું સારણત માનીશ. તે યુવતીના પ્રભાવનાં ચિહ્ન

બિન્દુના જેવાં નિર્મળ ચક્ષુઓ, પીચકળનાં જેવા લોહિત વર્ણ
ઓષ્ઠ યુગલ અને નવ પ્રસ્ફુટિત ગુલાબ પુષ્પ જેવું તેનું મુખ
કમળ જોઇ તારાં ચક્ષુઓ તેના પ્રેમમાં દીવાનાં બની જશે. તેની
પાછળ તું પાગલ બની જઇશ-અને પછીજ મને યાદ કરીશ
કે, વૃધ્ધ શેખે કહેલું ભવિષ્ય ખરું છે કે ખોટું. ”

નિશ્ચય બની હું શેખની વાત સાંભળી રહ્યો. બન્ને જણ
માનભાવે પથ અતિક્રમ કરવા લાગ્યા. જૂદી જૂદી જાતની
ચિંતાઓથી મારું મન ઉદ્વિગ્ન બની ગયું.

આખરે મૌન ભંગ કરતાં મેં તેમને પૂછ્યું-“ મહાશય,
ધારો કે આપની ભવિષ્યવાણી ખરી પડે, તો મારે શું કરવું ?
આપ કાંઈ ઉપદેશ આપી શકશો ? ”

શેખે કહ્યું-“ ઉપદેશ ? હું કોઇને ઉપદેશ આપતો નથી.
ઉપદેશ શું અદ્ભુતની ગતિને રોકી શકે છે ? છતાં હું એટલું
તો તને કહું છું કે, તું કદાચિત્ પ્રેમમાં પડે-તારી પ્રિયતમા
ગમે તેવી મોહક અને સુંદર હોય તો પણ-તેમાં લુપ્ત થઈ શકે
નહિ. તે યુવતી પરી જેવી ખૂબસૂરત હોય, તો પણ સ્વપ્નમાં
પણ તેના પ્રિયાલ આવવા દ્રષ્ટ શકે નહિ. કહે, આ પ્રતિજ્ઞા તારાથી
પાળી શકાશે ? ”

“ મહાશય, આપ કહી શકશો કે તે યુવતી કઈ જાતની
હશે ? આરબ, મૂર કિંવા મારી સ્વદેશવાસિની અંગ્રેજ બાળા ? ”

શેખે કહ્યું-“ તે વાત મને પૂછીશ નહિ. હું કાંઈ પીર નથી કે
બધી વાતના તને ઉત્તરો આપી શકું. પરંતુ એટલું તો ખરું કે,
નાસ્તિકની માફક તું જેને કુસંસ્કાર કહે છે, તેના અનુભવ તો
તને મળ્યા સિવાય રહેશે નહિ. આવીજ રીતે થોડા વખત પહેલાં એક
બનાવ બની ગયો છે, અને પરિણામ ભયંકર આવ્યું હતું ! ”

“ શું ? આપ શું કહે છે ? મારા પ્રાણને માટે આશંકા
લાવવા જેવું તો નથી ? ”

“ પ્રાણને માટે તો હું કહેતો નથી, પણ એટલું તો ખરું
કે, આ પ્રેમ સુખરૂપ થશે નહિ પણ ઉત્તપ્ત લોહભટ્ટીની માફક
દમેશ તારા દિલને જલાવ્યા કરશે-વૃથા થઇ પડશે. ”

મેં એક નિશ્વાસ મૂકી પૂછ્યું—“આપે કહ્યું કે, આલો જ એક બનાવ પહેલાં બની ગયો છે. આપ તે દુર્ઘટનાનું વર્ણન કરી શકશો ?”

શેખે કહ્યું—“હા. એ અતિ ઘોર--ભયાનક દુર્ઘટના હતી, તે વાત મારા સ્મૃતિપટપર આવતાં શરીરમાં કંપારી છુટે છે. તારે જ્યારે વાત સાંભળવી જ છે, ત્યારે સાંભળ. મારો એક ભત્રીજો હતો. તેની ઉંમર તારા જેટલી જ હતી અને તને જેમ જેમ જેઠું છું તેમ તેમ તેની મને યાદ આવી જાય છે. કારણ કે, તેના અને તારા ઘેરામાં મળતાપણું વિશેષ છે. સમજાતના ઉપવાસો ખલાસ થયા બાદ તેના પિતાની સાથે તે મોરકકોના પશ્ચિમ પ્રદેશ તરફ ગયો હતો. એક દિવસ તેના ઉંદનો પગ તેનાં થૂંક ઉપર પડ્યો. તેના એક નોકરે તે બનાવ જોયો એટલે તેણે પોતાના માલેકને આવી પડનારી ભાવિ વિટંબનાઓથી સાવચેત કરી દીધો. નિર્બોધ યુવકે નિશ્વાસ નોકરનું કહેવું માન્યું નહિ. તેણે માણસનો તિરસ્કાર કરતાં કહ્યું—“બેનોના કાળની પુત્રી ફાતમાની સાથે મારાં લગ્નની વાત નકકી થઈ ગઈ છે. એટલે બીજી ગમે તેવી સુન્દર સ્ત્રી મળે તો પણ મારું ચિત્ત વિચ્છિન્ન થશે નહિ” એમ તેના નોકરને તેણે ખત્રી આપતાં તેણે કહેલાં ભવિષ્યની વાતને ઉઠાવી દીધી.”

વાતનો પ્રવાહ જેમ આગળ વધતો હતો, તેમ મારા દિલમાં પણ તે ભવિષ્ય જાણવાની ઉત્કંઠા તીવ્ર વધતી ચતી હતી. મેં કહ્યું—“પછી પરિણામ શું આવ્યું ?”

“પરિણામ ? ઘણું જ ભયંકર. એક અઠવાડીયા પછી એ હતભાગ્ય યુવકે મોરકકોની રાજધાનીમાં પ્રવેશ કર્યો. સિદ્ધિ તુમેન રસ્તાપર ચાલી જતાં એક દિવસ તેણે એક શેખની કન્યાને જોઈ. રસ્તે ચાલતાં પવનને લીધે તે યુવતીનો બુરકા ઉઘડી ગયો અને તેના મુખચંદ્રનાં દર્શન તે યુવકને થયાં. શેખની કન્યાનું આવું અતુલનીય રૂપ સૌંદર્ય જોઈ યુવક મોહાંધ બની ગયો. તે આત્મસંવરણ કરી શક્યો નહિ. તે તેના પર એટલો લો

આસકત બની ગયો કે, વાગ્દત્તા પત્નીની વાતને ભૂલીજ ગયો અને તેના નામનું રટણ કરવા લાગ્યો. આખરે યુવકે તે યુવતીના પિતાની મરજી સંપાદન કરી અને બન્નેનાં લગ્ન થઈ ગયાં.”

મેં એક નિશ્વાસ મૂકી કહ્યું—“ઓહ ! આને તમે ભયાનક વાત કહો છો ? આના જેવું બીજું સુખ કયું હોય ?”

બ્રધ્મ મને ધીરજ આપતાં બોલ્યો—“ભાઈ, ઉતાવળો થા નહિ. આરતે આરતે તને બધી વાતનો રફેટ થઈ જશે.”

“વાત, આગળ ચલાવો.”

“વિવાહ બાદ મારો ભત્રિજો તેના સસરાને ત્યાંજ રહેવા અને પત્નિ સાથે અમન ચમનમાં દિવસ ગુજરવા લાગ્યો. સુંદર સ્ત્રી, અસંખ્ય દાસદાસીઓ, રાજમહલ જેવું ભવન, આટલું બધું મળતાં તેના સુખની સીમા રહી નહિ.”

મેં મુઠ્ઠા હાસ્ય કરી કહ્યું—“વાહ ! સ્વર્ગજ મળ્યું કહોને ?”

બ્રધ્મે જરા ભવાં ચઢાવી કહ્યું—“હા, સ્વર્ગ તો ખરું પણ નર્ક જેવું. શું તું એમ માને છે કે આ સુખ તેને કાયમ રહ્યું ?”

“ત્યારે શું થયું ?”

ત્રણ માસ બાદ એક દિવસે દ્રાણીનો પ્યાલો પીતાંજ તે ખુદાના દરબારમાં ચાલ્યો ગયો. તે યુવતીએ પોતાનો પરિસુરત વહેરો બતાવી તેને પાગલ કરી મૂક્યો હતો, પરંતુ વસ્તુતઃ તે શયતાનની છોકરી હતી ! મારા ભત્રિજા પાસે જે કાંઈ માલ મિલકત હતી, તે બધી લઈ લીધા બાદ ઝેર આપી તેને મારી નાખ્યો !”

“ઓહ ! હું એકાએક કંપી ઉઠ્યો અને મારા મ્હોહા-માંથી શખ્તો નીકળી પડ્યા.....” ખુદા મને એવા પ્રેમથી બચાવે—ભયંકર ભવિષ્ય ! ભયંકર ભવિષ્ય ! !”

પ્રકરણ ૩ જી

જેમ જેમ અમો પંથ કાપવા લાગ્યા, તેમ તેમ મારા દિલમાં ચિંતા વધારે ઉદ્વિગ્નતા પ્રકટાવવા લાગી. વૃધ્ધની દૈવવાણી સાંભળી મારું ચિત્ત અસ્વસ્થ બની ગયું હતું. કારણ કે, આદ્યા-વસ્થાથીજ હું માતાપિતા વિહીન થઈ ગયો હતો. માથા પર શિરછત્ર તરીકે કાંઈ ન હોતું એટલે મરજીમાં આવે ત્યાં ફર્યા કરતો હતો. કાંઈ વખત લંડનમાં, કાંઈ વખત પેરીસ તો કાંઈ વખત આફ્રીકાની બેદુષ્ટન જાતોની અંદર હરી ફરી જીંદગીની મોજ ઉડાવ્યા કરતો હતો. વાસ્તવિક રીતે કહીએ તો આધુનિક સભ્યતાનો આહ્વાડબર, ભદ્ર સમાજનું કપટયુક્ત વર્તન અને રમણીઓનો છળ-પ્રપંચયુક્ત પ્રેમાભિનય, મને વિપવત્ જણાતો હતો.

સામાજિક બંધન જેવું મને કાંઈ પણ નહોતું એટલે કાંઈ પણ સ્થાને હું સ્થીર ટકી શકતો નહિ. મારી અત્યાર સુધીની જીંદગીમાં મેં કાંઈ પણ રમણી તરફ પ્રેમ નજરથી જોયું જ નહોતું એટલે સંસાર તરફ માયા મમતાની જાળથી બંધાયે રહેવું પડે એમ નહોતું. સ્ત્રીને હું અંતઃસાર-શૂન્ય વિલાસની પુતળી માનતો હતો. સ્ત્રી જાતિ તરફ મને જરા પણ માન કિંવા શ્રદ્ધા ન હોતી. એટલે વૃધ્ધે કહી સંભળાવેલ દૈવવાણીને હું એક જાતનો વહેંચજા માનતો હતો.

દિવસ પૂર્ણ થઈ સાંજ પડતાં અમો વિશ્રામ લેતા અને પુનઃ અશ્વોદય થયે અમારી યાત્રા ચાલુ કરતા. આવી રીતે મુસાફરી કરતાં ફેટલાક દિવસ વીતી ગયા. એક દિવસ રાતના ચન્દ્રાલોકિત આકાશ પર દષ્ટિ ફેંકી તારા અને નક્ષત્રમણીને જોતો વૃધ્ધે કહેલી ભવિષ્યવાણીનો વિચાર કરતો હું નિદ્રાધીન થઈ ગયો હતો એટલામાં સૂસવાટા કરતી જાળીઓનો વરસાદ અને બંદુકના અવાજ સાંભળી એકાએક હું જાગ્યો થઈ ગયો.

પહેલાં તો શું બનાવ બન્યો છે, તે હું કહી શક્યો નહિ. ઉદ્દેગ અને કૌતુહલથી મારું હૃદય વિચલિત બની ગયું હતું. મેં ચંદ્રપ્રકાશની અંદર બરાબર નિરીક્ષણ કરી જોયું તો શુભ વેશ પરિધાન કરેલી ઘોડા પર સ્વાર થયેલી એક ટોળી અમારા પર આક્રમણ કરી રહી હતી. અમારા કાફલાના બધા માણસો એકઠા થઈ આત્મરક્ષાના ઉપાયો યોજી રહ્યા હતા.

હવે મારા સમજવામાં બધો બનાવ આવી ગયો. પ્રાયઃ હમેશાં બને છે તેમ રણમાં ભટકતી લુટારૂઓની ટોળીએ અમારા પર હલ્લો કર્યો હતો. તરતજ મારી રિબોલ્વર બહાર કઢાડી હું ઉભો થઈ ગયો અને અમારા દળના લોકોની અંદર બળી જવા હું થોડો આગળ વધવા જઈ છું એટલામાં એક અસૂરના જેવો મહા બળવાન અને વ્રંજદેહી આરબ મારો રસ્તો અટકાવી ઉભો રહ્યો. તેની બયાનક મૂર્તિ જોઈ ધડીભર તો હું સ્તાંભિત બની ગયો. તેના હાથમાંનો તીક્ષ્ણ ધારવાળો છરો ચંદ્ર પ્રકાશમાં ચમકી રહ્યો હતો.

હવે વધારે વખત વિચાર કરવાનો નહોતો. અમે બન્ને એક બીજાની સામે થઈ ગયા. તેણે મારું ગળું મજબૂત પકડ્યું અને પાછળ હાલવતાં અરફૂટસ્વરે બડબડ કરતાં હાથમાંનો તીક્ષ્ણ ધારવાળો છરો મારા માથા સામે ઉગામ્યો. મને લાગ્યું કે એક પણ માત્રમાં મારું માથું ધડથી જૂદું થઈ જશે. બચથી મેં એક પણ માં મારાં ચક્ષુઓ ખોલ્યાં, અને નર પિશાચના હાથમાંથી ઝટકા મારી મારો જમણો હાથ છોડવી, ખિસામાં સંતાડેલી રિબોલ્વર બહાર કઢાડી ત્વરિત ગતિએ તેના માથા સામે ધરી થોડો દબાવ્યો.

એક ક્ષણ માત્રમાં મહા બલિષ્ઠ અને કઢાવર આરબ આક્રંદ કરતો મને છોડી દઈ ત્રણ હાથ છોટો થઈ ગયો. તેના હાથમાંથી છરો સરી પડ્યો અને ચકકર ખાતો તે રેતીની અંદર ધબ દબને પડી ગયો.

તેને રેતીમાં તરફડતો મૂકી હું મારા સાથીઓને મદદ કરવા આગળ વધ્યો. બંદુકના મંભીર અવાજોથી ચારે દિશાઓ પ્રતિ-

ધ્વનિત બની કંપિત જણાતી હતી. શત્રુઓ પ્રબળ જણાતા હતા. અમારા પક્ષના રક્ષકો એક પછી એક હાથલ થઈ પડવા લાગ્યા હતા.

વિપદ પર વિપદ વધ્યા જતી હતી. દરેક પગે પરાજયની આશંકાઓથી માફ દિલ ગભરાયા કરતું હતું. બન્ને પક્ષ તરફથી બંદુકનો મારો ચાલી રહ્યો હતો અને ગગનભેદી આત્મનાદોથી શાંત રણબૂમિ ગાજી રહી હતી એટલામાં એકાએક “શ્ચિરકંકા”-મહા વટોળાઓ ઉત્પન્ન થયો અને બન્ને પક્ષના માણસોને તેણે ઢાંકી દીધા.

આ પ્રલયકર વટોળાઓ ઉડી જતાં મારી દષ્ટિ મારા સહયાત્રી-મારા કશ્ણ હૃદયના આશ્રયદાતાનાં ઉદાર મુખમ-ડળ તરફ પડી. બે લુટારાઓ તેમને પકડી હાથ પગ બાંધી પોતાના સરદાર પાસે એચી જતા હતા. એટલામાં મનુષ્યના ખિયાલમાં પણ ન આવે તેવી વિસ્મયજનક રીતે તે તેમના હાથમાં છુટા થઈ ગયા અને પોતાની કમરે છુપાવેલી છુરી બહાર કહાડી એક લુટારાની છાતીમાં ખોસી દીધી.

જખ્મી લુટારો તમ્મર ખાઈ ‘યા ખુદા’ એવો ઉચ્ચાર કરતો જમીન પર પડ્યો અને તેની બવલીલા સમાપ્ત થઈ ગઈ. પરંતુ આ ખુશાલી લાંબો વખત ટકી નહિ. થોડે દૂર ઉભેલા એક લુટારાની સત્તસનાટ કરતી ગોળાઓ અલી બિન હાફેઝતું માથું વીંધી નાખ્યું. મારો સહાયકતા-અમારા દલનો દલપતિ-વધ્ધ સરદાર મૃત દસ્યુની બાજુમાંજ પડી ખુદાના દરબારમાં પહોંચી ગયો. બરાબર તેજ વખતે હું પણ બે દસ્યુઓના હાથમાં બંદીવાન થઈ પડ્યો. પછવાડેથી આવી એક જણે મને પકડી લીધો. બીજાએ દોરીનો ફાંસો નાખી તેમાં મને જકડી લીધો. હું મારી પિસ્તોલ તેની સામે ઉગામી મારવા જાઉં છું એટલામાં હાથ પર ફટકો મારી એકે મારી પિસ્તોલ પડાવી લીધી. તેઓના હાથમાંથી છૂટવા માટે હું ધણા પ્રયત્નો કરવા લાગ્યો પણ ફતેહ મળી નહિ. તરત જ તેઓએ મને સંપૂર્ણ રીતે બાંધી લીધો. સાક્ષાત મમ જેવા જણાતા રણદસ્યુઓના હાથમાં

હું સપકાઈ ગયો. તેઓના હાથમાંથી બચવું એ મુશ્કેલ વાત હતી કારણ કે, યાત્રાળુઓના તેઓ કાળ ગણાતા હતા.

મારા બ-ને હાથોને પછવાડે બાંધી લેવામાં આવ્યા હતા. હું કાંઈ પણ કરી શકું એમ નહોતું. અમારા કાફલાનાં માણસો એક પછી એક ધરાશાયી થતા હતા. તેઓના આત્મરક્ષાના દરેક પ્રયત્નો બ્યર્થ જતા હતા.

લુટારાઓની સંખ્યા અમારા કરતાં લગભગ છ ગણી વધારે હતી. જેત જેતામાં અલી ખિન હાફેઝની સર્વ સંપત્તિ, તેનાં અસ્ત્ર-શસ્ત્ર બધું લુટારાઓના હાથમાં જઈ પડ્યું.

હાથ પગથી જકડાઈ ગયેલો હું આ વિકટ હત્યાકાન્ડ જોવા લાગ્યો. મારાથી આ દેખાવ વધારે વાર જેઠ શકાયો નહિ. દુઃખથી અને અપમાનથી અધીર બની હું બોલી ઉઠ્યોઃ “ઓ નરાધમ શયતાનો ! મને પણ શા માટે બાંધી રાખી દુઃખ આપો છો ? જોળી મારી મારો પણ જનન લઈ લ્યો—મૃત્યુના બચથી હું ડરતો નથી.”

મારા શબ્દો સાંભળી એક લુટારો બોલી ઉઠ્યો—“અરે ! આ શું કહે છે ? આ તો અરબ જેવો જણાતો નથી. જુઓ—જુઓ ફિરંગી—કાફર કુ-તો છે !”

ખીજો દરયુ બોલી ઉઠ્યો—“કાણુ કાફર છે ? ત્યારે તો તેનો જનન લઈ લ્યો. એક ક્ષણનો પણ વિલંબ કરવો જેઠએ નહિ.” એટલું કહી તેણે તેની છુરી બહાર કહાડી. ખીજો એક તેનો હાથ પકડી બોલ્યોઃ—“નહિ દોસ્ત ! એને છુરીથી મારીશ નહિ. તેનાથી તો એક ક્ષણ માત્રમાં તે મરી જશે તેમાં આપણને મજા પડશે નહિ ! કાફરોનાં મૃત્યુ વખત તો ખુબ મોજ ઉઠાવવી જેઠએ !”

મેં મારાં ચક્ષુઓ ઉઘાડ્યાં અને પરમેશ્વરને પ્રાર્થના કરતાં કહ્યું—“હે ઇશ્વર ! આ વિપદમાંથી મારો ઉધ્ધાર કર.”

પરમેશ્વરે મારી પ્રાર્થના સાંભળી કે નહિ, તે હું કહી શકતો નથી; પરંતુ બંધન દશામાંજ મને આખી રાત્રી ગાળવી પડી. પ્રભાતમાં ઉઠવાના રકતવર્ણાં પ્રકાશની અંદર મેં જોયું તો

દેખાઈ આવ્યું કે, અમારા પક્ષને એકેએક માણસ લૂટારાઓના હાથે ખુદાના દરબારમાં પહોંચી ગયો હતો.

અંધનયત્રણા મને અસહ્ય થઈ પડી. તેમાંથી કેવી રીતે છુટવું તેના હું વિચાર કરવા લાગ્યો, પરંતુ વધારે ચિંતા કરવી પડી નહિ. લૂટારાઓએ માલ અસખ્યાન બાંધી લઈ કુચ કરવા માંડી. મને પણ એક ઉંટની પીઠ પર બાંધી લેવામાં આવ્યો અને પૂર્વાભિમુખે બધું લઈને ચાલવા માંડ્યું.

બપોર થતાં પ્રખર સૂર્યના તાપથી મારું શરીર પસીનાથી તરબોળ થઈ ગયું. કંઈ સુકાવા લાગ્યો. પાણી વગર હમણાંજ પ્રાણ નીકળી જશે એવી સ્થિતિ થઈ, મેં પાણી માગ્યું પણ નિર્દય દસ્યુઓ-માંથી કોઈને મારી દેવા આવી નહિ. લગભગ બપોર પછી ક્ષુધા-તૃષ્ણાથી પીડિત થઈ હું અર્ધ બેભાન સ્થિતિમાં આવી પડ્યો એટલે મને થોડીક ખજૂરની પેશીઓ આપવામાં આવી, જે ખાઈ મેં જીવને કાંઈક શાંતિ આપી.

સૂર્યાસ્ત પહેલાં અમે એક ન્હાના ખજૂરીનાં વન પાસે આવી પહોંચ્યા. લૂટારાઓએ અહિં વિશ્રામ લેવાનું નક્કી કર્યું. થોડા વખતમાં બીજા પણ લૂટારાઓ ત્યાં તેમને આવી મળ્યા અને સારી લૂટ મળી છે એ જોઈ પરસ્પરમાં આનંદ માનવા લાગ્યા. ખુશાલીના આવેશમાં આવી તેઓ નૃત્ય કરી મારા માથામાં ટાપલી મારવા લાગ્યા. આખરે લૂટારાઓએ મને તેઓના દલપતિ પાસે લઈ જઈને ઉભો રાખ્યો. દલપતિનું નામ હાજી અબુ સલામ હતું. આ નામ પહેલાં પણ મેં સાંભળ્યું હતું. લયંકર નરપિ-શાય તરીકે આખા મોરકકા દેશમાં તેની ગણના થતી હતી, એટલું જ નહિ પણ તેના ત્રાસથી-અત્યાચારથી કંટાળી જઈ શ્રાન્સે પણ તેને પકડી આપનારને મોટું ઇનામ આપવામાં આવશે એમ જાહેર કર્યું હતું.

હાજી અબુ સલામ વૃદ્ધ જણાતો હતો. તેના મુખ પર શય-તાની લાગે અંકિત થયેલા દેખાતા હતા. આંખો બંને મોટી અને ઉજવળ દેખાતી હતી. લલાટ સંકુચિત હતું અને તેની લાંબી ઢાંઢીના વાળ પાકી ગયા હતા. તેને જોતાં જ એવો ભાસ થઈ

જતો હતો કે, પૃથ્વી પરનું એવું એક પશુ દુષ્કર્મ નહિ હોય જે તેને અસાધ્ય હોય !

દસ્યુપતિ પાસે મને ઉભો રાખ્યા બાદ એક દસ્યુએ કહ્યું:-
“ આ અંગ્રેજ છે, એટલે એનો ન્યાય આપની પાસે જ કરાવવા અમોએ મારી નાખ્યો નથી.”

દસ્યુપતિ તમાકુ પીતો તેની વાત શાંત ચિત્તે સાંભળ્યા કરતો હતો. તેના ચહેરા પર ઉત્સાહ કિંવા ઉતેજનાનાં ચિન્હો બિલકુલ જોવામાં આવતાં નહોતાં. બધી વાત સાંભળી લીધા પછી તેણે તમાકુ પીવાની બાબતે મૂકી અને તીક્ષ્ણ દષ્ટિએ મારા સામે જોઈ ઠંડા સ્વરે કહ્યું:-“ તું કાફર છે. કાફરો અલ્લાના શત્રુ છે તેટલા માટે ઉપયુક્ત શિક્ષા કરવા માટે અલ્લાએ તને મારી પાસે મોકલી દીધો છે. તારા જેવા વિધર્મી, ભ્રષ્ટાચારી નરપશુને છુરીના આઘાતથી મારી નાખવો એ દયા બતાવવા જેવું કામ છે. કાફરો પ્રત્યે તેવી રીતે દયા બતાવવી એ અલ્લાનો અપરાધ ક્યાં બરાબર છે.”

મેં બચબીત બની વિનયથી કહ્યું:-“ આપ વૃદ્ધ છો. મારા પિતાને સ્થાને છો. એટલે મારો શું અપરાધ છે, તે સાબીત કરી મને શિક્ષા ફરમાવો, હું ઘણી ખુશીથી સહન કરીશ. મેં આપનું અનિષ્ટ કયું નથી અને તેવા સંકલ્પથી આ દેશમાં આવ્યો નથી. હું એક મુસાફર છું. આપના દેશના રીત-રીવાજો, ભાષા તેમજ સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવા માટે જ હું આ પ્રદેશમાં મુસાફરી કર્યા કરું છું.”

સરદારે એક સિંહ ગર્જના કરતાં કહ્યું:-“ ચોર-બદમાશ-કાફર ! ચુપ કર. તને એવી રીતે મારી નાખવામાં આવશે કે મૃત્યુ બાદ પણ તારી સદ્ગતિ થશે નહિ.”

ત્યાર પછી તેણે તેના એક અનુચરને કહ્યું:-“ આને પહાડની તળેટીમાં લઈ જા અને ઉપયુક્ત સગ્ન કર.”

તરત જ મને ગળામાંથી પકડી ખેંચી જવા માંડ્યો. મારી પછવાડે કેટલાક દસ્યુઓ આનંદથી નાચતા-કુદતા આવવા લાગ્યા. મને કેવી રીતે મારી નાખવાનો છે, એ વિષે હું અજ્ઞાત હોવાથી

મારા દિલમાં વિશેષ ચિંતા થવા લાગી. વૃધ્ધ અલી બિન હાફેજની ભવિષ્યવાણી મને યાદ આવી. મૃત્યુ તો નિશ્ચિત હતું, પણ તે પહેલાંનો ત્રેમાલિનય ક્યાં હતો ?

પદ્માડ વધારે ઉંચો નહોતો. તેની તળેટીમાં થોડાંક ખજૂરીનાં ઝાડ ઉગ્યાં હતાં તેમાંના એક ઝાડની સાથે મને દોરીથી સજ્જડ રીતે બાંધી લેવામાં આવ્યો. બંધન એટલું તો સખ્ત હતું કે હું મારા શરીરને હલાવી ચલાવી શકતો પણ નહોતો. જેમ જેમ હું છુટવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો તેમ તેમ દોરીથી મારા શરીરમાં કાપ પડવા માંડ્યા, અસહ્ય યંત્રણાથી મારું મુખ વિકૃત બની ગયું તે જોઈ પિશાચો આનંદથી નૃત્ય કરવા લાગ્યા.

મેં તેઓની પાસે દયાની યાચના કરી નહિ. કારણ કે, નરહત્યા અને ઉત્પીડન એ તેઓનો ધર્મ જ હતો. એકાએક તેઓ આનંદમાં આવી ગયા. ખુશાલીના અવાજથી તેમણે આખી તળેટી ગગનવી મૂકી. મેં ઉંચું માથું કરી જોયું તો હાવણી તરફથી કેટલાક લોકો દોડતા આવતા હતા. તેઓમાંના એકના હાથમાં એક લાંબી લાકડી હતી અને તેના છેડે દોરીનો ફાંસો હતો. તે ફાંસામાં એક કચડો જાતનો કાળો સાપ હતો. હું જાણતો હતો કે, આ સર્પનું વિષ એટલું તો તીવ્ર હોય છે કે, માત્ર એકજ દંશથી પણ માત્રમાં માણસ યમલોકમાં પહોંચી જાય છે.

મેં વિચાર્યું:—“ શું મને કરાવવા માટે આ સર્પ લાગ્યા હશે ? ” આ વિચાર આવતાં જ મારું આખું શરીર ઠંડુગાર થઈ ગયું અને બાંખે અધારાં આવવા લાગ્યાં.

દરપુએ આનંદ અને ઉત્સાહથી ઉન્મત્ત થઈ ગયા હતા. એક લાંબા ચિમટામાં સાપની પુંછડીને દબાવી રાખી હતી. સાપ પણ યંત્રણાથી ડુંકાડા માર્યા કરતો હતો; પરંતુ તેના ગળામાં ફાંસો હોવાથી તે માથું ઉંચું કરી શકતો નહોતો.

મારાથી ચાર પાંચ ફીટને અંતરે જમીનની અંદર એક ખુટો ખોડવામાં આવ્યો. તેની સાથે જે ચિમટામાં સાપની પુંછડી દબાવી રાખી હતી તેને મજબુત બાંધી લેવામાં આવ્યો. ત્યાર પછી સાપના ગળાનો ફાંસો કઢાડી નાખવામાં આવ્યો અને

પાંચ-સાત પગલાં પાછળ હટી જઈ તેઓ સાપની રમત જોવા લાગ્યા.

સાપના ગળાતું બંધન ખુલી જતાં જ તે છુટવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો પણ પુંછડી ચિમટામાં અટકાવેલી હોવાથી નિરૂપાય બની ફેંચ પછાડવા લાગ્યો. એક વખત તે ખુંટાની આસપાસ વિંટળાઈ ગયો અને પછી સ્થિર દૃષ્ટિથી મારી સામે જોવા લાગ્યો.

હું પણ બચલિત દૃષ્ટિએ તેની તરફ જોઈ રહ્યો હતો. હાલ ચાલવાનું મારામાં સામર્થ્ય નહોતું અને ચાર હાથ પર જ એક વિપ્લવ સર્પ મારા સામે જોઈ પ્રકાશ મારી રહ્યો હતો. મેં વિચાર્યું કે, બંદુકની ગોળી કિંવા છૂરીના આઘાતથી મને મારી નાખ્યો હોત તો આના કરતાં સેંકડોગણ મૃત્યુ વધારે સારું ગણાત. મારા લજ્જાટ પરથી પસિનાનાં બિંદુઓ ટપકવા લાગ્યાં. એટલામાં એક દરયુએ સાપને લાકડી મારી એટલે સાપે ફેંચ છોડી કરી મારા તરફ કુંકડો મારી મને કરડવા પોતાનું મોં પહોળું કર્યું. મેં મારાં ચક્ષુઓ બંધ કરી લીધાં અને હું બોલી ઉઠ્યો:-
“ઓ ખુદા ! આવું બચકર મૃત્યુ દુશ્મનને પણ આપીશ નહિ.”

પ્રકરણ ૪ થું

આમ હું મેશુધિમાં ફટલો વખત પડી રહ્યા તેની મને ખબર પડી નહિ, પરંતુ એટલું તો ખરું કે, બેલાન અવસ્થામાંથી જન્યત થયા બાદ મને જણાયું કે, પ્રજાત થવાને હવે થોડીજ વાર હતી. સાપ મારી સામે ટગર ટગર જોયા કરતો હતો. તેના ડુંકાડથી ઉડતું વિષ મારા દિલ પર પડતું હતું. પરંતુ મૃત્યુ હજી સૂધી આવ્યું ન હોતું. મેં ચક્ષુઓ મુદ્રિત કરી વિચાર્યું કે, મૃત્યુ-ભયનાશક પ્રિય સુહૃદ-તું આવી મારો દુઃખમાંથી ઉધાર કર. ”

મારી માગણી હોવા છતાં મૃત્યુ આવ્યું નહિ, તેમ સાપના ડંખથી મરવાને મારો આત્મા કબુલ થતો ન હોતો. એટલામાં કંઈક કપડાનાં ધર્ષણનો સળસળાટ મારા કાન પર અચડાયો. મારી નજીકમાં કોઈ આવતું હોય, એવો મને ભાસ થયો. બીજી ક્ષણેજ કોઈ એક વ્યક્તિને મારી નજીકમાં ઉભેલી મેં જોઈ. તે વ્યક્તિએ સુદ્ધામળ શબ્દોમાં અરજી લાપામાં કહ્યું : “ખુદા તમારું ભલું કરશે.”

મેં વિસ્મિત બની ઉપર જોયું અને મારી અજ્ઞાપી વચ્ચે બુરખો પહેરેલી એક રમણી મારી દૃષ્ટિએ પડી. જો કે, તેણે બુરખો પહેર્યો હતો, તો પણ તેમાંથી ચમકતાં તેનાં નયનો મારા તરફ વિસ્મિત દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યાં હતાં. અહા ! તેની આ દૃષ્ટિમાં ફટલી બધી કણ્ણા ભરેલી હતી ! મારા જેવા મૃત્યુમુખમાં પડેલા મુસાફરને અત્યારે તે દેવી જેવી જણાવા લાગી. અનિમિષ નેત્રે હું તેનાં ચળકતાં નેત્રો તરફ જોઈ રહ્યો—તેના તરફથી હું મારી દૃષ્ટિ ફેરવી શકતો નહોતો. આ યુવતી વૃધ્ણા છે કે સુંદરી તે હું જો કે બરાબર જાણી શક્યો નહિ, પરંતુ તેનાં પ્રેમભીનાં નયનોનાં જાદુથી હું એટલું તો જાણી શક્યો કે, મારા જેવા હલભાગિ મુસાફરનો ઉધાર કરવા ઇશ્વરે જ દયાની દેવીને મોકલી આપી છે. તેને જોયા પછી એક ક્ષણ સૂધી હું મારી સ્થિતિ પણ બૂલી ગયો.

જો કે, તેનું મુખ હું જોઈ શકતો નહોતો. પણ એટલી તો મને ખાતરી થઈ ગઈ હતી કે રમણી યુવતી છે. તેના બન્ને સુગોળ હાથોમાં હીરા જડીત કંકણો ચમકી રહ્યાં હતાં. જમણા હાથમાં એક લાંબી છૂરી હતી જે ચંદ્ર પ્રકાશમાં ચમકારો મારી રહી હતી.

મેં ક્ષીણ સ્વરે કહ્યું:—“ સુન્દરી, આપ કાણુ છો ? આપ શા માટે આવ્યાં છો ? ”

યુવતી મૃદુસ્વરે બોલી:—“ મુસાફર, હું તમારી શુભેચ્છક છું. ગડગડ બિલકુલ કરસો નહિ. તમારી માફક મારું જીવન પણ વિપદાગ્રસ્ત છે.” એટલું કહી છૂરી દ્વારા તે રમણીએ મારા બાંધનો કાપી નાખ્યાં અને મને છુટો કર્યો.

એક ક્ષણ માત્રમાં વલુકા શય્યાનો ત્યાગ કરી હું ઉભો થઈ ગયો. સાપનું શું થયું તે તરફ મેં દષ્ટિ કરી નહિ, પણ મારો ઉધ્ધાર કરનારી દેવમૂર્તિ તરફ કૃતજ્ઞ દષ્ટિએ હું જોઈ રહ્યો. યુવતીનો પોષાક જોતાં જ જણાઈ આવતું હતું કે, તે કાંઈ ઉચ્ચકુળની લલના હોવી જોઈએ. તેના દેખાવ ઉપરથી તે કાંઈ રોખની સ્ત્રી કિંવા પુત્રી હોવી જોઈએ એવું અનુમાન થઈ શકતું હતું. કારણ કે, તેનો પોષાક સંભ્રાન્ત રોખોની જનાન-ખાનાનો હેરમે પહેરે છે, તેવો હતો. તેના માથા પર જરી કામથી ભરી લીધેલી મખમલની ટોપી આવેલી હતી. તેનું આખું શરીર એક આસમાની રંગની એટણીથી આચ્છાદિત થયેલું હતું.

મેં કહ્યું:—“ સુન્દરી, મારા છુટકારા માટે આપે લીધેલા શ્રમ માટે હું આપને ધન્યવાદ આપું છું.”

યુવતીએ મૃદુ-મધુર કંઠે કહ્યું—“ યુવાન, ધન્યવાદ આપવાની આવશ્યકતા નથી. સંકટમાંથી તમારો હું ઉધ્ધાર કરી શકી, એજ મને બક્ષીસ મળી ગયેલી છે.” યુવતીનો કંઠ મરવાસિનીનો જેવો નહિ પણ નગરવાસિની શિક્ષિત સ્ત્રી જેવો જણાતો હતો.

મેં પૂછ્યું:—“ મારા જેવા કાફરને મદદ કરી તમે તમારો જીવ શા માટે જોખમમાં નાખ્યો છે ? ”

યુવતી બોલી—“ દરથુ સરદારની પાસે તમને લઈ આવવામાં આવ્યા, તે વખતે મેં તમને જોયા હતા. તમને કેવી રીતે દુઃખ દઈ મારી નાખવામાં આવનાર છે, તે પણ મેં સાંભળ્યું હતું. આ વિષે માફ કર્તાવ્ય થું છે, એનો મેં ક્ષમા કરી સૂધી વિચાર કર્યો અને આખરે તમને મુકિત અપાવવી એવોજ મારા આત્માએ સંકલ્પ કર્યો અને એટલે અહિં આવી તમારો ઉપચાર કરવાનો મેં પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ હજી સૂધી તમે લયમાંથી મુક્ત થયા નથી. માટે કોઈ પણ પ્રકારની ગડબડ નહિ કરતાં મારી પછવાડે આવો. ”

યુવતી પહોંચી જાય પડી જે દિશા તરફ અધિકાર હતો, તે બાજુ ચાલવા લાગી. હું પણ તેનું અનુસરણ કરવા લાગ્યો. થોડે દૂર જવા બાદ યુવતી ઉભી રહી અને મારી તરફ પ્રસન્ન દષ્ટિએ જોયા બાદ બોલી—મુસાફર, મને અને મારા સાથીઓને તમે ક્ષમા કરશો ? તેઓની નિષ્કુરતાનું હું સમર્થન કરતી નથી, પણ તેઓના અપરાધ માટે મારી માથું છું. ”

મેં કહ્યું :—“સુંદરી ! તમે મને પ્રાણદાન કર્યું છે, માટે મારે ઉપકાર માનવો જોઈએ કે તમારે ?”

મારા શબ્દો સાંભળી સુંદરીએ મદુ હાસ્ય કર્યું. હાસ્ય જાણે કે પુખ્તોદાનમાં કુસુમકલી ખીલી હોય તેવું સુમધુર હતું ! આ હાસ્યમાં સાહસ વૈય અને હૃદયના ઉંડા ભાવની સહાનુભૂતિ હતી. તે જોઈ મારા મનમાં ધીરજ આવી અને તેના સ્કન્ધ પ્રદેશ ઉપર હાથ મૂકી આદર્યુક્ત સ્વરે મેં કહ્યું :— “સુંદરી ! તમારાં આ વદનકમળનાં એકવાર દર્શન થશે ? આવા મુખચન્દ્રને મેઘથી ઢાંકી રાખવું થોડું નથી !”

યુવતી સહજ કંપી, બે પગલાં પાછળ હઠી ગઈ અને અધીર સ્વરે બોલી :— “નહિ, માફ મુખ જોવાનો તમને કોઈ જાતનો અધિકાર નથી—તમે કાફર છો.”

મેં કહ્યું :—“તેમ હશે કદાચિત, પરંતુ અહિં તો તેનો કોઈ સાક્ષી નથી, માટે એક ક્ષણને માટે પણ તમારાં મુખચન્દ્રનાં દર્શન કરાવી મારા આત્માને તૃપ્તી આપવામાં થું હોય છે !”

એટલું કહી તે યુવતીના મુખપરથી ખુરખો ઉઘાડી નાખવા મેં મારો હાથ લાંબો કર્યો.

યુવતીએ બંને હાથે ખુરખાને મ્હોડાપર પકડી રાખ્યો અને લયભિત સ્વરે કહ્યું:-“નહિ, આવું અનુચિત કામ કરો નહિ. જેણે પોતાના જીનને જેખમમાં નાખી તમારો જીન બચાવ્યો-તમારા પ્રાણની રક્ષા કરી-તેના તરફ આવું અભદ્ર વર્તન તમે! ને શોભતું નથી.” યુવતીના આ શબ્દોમાં ક્રોધ અને વિરક્તિનાં ચિન્હનો સ્પષ્ટ જણાઈ આવતાં હતાં.

મેં સહજ લજ્જિત બની કહ્યું:-“મને માફ કરો.” એટલું કહી હું યુવતીના પાદપદ્મમાં નીચો વળ્યો અને તેના બંને કર કમલોને મારા હાથમાં લઈ ચુમવા લાગ્યો.

યુવતીએ મારા બંને હાથ પકડ્યા અને કહ્યું:-“ઉઠો, આપને મેં મારી બક્ષી છે. ચાલો, હવે મારી સાથે આવો.”

હું તેની સાથે થોડે આગળ વળ્યો એટલે એક અરબી અશ્વ સુસજ્જિત સ્થિતિમાં તૈયાર ઉભો હતો. યુવતીને જોતાં જ અશ્વ તેની પાસે દોડી આવ્યો અને પગથી જમીન ખોતરવા લાગ્યો.

યુવતીએ કહ્યું:-“આ અશ્વ મારો પોતાનો છે. તમે! હું બક્ષીસ આવું છું મેં પોતે જ તેને શણગારી તૈયાર કર્યો છે. એની પીઠ પર જીનની સાથે ખાધા ખોરાકો અને પાણીની મશક પણ બાંધેલી છે. માટે તમે પૂર્વાભિમુખે ચાલ્યા જાવ. ત્રણ દિવસ બાદ તમે મેરકમ બેંશીશ પર પહોંચી જશો. અમે! પકડવા માટે ફ્રેન્ચોની છાવણી ત્યાં પડેલી છે. તેઓનો આશ્રય મળતાં તમે ચિંતા મુક્ત થઈ શકશો; પરંતુ મહેરબાની કરી અમે કયે સ્થળે છીએ એનો પ-તો તેઓને આપશો નહિ.”

મેં કહ્યું:-“તમારું અનિષ્ટ થાય, એવું એક પણ પગલું હું ભરીશ નહિ.”

પ્રભાત થવાને વિલંબ નહોતો. પૂર્વાકાશ ઉપાના રકત-વર્ણી પ્રકાશથી પ્રકાશી રહ્યું હતું. આ પ્રકાશમાં પુનઃ એક વાર મેં યુવતીનાં મુખ તરફ સૂતૃષ્ણ નયને જોયું.

મેં યુવતીના તુષારધવલ સુગ્રોળ હાથોને મારા હાથમાં લીધા અને આગ્રહપૂર્વક કહ્યું—“ તમારું હૃદય કેમજી હોવા છતાં અત્યારે આટલું બધું કરોર કેમ છે ? શું તમારી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થાય છે ? આ મુખનાં શું મને એકવાર પણ દર્શન થશે નહિ ? જેણે મને જીવિતદાન આપ્યું, એવી દયાની મૂર્તિ—જે મને ખીજવાર મળે તો તેને ઓળખવાનું પણ સાધન નહિ મળે ? ”

યુવતી ધીરસ્વરે બોલી—“ મુસાફર, આપણે બન્ને એક ખીજાને માટે અપરિચિત છીએ. તમે યુરોપિયન છો, હું પૂર્વની મર્યાસિની છું. જીવનમાં એવું કશું પાપ કર્યું હશે કે, આજે હું મારું મુખ તમને બતાવી શકતી નથી. અને જે બતાવું તો મારી રમૂતિ, ભવિષ્યની અંદર તમારા દિલમાં અસુખનો દાવાનળ સળગાવી મૂકશે. રમૂતિ માણસને કેટલું બધું કષ્ટ આપે છે, તેનો અનુભવ મને છે. અમારા ધર્મ ગ્રન્થોમાં—”

મેં તેને આગળ બોલતાં અટકાવી અને કહ્યું—“ તમારા ધર્મગ્રન્થોમાં ગમે તે લખ્યું હોય, પણ મારા મનોગ્રન્થમાં તો તમારી સફરજી રમૂતિ હમેશને માટે તાજીજ રહેશે. જીંદગીના અંત સૂધી તમને મહત્-હૃદયા, દયાવતી, રહસ્યમયી રમણી રત્ન કહી મનમાં યાદ કરીશ—કારણ કે, તમારા અનુગ્રહથીજ આજે મને નવી જીંદગી મળી છે. ”

યુવતી બોલી—“ તમે મને તે પ્રમાણો માનો એવું હું પણ ઈચ્છું છું. વાર, આપનું નામ શું ? તે કહેવાની મહેરબાની કરશો ? ”

“ સિસિલ હકોગ્નિ. ”

યુવતી અરખી ભાષાની માફક તેના ઉચ્ચાર કરતાં બોલી—“ સિ-સિ-લ હો-ક-મ-ખી ! ”

યુવતીના હસ્તદ્વય હજી મારા હાથમાંજ હતા. મેં તેના મુખ તરફ જોઈ કહ્યું—“ આપનું નામ કહી શકશો ? ”

મારો પ્રશ્ન સાંભળી યુવતી સહજ ગભરાઈ. તેની રંગોમાં લોહી ટોકવા લાગ્યું અને નિશ્વાસપર નિશ્વાસ મૂકવા લાગી.

ત્યાર પછી જરા હિમત લાવી તે બોલી—“ યુવાન, હવે

મને કાંઈ પણ પૂછશે નહિ. આ અશ્વપર સવાર થઈ પૂર્વ દિશા તરફ પ્રયાણ કરો. અલ્લા તમારું ભલું કરશે.” થોડીવાર સ્થંભી જઈને પુનઃ બોલવા લાગી:—“મેં માથાપર અનેક વિપદો બેઠા-રીને પણ તમને બચાવ્યા છે, માટે હું કાણુ છું તે જાણવાની તમે ઇચ્છા કરો નહિ, તેમ હું જણાવીશ પણ નહિ. કારણ કે, જણાવું તો મહાધોર દુર્ઘટના બનવાનો સંભવ છે.”

“નહિ, તમારે પરિચય તો આપવોજ જોઈશે.”

યુવતીએ મસ્તક નીચું નમાવ્યું અને મૌન ઉભી રહી.

મેં કહ્યું:—“તમે વિપદની નકામી આશંકામાં મુંઝાએ છો. મારા માટે જે કાંઈ દુર્ઘટના બનશે, તે સહન કરવાને હું તૈયાર છું. આરામની સુકોમળ પુષ્પ શય્યાની અંદર શયનની આકાંક્ષા રાખીને હું આ સહરાના રણ-મરૂપ્રદેશમાં ફરવા નીકળ્યો નથી. તમારે કાંઈ જાતની ચિંતા કરવાની નથી. તમારું નામ જાણ્યા બાદ કાંઈ પણ જાતની મારા તરફથી દગાબાજી થશે, એવું તમે મનમાં પણ લાવશો નહિ.”

યુવતીએ મૃદુ હાસ્ય કરી ચંચળ કટાક્ષથી એકવાર મારા મુખ તરફ જોતાં કહ્યું:—“દિલેર યુવક ! દુર્ઘટના, વિપદ, શોક, દુઃખાદિ સહન કરવાની તમારામાં તાકાત હશે, પણ જગત્પત્ની અંદર શું માણસની દરેક ઇચ્છાઓ તૃપ્ત થાય છે ?-છતાં તમેને હું નિરાશ નહિ કરું.”

થોડો વખત શાંત ઉભા રહ્યા પછી યુવતી બોલી—“મારું નામ જીએદા.”

“જીએદા બેગમ ?”

“મરજી આવે તો બેગમ કહેો.”—યુવતીએ એક દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકતાં કહ્યું.

“આપના પિતાનું નામ ?” પતિનું નામ પૂછવાની તો મારામાં હિમત જ નહોતી.

“પિતાનું નામ જાણવાથી તમેને શું ફાયદો છે ? મારા પિતાનું નામ જાણવાને માટે ઉત્સુક બનો નહિ—મારા પિતા માત્ર મારા રનેહમય પિતા જ નહિ, પણ અનેકના દુર્ઘમનીય

શત્રુ પશ્ય હતા.”

“જીભેદ ભેગમ, હવે આપની પાસેથી રજા લઉં છું. અહલાની મહેરબાની હશે એટલા માટે જ આપણી આજે મુલાકાત થઈ છે. આ મુલાકાતની હમેશાની યાદગીરી—સ્મૃતિચિહ્ન આપ આપી શકશો ?”

યુવતીએ પોતાની આંગળીમાંથી એક અંગુઠી બહાર કઢાડી મારી આંગળીમાં પહેરાવતાં મૃદુ હાસ્ય કરતાં કહ્યું—“જ્યારે તમે બહુ દૂરના દેશમાં ચાલ્યા જાવ અને આજના દિવસની તમને યાદ આવે ત્યારે આ અંગુઠી જોતાં જ તમારા મનમાં આવી જશે, કે તમારો કેવી વિપત્તિમાંથી ઉધ્ધાર થયો હતો, વળી તે સાથે તમારો ઉધ્ધાર કરનારીની યાદ પણ તાજી થશે. ગમે તેમ પણ તમે હવે ઉતાવળ કરો. હવે હું એક પળ માત્ર પણ અહિં ખોટી થઈ શકીશ નહિ.”

મેં પેગડામાં પગ મૂકતાં પૂછ્યું—“જીભેદ, જીવનમાં હવે આપણે ફરીથી ક્યારે મળીશું ? શું તમે ક્યારેય અલજીરીયા જવાનાં છો ?”

“હા, પણ તમારી મુલાકાત થઈ શકશે નહિ કારણ કે, અમારા ધર્મશાસ્ત્રમાં મના કરેલી છે.”

“વાર, પણ અલજીરીયામાં આવશો ક્યારે ?”

“પહેલાં તો અમે આલજીમાર જઈશું. પણ આ વાત તમે શા માટે પૂછો છો ? ભાગ્યયોગે ત્યાં આપણે ઉપસ્થિત થઈએ અને તમે મને જોવાની ઇચ્છા રાખશો તો મને મહા કલંકના સાગરમાં કુખાવી દેશો. એટલું જ નહિ, પણ મારો પ્રાણ જવાનો વખત આવી પહોંચશે. કાફરની સાથે કોઈ મુસલમાન કામિની વાત કરે, તો તેને કેવી શિક્ષા કરવામાં આવે છે તે તમે જાણો છો ?”

“જાણું છું; પરંતુ ઉપાય નથી. તમારી અને મારી મુલાકાત—એમાં અદસ્યલિપિનોજ હાથ હોવો જોઈએ.”

“હા, કંઈક એમજ હશે; પરંતુ હું તમને પ્રાર્થના કરું છું કે, ભવિષ્યમાં જો કોઈ વખત આપણી મુલાકાત થઈ જાવ તો તમે મને જોળખો છો, એવો ભાવ ક્યારેક બતાવતા નહિ.”

“નહિ, મારી જીવનદાયિનીનાં નામને જરાપણ કલંક લાગે એવું પગલું હું ભરીશ નહિ.”

“જાવ, અલ્લાનું નામ લઇ મેં ખતાવી તે દિશાએ ચાલ્યા જાવ.”

મેં તેનો હાથ પકડ્યો અને મસ્તક નીચું નમાવી તેને ચુંબન લઇ, હાથ વદને ધન્યવાદ આપી પૂર્વાભિમુખે ઘોડો મારી મૂક્યો.

જુમેદા સ્તબ્ધ ઉભી રહી અને બંને હાથ ડિંચા કરી મારી મંગળ કામના કરતી ખુદાનો ઉપકાર માનવા લાગી.

ઘોડો ભરવેગે ચાલવા લાગ્યો. જ્યાં સૂધી મારી દૃષ્ટિ પહોંચતી હતી, ત્યાં સૂધી હું પાછો વળી તેના તરફ જોવા લાગ્યો. જુમેદા, પણ સ્થીર-ગંભીર બની એકીટસે મારા તરફ જોઇ રહી હતી. ઉભયે હાથ ડિંચા કરી આખરી સલામ કરી અને મારા દૃષ્ટિપથમાંથી તે અદૃશ્ય થઇ ગઇ !

“વાંચક ? દૃષ્ટિપથમાંથી અદૃશ્ય થઇ, પણ શું મારા અંતઃકરણમાંથી અદૃશ્ય થઇ હતી ?”

પ્રકરણ ૫ મું.

સૂર્યના વિશ્વદાહી પ્રતાપને મરતક પર ધારણ કરતો હું સહરાના રણ પ્રદેશમાં આગળ વધવા લાગ્યો. મધ્યાહ્ન થતાં ઘોડામાં ચાલવાની શક્તિ રહી નહિ. ક્યાં આશ્રય લેવો તેની ચિંતામાં હું પડ્યો. થોડે દૂર જતાં ખજુરીનાં વૃક્ષોની એક નહાની ઝાડી પાસે આવી પહોંચ્યો. આ સ્થળે મેં વિશ્રાંતિ લેવાનો વિચાર કર્યો. અશ્વ પરથી ઉતરી મેં તે છાયામય તૃણ-કુંજમાં પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં જેસી ઘોડા પરથી સામાન ઉતારી ફાથળો ખોલી જેતાં માફ મન પ્રસન્ન થઇ ગયું અને થયેલા પથ પરિશ્રમની અસર નીકળી ગઈ. ચામડાની એક નાની થેલીમાં પાણી ભરેલું હતું, જે પાણી તે વખતે મને અમૃતતુલ્ય લાગ્યું, તે સિવાય ખીજ જે થેલીઓ તેમાં હતી. એકમાં ખાદ્યદ્રવ્ય અને ખીજ રૂપેરી તારથી બાંધેલીમાં ફાન્સમાં પ્રચલિત સ્વર્ણમુદ્રાઓ તથા એક પત્ર હતો. આ પત્ર એક નહાના કાગળ પર લખવામાં આવ્યો હતો. વિરિમન બની મેં તે પત્ર ખોલ્યો. પત્ર પેનસીલથી અરબી શબ્દોમાં લખેલો હતો.

પત્રમાં શું લખ્યું હતું ? મારી ક્ષુધા-તૃપ્તિને વીસરી જઈ હું તે પત્ર ધ્યાનપૂર્વક વાંચવા લાગ્યો. પત્રમાં લખ્યું હતું કે—

“હે વિદ્યર્થી મુસાફર ! તમારા દુઃખદ પ્રસંગમાંથી તમારો ઉધ્ધાર કરવાને જરા પણ મારા તરફથી મદદ થઇ તે માટે હું અલ્લાનો આભાર માનું છું. તમે અને હું જુદા દેશનાં છીએ છતાં ભવિષ્યમાં આ અભાગિનીના ઉધ્ધાર માટે કાંઈ દિવસ ઉપકાર કરવાનો વખત આવે તો મને જાણશો નહિ. હવે પછી કદાચિત તમારો અને મારો મેળાપ થાય તો યાદ રાખજો કે, તમારું નામ આમીન છે. ઇશ્વરની દયાનો પાર કાંઈ પામતું નથી. તે તમને નિરાપદ જગ્યાએ લઇ જશે.”

પત્ર વાંચી હું વિચારમાં પડ્યો. પરંતુ આમ વિચાર કર્યો ચાલે એમ નહોતું. પેટમાં ભૂખથી ખાડો પડ્યો હતો એટલે

થોડીક ખજુર કઢાડી ખાતાં ખાતાં વિચારવા લાગ્યો:—“ આ યુવતી કેટલી બધી દયાળુ છે. સ્વધર્મી—સ્વજ્ઞાતિ નહિ હોવા છતાં—હજારો ગાઉ દૂરની એક અપરિચિત વ્યક્તિ માટે દિલમાં આટલી બધી કશ્શા રાખવાવાળીને ધન્ય છે. પોતાના જીવનને સંકટમાં નાખીને પણ પોતાનો અશ્વ, ખાંચ સામગ્રી અને ભવિષ્યના ઉપકાર માટે પૈસાની મદદ કરી તે તેના મહત્ હૃદયની સાક્ષી પૂરે છે. આ રૂપવાન મરવાસિની કાણ હોવી જોઈએ ? ભવિષ્યમાં શું એના ઉપકારનો બદલો હું કાઢ દિવસ વાળી શકીશ ? શું એવું મારા ભાગ્યમાં લખેલું હશે ? જે સમાજને જગતની અંદર નિર્દય, દૂર અને અનુદારતાપૂર્ણ કહેવામાં આવે છે, એવા સમાજની અંદર આવું નારીરત્ન ઉત્પન્ન કેમ થયું ?

હાજી અણુ સલામની સ્ત્રીની તે બાંદી હશે કે સ્ત્રી ? બાંદી હોય તો મારી સાથે પલાયન કરી જવાનો આવો સુયોગ ગુમાવે નહિ. તેનો સગર્વ બાવ, હૃદયની દટના, સંયમ અને સર્વોપરી આત્મસંમાન બાંદીમાં ક્યારેય પણ સંભવે નહિ. માટે તે અણુ સલામની સ્ત્રીજ હોવી જોઈએ. કારણ કે, જીભેદ બેગમ એ નામને માટે તેણે કિંચિત્ પણ નાખુશી બતાવી ન હોતી. જેની પાસે આટલા બધા અલંકારો, આવો મૂલ્યવાન પોષાક, સુંદર સુસજ્જિત અશ્વ અને સ્વર્ણમુદ્રાઓ હોય, તેનો દસ્યુગૃહની અંદર સામાન્ય અધિકાર તો ન જ હોવો જોઈએ અને તેટલા માટેજ અમો ઉભપનો પરિચય ગુપ્ત રાખવાનો તેણે આગ્રહ કર્યો હતો.

થોડો વખત વિચાર કર્યા બાદ વળી મારા મનમાં આવ્યું કે, “ આવી રૂપવતી—ગુણવતી રમણી પરસ્વાપહારક, પર પ્રાણુ-ધાતક, નૃશંસ કાર્ય કરનાર દસ્યુ પતિની પત્ની કેમ હોઈ શકે ? નહિ—નહિ. આ વાત માનવાને માફ મન કબૂલ થયું નહિ. આવી જુદુહાસિની, અમૃતભાષિણી, સુકેશિની, હરિણુ નયના, મોહિની પ્રતિમા સુંદરી, તેવા બદસૂરત વૃધ્ધ કર્કશ પ્રકૃતિના નરપશુની પ્રણયભાગિની હોય ? ના—ના, મારો આત્મા પોકારીને કહેતો કે, આમાં કાંઈક પણ ભેદ હોવોજ જોઈએ.

પુનઃ મેં જીવેદાનો પત્ર ધ્યાનપૂર્વક વાંચી જોયો. પત્ર સુસંસ્કારી ભાષામાં અને સુધ્ધ લખાયેલો હતો. પત્રમાંથી હજી સુધી પણ કસ્તુરીની સુગંધ આવ્યા કરતી હતી. જીવેદા જ્યારે મારો છુટકારો કરવા આવી હતી, ત્યારે પણ તેણે પહેરેલાં વસ્ત્રોમાંથી સુગંધી અત્તરોની બહાર આવ્યા કરતી હતી. તે રમૂતિ જાગ્રત થતાં, ગત રાત્રિનો સમસ્ત બનાવ મારી નજર સામે તરવા લાગ્યો. હું વિહ્વળ બની ગયો. જીવેદાની માનસિક મૂર્તિ મારા ચિત્તપટ ઉપર અંકિત થવા લાગી--મારું હૃદય જીવેદામય બની ગયું.

આ વખતે વૃધ્ધ અલી બિન હાફેઝની ભવિષ્યવાણી મને યાદ આવી. અત્યાર સુધીમાં હું ક્યારેય રમણીના પ્રેમમાં પડ્યો નહોતો. સ્વદેશમાં કિંવા વિદેશમાં મને કોઈ પ્રકારનું બંધન નહોતું. મરજૂમિના મધ્યાન્હ વાયુની માફક વિશ્વમાં હું મનમાં આત્મે ત્યાં સ્વચ્છંદતાથી ફર્યા કરતો હતો. ત્યારે શું હવે તેમણે ભાખેલી ભવિષ્યવાણી મુજબ એક અજાત કુલશીલ, અસભ્ય દસ્તુની આત્મીય રમણીના પ્રેમમાં પડી મારે જીવન અને યૌવન નષ્ટ કરવું પડશે? મને ખતર પડતી નહોતી કે, મારા ભાવિમાં શું લખાયેલું છે. મારું હૃદય ધીમે ધીમે--બધ્ધીજ મંદગતિએ તે સૌંદર્ય પ્રતિમાના સ્નિગ્ધ સૌંદર્ય સરોવરમાં કુબ્જી જઈ મરજૂના રયામ-સ્નિગ્ધ ખોળામાં વિરામ પામવાની ઇચ્છાએ આકુળ બ્યાકુળ બની ગયું હતું.

જીવેદા તરફથી મારા મનને હું પાછું હઠાવી શકતો નહોતો--તેટલી મારામાં તાકાત નહોતી. આત્મા બ્યાકુળ બની પોકારી ઉઠતો હતો કે, ક્યાં છે જીવેદા? તું ગમે ત્યાં હોય ત્યાંથી એકવાર આવી તારા મુખચન્દનાં દર્શન કરાવ--તારા મુખની તુલના પૃથ્વીમાં કોઈની સાથે શક્ય શકે એમ નથી.

આમ જીવેદાના વિચારમાં હું રેતીમાં ટળી પડ્યો. આખા દિવસના અમથી હું નિદ્રાધીન રહી ગયો. બીજો દિવસે પ્રભાતના સ્નિગ્ધ સમીરની લહરીએ મને જાગ્રત કર્યો; પુનઃ મેં જોઈને તૈયાર કરી પ્રયાણ કરવા માંડ્યું. લગભગ ત્રણ દિવસ આમ

ચાલવા બાદ સાંજના વખતે હું ફ્રેન્ચોની છાવણીની નજદીક જઈ પહોંચ્યો.

એક અજાત પશુ યુરોપિયન મુસાફરને છાવણી તરફ આવતો જોઈ પ્રહરીઓ અચંબો પામ્યા. તેઓ મને ફ્રેન્ચ સેનાપતિ પાસે લઈ ગયા. સેનાપતિ એક વિશાળ તંબુમાં આરામ ખુરશી પર પડી ચીરટ પીતો હતો. મને જોતાં જ ઉઠીને બેઠો થયો અને હું કયાંથી આવું છું-ક્યાં જાઉં છું વગેરે હકીકત પૂછવા લાગ્યો.

મેં તેને અલી બિન હાફેઝની દુર્દશાની બધી વાત કહી સંભળાવી અને હાજી અબુ સલામના હાથમાંથી ફવી રીતે છુટકારો થયો અને અહિં આવી પહોંચ્યો તેનું અચ્ચત્તી ઇતિ પર્યાંત વર્ણન કહી સંભળાવ્યું. આ વર્ણનમાં મેં જીએદાનો કિંવા તેની મદદથી થયેલા મારા છુટકારો કિયિત્તુ પશુ ઉલ્લેખ કર્યો નહોતો.

મારી વાત સાંભળ્યા પછી ફ્રેન્ચ સેનાપતિ ધણો જ ખુશ થયો અને પોતાની સાથે બોજન લેવાનું તેણે મને કહ્યું. અમે ઉભરે બોજન લીધા બાદ તેણે એક લેફ્ટેનન્ટને બોલાવ્યો અને હુકમ કરતાં કહ્યું:-“વિક્ટર, અબુ સલામનો પતો મળ્યો છે અને તેની તપાસ માટે તારે જ જવું પડશે. અહિંથી દક્ષિણમાં ત્રણ દિવસનો રસ્તો કાપતાં જ તે પકડાશે. જ્યાં સુધી તેને પકડી ન પાડે ત્યાં સુધી તેની પૂઠ પકડ્યા સિવાય રહીશ નહિ.” ત્યાર પછી મારા તરફ ફરી તેમણે કહ્યું:-“મી. હકામિય ! તમે અહિં જ રહેજો. અમારાથી બનતું તમારું સ્વાગત કરીશું.”

મેં સેનાપતિનો અતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માન્યો. મને વિશ્રામ લેવા માટે એક અલાયદો તંબુ આપવામાં આવ્યો અને સૈન્ય કુચ કરવાની તૈયારી કરવા લાગ્યું. બધી તૈયારી પૂર્ણ થતાં બસોએક ઘોડેસ્વારો લશ્કરી સરંજામ સાથે બહાર પડ્યા અને વાયુવેગે અત્ય ચલાવી દક્ષિણ દિશા તરફ અદરશ થઈ ગયા.

હું મારા તંબુમાં ઉભો રહી તેઓના પર દષ્ટિપાત કરી વિચાર કર્યા કરતો હતો કે, આ લોકો ત્રણ દિવસમાં ત્યાં પહોંચશે એટલામાં અબુ સલામ છ દિવસની મજલ જેટલો દૂર ચાલ્યો

જરો, એટલે પકડાવાનો સંભવ ઓછોજ છે ! એટલામાં પછવાડે જોયું તો ચંદ્રપ્રકાશની અંદર એક સૈનિક યુવક મારી દૃષ્ટિએ પડ્યો. અમારી ઉભયની દૃષ્ટિ મળતાં યુવકે મૃદુ હાસ્ય કરતાં કહ્યું:-“ હું ધારું છું કે આપ અંગ્રેજ છો ! ”

“હા, પણ તમારા ઉચ્ચાર પરથી જાણી શકાય છે કે, તમે આર્ય નહિ પણ ક્રેન્ચ હોવા જોઈએ.”

યુવકે અંગ્રેજીમાં જવાબ આપ્યો:-“ આપનું અપમાન સત્ય છે. આપ મારા તંત્રમાં આવશો ? મેં પણ ઇંગ્લંડમાં વાસ કર્યો છે એટલે વાતચિતમાં મગ્નહ આવશો. જો કે, ચહા કિંવા ચિફ્ટ સિવાય આપનું સ્વાગત કરવાને મારી પાસે બીજી સામગ્રી નથી, છતાં બંનેને આનંદ આવશે. ”

તેના નિમંત્રણને માન આપી હું તેની સાથે તંત્રમાં ગયો. ચંદ્રપ્રકાશની અંદર એક શેતરંજ બિઝાવી અમે બંને ચહા પીતા તેના પર બેઠા. પછી મેં પૂછ્યું:-“ તમે ઇંગ્લંડ કેટલો વખત પહેલાં ગયા હતા ? ”

તેણે કહ્યું:-“એક વાર ઇંગ્લંડ ગયો હતો, પરંતુ-”

એટલું કહી તેણે ચાહતો એક ઘુંટડો પીધા અને પછી ચુપ થઈ ગયો.

મેં પૂછ્યું:-“ કેમ વાત કરતા અટકી ગયા ? શું તમારો ઇંગ્લંડનો પ્રવાસ કોઈ પણ રીતે કળ્તપ્રદ થયો હતો ? ”

યુવકે દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકતાં કહ્યું:-“ કળ્તપ્રદ ? અરે ! કળ્તનું તો નામજ લેતા નહિ. સ્વદેશનો મેં પરિત્યાગ કર્યો છે, સ્વજનોની નજરે હું મરી ગયેલો છું, મેં મારું નામ બદલાવ્યું છે, જાતિની કથા ગુપ્ત રાખી છે. અરે, મારું જન્મસ્થાન પણ કોઈને જાણવા દીધું નથી ! જૂન અને વર્તમાન સમય વચ્ચે કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ ન રહે તેવા જીગરથી પ્રયત્નો કરું છું પરંતુ સ્મૃતિના અનલને જુગાવી શકતો નથી. ”

મેં પૂછ્યું:-“ શું તમે ખોટું નામ ધારણ કર્યું છે ? ”

“હા, જૂતકાળના સર્વ બનાવોને હું ભૂલી જવા માગું છું એટલે નામ પણ બદલ્યું છે. હાલમાં મારું નામ ઓક્ટેવ

વુજની છે. મેં જીવનના માધુર્યનો ઉપભોગ કર્યો છે. જ્યારે જગતના સર્વ શ્રેષ્ઠ સુખનું સુધાપાત્ર હોઈ લગાડવાનો વખત આવ્યો ત્યારે એક દાણુ માત્રમાં એ પાત્ર મારા હાથમાંથી રખલિત થઈ ગયું. સકળ સુખ-સકળ આશાઓ નષ્ટ થઈ ગઈ ! હવે તો મારી એકજ આશા છે અને તે કંઈ તમે જાણો છો ?”

હું ઉત્તર આપ્યા વિના શાંત બેસી રહ્યો અને તેના મંદોડા તરફ ટગર ટગર જોવા લાગ્યો.

તે પુનઃ કહેવા લાગ્યો-“ મારી અંતીમ ઇચ્છા એ છે કે, આ મરૂભૂમિ-રણુમાંજ મારાં અસ્થિ પડે. જેતું જીવન શુષ્ક મરૂભૂમિ જેવું બની ગયું હોય તેનું અવસાન મરૂભૂમિમાં જ થવું જોઈએ. ”

મેં કહ્યું-“ મી. આકટેવ, આટલા બધા નિરાશા શા માટે થાવ છો ? તમે યુવાન છો, વિશાળ કર્મક્ષેત્ર તમારી દૃષ્ટિ સન્મુખે પડ્યું છે. માટે નિશ્ત્રાહી બનો નહિ. જીવનમાં સુખ-દુઃખના દિવસો આત્મા જ કરે છે. તેમાં કાલ્પનિક દુઃખોને યાદ કરી જીવન પર બોળે વધારવો એ ધીર પુરૂષનાં લક્ષણ નથી. તમારી મનોવેદનાતું કારણ શું છે ? મને કહી શકશો. ?”

યુવકે સિગારેટ પીતાં કહ્યું-“ મારા હૃતબાગી જીવનનો ઇતિહાસ સાંભળવાનો તમે શા માટે આટલો બધો આગ્રહ કરો છો ? મારી જીવન કહાણી સાંભળી આપના આત્માને પણ દુઃખ થશે તેથી કાંઈને લાભ થવાનો નથી. ”

મેં આગ્રહપૂર્વક કહ્યું-“ લાભની આશાથી કાંઈ કાંઈની સાથે સુખ દુઃખની વાત કરવું નથી; પરંતુ સહાનુભૂતિની કાંઈ કિંમત જ નથી ? મિત્રો પરસ્પરમાં શું હૃદયવેદના કહી બતાવી આત્માને શાંત કરતા નથી ? આવા મરૂપ્રદેશમાં આપણે એક બીજાના મિત્ર જ કહેવાઈએ માટે તમારી કહાણી ભલે ગમે તેવી શોચનીય હોય, પણ મને કહી સંભળાવો, તેથી તમારા આત્માને શાંતિ થશે. સુહૃદ પાસે મન બોલી વાત કરવાથી હૃદયનો ભાર હલકા થઈ જાય છે. ”

મારો અત્યાગ્રહ જોઈ તેનો પ્રતિવાદ નહિ કરતાં આકટેવે ધીરે ધીરે પોતાનો આત્મવૃત્તાંત કહેવાની શરૂઆત કરી.

પ્રકરણ ૬ હું.

સાન વર્ષ પૂર્વે યોદ્ધાનાં વિશ્વ વિદ્યાલયમાંથી સન્માન સહિત પરીક્ષા પૂર્ણ કરી હું બહાર પડ્યો. મારા પિતા ફ્રાન્સની રાજ સલાના એક સભ્ય હતા. મોટાભાઈ ઇંગ્લેન્ડના ગુપ્તચર વિભાગના એક દૂતના મિત્ર થતા હતા. હું પણ ઇંગ્લેન્ડની ફૂટ રાજનીતિનો અભ્યાસ કરવા માટે મોટાભાઈની સાથે રહેતો હતો. એક દિવસ રાતના મોટાભાઈની સાથે હું નાટક જોવા ગયો. નાટક ખત્તાસ થતાં તેમણે એક પરિચરત રમણીની સાથે મારી ઝોળખાણ કરાવી. ત્યાર પછી આ યુવતી સાથે મારો પરિચય દિન પ્રતિદિન વધવા લાગ્યો. અર્થાત અમે બન્ને પ્રેમમાં પડ્યાં. મેં તેને મારા હૃદયરાજ્યની અધિશ્વરી બનાવી. ભાઈ, તેનાં શાં વખાણ કરું. આખા ઇંગ્લેન્ડમાં તેના જેવી ખૂબસૂરત સ્ત્રી મળવી મુશ્કેલ હતી. તેનાં સૌંદર્ય ઉપર ઇંગ્લેન્ડના લોકો એટલા તો દીવાના થઈ ગયા હતા કે, પોતાનાં બારી બારણામાં પણ તેના ફોટોગ્રાફો ટાંગી રાખતા હતા.

અમારા ઉભયને પ્રેમ તેના માતા પિતાને ગમતો ન હોતો. કારણ કે હું લૉડની પદ્ધિ કિંવા પુષ્કળ સંપત્તિ ધરાવતો ન હોતો. તેઓ તેને એક બુદ્ધા કરોડપતિની સાથે પરણાવવાનો વિચાર રાખતાં હતાં. તેઓએ અમેને મુલાકાત લેવાની પણ બંધી કરી.

મારી પ્રિયતમા આ લગ્નથી નાખુશ હતી એટલે અમે બન્નેએ શુપયુપ લગ્ન કરી લેવાનો નિશ્ચય કર્યો; પરંતુ અમારી આ મુરાદ બર આવી નહિ. તે બુદ્ધા સિવાય તેનો મામાનો દીકરો પણ તેને વાહતો હતો અને તે પણ મારી પ્રિયતમાને પરણવા માગતો હતો. બુદ્ધાને આ બાબતની ખબર પડી. મારી પ્રિયતમા ઉપર તે દીવાનો થઈ ગયો હતો એટલે અમારા બન્નેનો કાંટો કહાડી નાખવાના તે પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. તેના મામાના દીકરાનું નામ જેક હર્ડ. એક દિવસે પ્રભાતમાં જ જેક બિછાનાની અંદર

મરેલી સ્થિતિમાં મળી આવ્યો. પોલીસે તપાસ કરી તો તે સ્થળે મારી સિગારેટની પેટી તથા મારા નામની છૂરી મળી આવી. પહેરેગીરે જીખાનીમાં જણાવ્યું કે, રાતના દસ વાગે હું જઈને મળવા આવ્યો હતો, વાત ખરી હતી; પરંતુ હું તેને મળી ઘેર જવાને બદલે મારા બીજા એક દોસ્તને ત્યાં મિજલસમાં ગયો હતો અને રાત ત્યાં જ પસાર કરી હતી. પ્રભાતમાં જ મોર્નિંગ પોસ્ટમાં ઉપરોક્ત ખુનનો રિપોર્ટ વાંચી હું તો દિગ્ભૂત બની ગયો. મારા નામની છૂરી અને સિગારેટ બોક્સ મળી આવવાથી ખુનનો આરોપ મારા પર આવશે કારણકે અમે બન્ને એકજ સુંદરીના પ્રેમના હરીફો હતા, એટલું જ નહિ પણ પેલો જીદો ધનપતિ પણ તેને પરજીવા માગતો હતો એટલે તેણે એક કાંકરે જે પક્ષી મારવાનો કદો રચ્યો હોય એમ મારા મનને ખાત્રી થઈ એટલે ખુની તરીકે પકડાવા કરતાં ઇંગ્લેન્ડનો ત્યાગ કરી હું આ મર-જીમિમાં આવી પહોંચ્યો છું અને અહિંજ જીંદગી પૂરી કરવાનો વિચાર છે. કારણ કે, સબ્ય દેશોના મુખ્યે રામ બગલમે છૂરી ધરાવતા લોકો કરતાં—”

આકટેવ આ વાક્ય પુરું કરે તે પહેલાં બંદુકની ગોળીઓ છુટવાનો સજીસજાટ અમારે કાને આવ્યો. એક ક્ષણમાં હાથમાં ગોળી વાગતાં જ આકટેવ જમીન પર ઢળી પડ્યો. બીજી પળે એક લૂટારાએ મારા માથા પર છૂરી ઉગામી પણ આકટેવની સમયસુચકતાથી હું બચી ગયો. તેણે ડાબા હાથે રાષ્ટ્રફાલનો ઘોડો દર્શાવ્યો, અને મને મારવા આવેલો દરયુ ચિત્કાર કરતો બોંબ પર પડી ગયો. છાવણીમાંથી બપૂગલના અવાજો આવવા લાગ્યા. લડવાને બધા તૈયાર થઈ ગયા. લગભગ જે કલાક સૂધી લડાઈ ચાલી હશે. આખરે લૂટારાઓનાં વિશેષ માણસો કપાઈ જવાથી તેઓ નાકા. અમેએ તેમની પૂંઠ પકડી તેમાંથી જે જીજીને પકડી પાડ્યા. તેઓને પૂછતાં અમેને જણાયું કે, હાજી અબુ સલામની ટુકડીએ જ અમારા પર હલ્લો કર્યો હતો. સેનાપતિએ હાજી અબુ સલામને પકડવાને માટે લગભગ બસો સવારને તેઓની પાછળ દોડાવ્યા પણ તેનો પ-તો લાગ્યો નહિ.

આવી રીતે રાત્રિની લીપથુ દુર્ઘટના બની ગયા પછી બીજા દિવસે બપોરના હું ઓકટેવના તંબુમાં ગયો. તેના હાથ-માંથી ગોળી કહાડી નાખવામાં આવી હતી અને તે સ્થળે પાટો બાંધી લેવામાં આવ્યો હતો. ભૂટારાની છુરીમાંથી બચાવી મને તેણે પ્રાણુદાન આપેલું હોવાથી હું તેનો અહેસાનમંદ બન્યો હતો. પહેલી મુલાકાતે જ મેં તેનો આભાર માન્યો એટલે તેણે સહજ હસીને કહ્યું:—“તેમાં શું થઈ ગયું, મારી ફરજ હતી; પરંતુ અગ્નયન જેવું છે કે, હાજી અથુ સલામને અમારાં સ્થળની ખબર કેમ પડી. તેને પકડવા માટે આજે અમે વખેથી મહેનત કરી રહ્યા છીએ, પણ અમે તેને પકડીએ તે પહેલાં તેનાં જ આક્રમણો અમારા પર થયાં છે.”

અમારી આ પ્રમાણે વાતચિત ચાલતી હતી એટલામાં સેનાપતિએ એક માણસને મને બોલાવવા માટે મોકલ્યો. હું સેનાપતિ પાસે હાજર થયો એટલે તેણે કહ્યું:—“તમારો ઘોડો તૈયાર છે. હવે વિલંબ કરવાની જરૂર નથી. ચાલો તૈયાર થાવ.”

ક્યાં જવાનું છે, એ હું જાણતો નહોતો છતાં ઓકટેવની વિદાય લઈ હું તૈયાર થઈ ગયો.

મેસકોમનો ત્યાગ કરી લગભગ ઉત્તર દિશા તરફ અમે પાર દિવસ સૂધી ચાલ્યા હોયથું એટલે તરમા દિવસે લીલી વૃક્ષરાજી અમારી દષ્ટિએ પડી. મારા આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. અમે રણપ્રદેશનો ત્યાગ કરી ટયુગર્ટ નગરમાં આવી પહોંચ્યા હતા.

જ્યારે અમે ટયુગર્ટમાં પહોંચ્યા ત્યારે સૂર્યાસ્ત થવાને અધિક વિલંબ ન હોતો. અમેને શહેરમાં દાખલ થયેલા જોતાંજ સેંકડો પ્રજાજનો અમારી આસપાસ ફરી વળ્યા અને અમે શી ખબર લાગ્યા છીએ તે જાણવા માટે આવુર બની ગયા.

રણદસ્તુ હાજી અથુ સલામની ભૂટારૂ ટોળી અમારે હાથે પરાજીત થઈ છે, એ ખબર સાંભળી સમસ્ત નગરવાસીઓના આનંદની સીમા રહી નહિ. દરેક અમારા નામનો જયઘોષ કરવા લાગ્યા. શહેરમાં દાખલ થયા પછી મને જણાયું કે,

અદ્ભૂત અને આનંદ ટ્યુગટ' નગરીમાં યુરોપિયન સભ્યતાએ પ્રવેશ કર્યો ન હોતો. એ ચાર ક્રેન્ચ અધિકારીઓ સિવાય બીજા કોઈ ખ્રીસ્તી ત્યાં રહેતા ન હોતા. નગરને ફરતો કિલ્લો આવેલો હતો અને તેમાં પ્રવેશ કરવાને માટે માત્ર એજ સિંહદાર આવેલાં હતાં. નગરની સુંદર અદાલીકાઓ અને ગગનચુમિત મિનારાઓ નગરીના વૈભવનો ખિયાલ આપી રહ્યા હતા. શહેરમાં હોસ્પીટલ અને સરકારી ઉતારાઓ પણ આવેલા હતા.

અમોએ એક ઘેરેકમાં અમારો ઉતારો લીધો. રાતના આહારાદિ માટે સુંદર વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી. હું સેનાપતિ તથા એક લેફ્ટેનન્ટ એમ ત્રણે જણ એક ટેબલ પર જમવાને બેઠા.

આજે લાંબા વખતે મનપસંદ ખાણું મેળવવાને હું લાગ્યશાળી થયો હતો. મારા આનંદનો પાર નહોતો મહાપાનથી પ્રફુલ્લિતે અમો સિગારેટના ધૂમાડા કહાડવા લાગ્યા. થોડીવાર પછી ચિફ્ટ પીતાં સેનાપતિએ કહ્યું:—“ હાજી અબુ સલામ બહુ ધૂર્ત છે. હમેશાં આપણને ફસાવી દેલો કરે છે, પણ આ વખતે તો તેને આપણા સપાટાની બરાબર ખબર પડી ગઈ હોવી જોઈએ.”

“ પણ હજી સૂધી આપણે તેનો પ-તો બરાબર મેળવી શક્યા નથી એ દિલગીર થવા જેવું છે ! ” લેફ્ટેનન્ટે કહ્યું.

“ વાહ ! ” સેનાપતિએ જરા ખુરસીમાં ટટાર થઈ કહ્યું, “ પવનની માફક જેની ગતિ છે, તેને કોણ અટકાવી શકે એમ છે ? ફેટલી વખત પકડાતાં-પકડાતાં તે આપણા હાથમાંથી છટકી ગયો છે ! આજે અહિં તો કાલે વીસ ગાઉ દૂર તેણે લૂટ કરી તો ત્રીજે દિવસે સાંભળીએ કે કોઈ જૂદાં જ સ્થળે તેણે પરાક્રમ ગજવ્યું છે. આમ તેની પાછળ બૂખ-દુઃખનો ત્રાસ વેઠી આપણે હયરાન થઈએ છીએ ત્યારે તે તો તેનાં આઘીલ પર્વતમાં આવેલાં ગુપ્ત સ્થળે મોજ-મગ્ગહ ઉડાવી રહ્યા હોય છે ! ”

મેં પૂછ્યું:—“ ત્યારે શું તેનું હમેશનું રહેવાનું ઠેકાણું આઘીલ પર્વતમાં છે ? અત્યાર સૂધી હું તો જાણતો નહોતો કે, તેનું કોઈ કાયમી વાસસ્થાન છે.”

સેનાપતિએ કહ્યું:—“ સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, પહાડની એક ગુપ્ત જગ્યાએ તે રહે છે, અને તેની સાથે પરિવારમાં એક હજાર માણસો છે ! ”

લેફ્ટેનન્ટ કિચિત્ રસિક હતો. તે ખડખડ હસીને બોલ્યો:—
“ હ—આ હજાર માણસોમાં પાંચસો યુવતીઓ અર્થાત્ તેની વિલાસની પુતળાઓ હોવી જોઈએ. વિલાસનો આવો આદર્શ પૃથ્વીમાં ખીજે કપાઈ જોવા મળે નહિ ! ”

સેનાપતિએ કહ્યું:—“ તેના અંતઃપુરમાં અનેક દેશની સુન્દરીઓ છે. આ સુન્દરીઓને તેણે બાંદી તરીકે રાખી છે અને જો કાંઈ તેની દાસી થઈને ન રહે તેને પહાડની ટોચ ઉપરથી ફેંકી દઈ તેના ચુરેચુરા કરી નાખવામાં આવે છે.”

“ કેવું બયાનક કૃત્ય ! ” હું અન્યબીથી બોલી ઉઠ્યો.
“ પરંતુ આવી મેંટી ફ્રેન્ચ ગવર્નમેન્ટ તેની ટોળા સાથે તેને પકડી શકતી નથી, એ નવાઈ પામવા જેવું છે ! ”

સેનાપતિ:—“ તેનાં અનેક કારણો છે. પહેલાં તો એ કે પર્વતની અંદર ક્યાં ગુપ્ત સ્થળે તેણે પોતાનો નિવાસ રાખ્યો છે, એ જાણી શકવું જ મુશ્કેલ છે તે સિવાય આખા મર પ્રદેશની અંદર તેણે એટલા તો પોતાના ગુપ્ત દૂતો રાખ્યા છે, કે આપણી દરેક હિલચાલની તેઓને ખબર પડી જાય છે. તે સિવાય એક ખીજી આશ્ચર્યજનક વાત પણ સાંભળવામાં આવે છે.”

મેં અન્યબીથી પૂછ્યું:—“ શી વાત ? ”

“ સાંભળવામાં આવ્યું છે કે, તેની સાથે દૈવીજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરેલી એક સ્ત્રી છે કે જે કોઈ પણ ઘટના બનવા પહેલાં જ પ્રત્યક્ષવત્ જાણી જાય છે ! ”

મેં વિસ્મિત બની ઉત્તેજિત બાવે પૂછ્યું:—“ શું ? તે સ્ત્રી જાદુગરણી છે ? ”

“ હા, જાદુગરણી હોવાનો જ સંભવ છે. કહેવામાં આવે છે કે, તે સ્ત્રી ધણીજ ખૂબસૂરત છે. સંપૂર્ણ યૌવનના પૂર બહારમાં આવેલ છે. તેનો રૂવાળ અને દોસ્તમાય કાંઈક એવોજ

છે ! સેંકડો દાસીઓથી પરિવેષિત બની તે કાશીખાનાની નીચે દરબાર ભરીને બેસે છે, તે વખતે દરેક દાસી તેને અભિવાદન કરી તેની આસપાસ વિંટળાઈ વળે છે. જે પુરૂષો તે સ્થળે આવે છે તેઓ ધુટણીએ પડી જમીન સૂધી મ્હોકું લઈ તેને પ્રણામ કરી તેની મહેરબાનીની દુવા ઇચ્છે છે. વળી એવી પણ વાત સાંભળવામાં આવી છે કે, મોરકકોના સુલતાને આ રમણીને મેળવવા માટે હાજી અયુ સલામને પુષ્કળ દ્રવ્યની લાલચ આપી હતી; પરંતુ તે સ્ત્રીએ તેને પૈસા લેવા દીધા નહિ અને દમામ-માંજ કહ્યું કે, સુલતાનની જે પું કાંઈ પણ બક્ષીસ લઈશ તો તારા દળમાં ઘેર વિદ્રોહ ઉત્પન્ન કરી તારો નાશ કરી દઈશ. જે કે, આ વાત ક્યાં સૂધી સત્ય હશે, તે હું નક્કી કહી શકતો નથી, પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે, આખા મરૂપ્રદેશપર તે રમણી એક સુલતાનાની માફક રાજ્ય ચલાવે છે એમાં કોઈ જાતનો સંદેહ લાવવા જેવું નથી. ”

મેં પૂછ્યું—“આ સ્ત્રી કઈ જાતની છે ? મૂર, અરબ કે હબસીની દુહિતા છે ? આપને તેના નામની ખબર છે ? ”

“હા, તેને સૂર્યાની કન્યા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે ! ”

હું ચમક્યો. ઉત્તેજિત સ્વરે બોલી ઉઠ્યો—“સૂર્યાની કન્યા ? ”

“હા, પણ તમે તે નામ સાંભળી આટલા બધા ચમક્યા છો કેમ ? શું તમે તેના વિષે કાંઈ વિશેષ જાણો છો ? ”

“ના, જરા પણ નહિ. પરંતુ આ મરૂપ્રદેશમાં બ્રમણુ કરતાં તે માયાવિની મોહિની વિષે અનેક અદ્ભુત વાતો સંભળાયા કરે છે. ખરેખર, તે કોઈ રહસ્યમયી રમણી હોવી જોઈએ. ”

કેપ્ટન મૂળના આંકડાને વળ દેતાં બોલ્યો—“રહસ્યમયી તો એવી કે આજ સૂધીમાં તેના બેદને કોઈ પાત્રી શક્યું નથી ! વળી વધુ અજાણ્ય જોઈએ તો એ છે કે, તે રમણી હાજી અયુ સલામની અંતઃપુરવાસિની છે ! ”

કેપ્ટનના ઉપરોક્ત શબ્દોએ મારું મર્મસ્થળ વીધી નાખ્યું. મારા મનમાં અનેક વિચારો આવવા લાગ્યા. આ રમણી જે દરમુલ્કની અધિનાયિકા હોય તો શું હાજી અયુ સલામ તેના

આદેશાનુસાર લુટફાટનો ધધો કરતો હશે ? જેની ઉપજીવિકા દર્યુ વૃત્તિપર હોય તેનામાં આટલી બધી દયા પણ કેમ સંભવે ? તે સુંદરી જ જે દર્યુદક્ષની અધિષ્ઠાત્રિ હોય તો મને ગુપચુપ કેમ છોડાવ્યો ? તેના જીવન માટે પણ તેણે આશંકા કેમ બતાવી ? તે પરથી તો અનુમાન થઈ શકે છે કે, દર્યુદક્ષની અધિનાયિકા નહિ પણ મૂર્તિમંત દયાની દેવીએ જ વિપન્નાવસ્થામાંથી મારો ઉધ્ધાર કર્યો છે ! આમ અનેક તર્ક વિતર્ક કરવા છતાં હું કોઈ જાતના નિર્ણય પર આવી શક્યો નહિ. ચારે દિશાએ મને ઘેર અંધકાર જણાવા લાગ્યો. મારા હૃદયમાં વિચારોનું તુમુલ તુફાન ચાલી રહ્યું.

મારા બન્ને સાથીઓ ચિરંતના ધુમાડા કહાડવા કરતા હતા. મને વિચારગ્રસ્ત થયેલો. જેમ તેઓએ સુવાની તૈયારી કરી. અમે આમારા માટે ખાસ તૈયાર રાખેલા ઝોરડામાં સુવાને ચાલ્યા ગયા. ડ્રેપ્ટન અને સેનાપતિ તો ધસધસાટ ઉઠી ગયા પણ મને નિદ્રા આવી નહિ. સૂર્યની કન્યા-ભેદી રમણી જીખેદ કાણુ હોવી જેમએ ? તેનો ભેદ જાણવાની આશંકાએ મારા મનને વિચળીત બનાવી દીધું.

પ્રકરણ ૭ મું

ટયુગટમાં કેટલાક દિવસ નિવાસ કર્યા પછી હું અલગ-યર્સમાં આવી પહોંચ્યો. આ અરખ નગરીમાં ફ્રેંચ શાસન હોવા છતાં પાશ્ચાત્ય જૌતિક સુધારણાએ ત્યાં જેવો જોષએ તેવો પગપેસારો કર્યો નહોતો.

આ રક્તચમય નગરીમાં પહેલાં હું એક વાર આવી ગયો હતો અને તે દિવસથી જ તેનાં પાકૃતિક સૌન્દર્યથી મુગ્ધ થઈ ગયો હતો. પૃથ્વીમાં આવી હૃદયકર્ષક નગરી બીજી હશે કે નહિ તે હું કહી શકતો નથી; પરંતુ એટલું તો ખરું કે, મારા દિલ પર તો તેનું વિશેષ આકર્ષણ હતું. હું શહેરમાં કાઠી હોટલની અંદર રહેતો નહોતો. મેં મારું રહેવાનું સ્થળ પહાડ પર આવેલા મુસ્તફા નામના સ્થળે રાખ્યું હતું.

સંધ્યાકાળ થતાં હું મારા રહેઠાણથી હમેશાં બહાર ફરવા જતો. ફરતાં ફરતાં બે ચાર કાશીખાનાંની મુલાકાત લેતો અને ત્યાં બેસી અરખ લોકો સાથે અરખીમાં ગપ્પાં મારી રાત્રિના વખતે શૂન્ય મને વિશ્રામ સ્થળે પાછો ફરતો.

મારો નોકર મારી અનન્યભાવે સેવા ચાકરી કરતો હતો અને મારી દરેક આવશ્યકતાઓને પૂરી પાડતો; પરંતુ હૃદયનો તનમનાટ મારા દિલને તડફાવી રહ્યો હતો અને આ તડફાટમાં શુક્રવારનો દિવસ ક્યારે આવે તેની હું કાગના ડોળે રાહ જોયા કરતો હતો.

આખરે જે શુક્રવારે જીએદાની સાથે મારે મુલાકાત થવાની સંભાવના હતી, તે દિવસ આવી પહોંચ્યો. જીએદાએ તિર્થ પર્યટનની વાત કરી હતી, અને તે આશાએ જ હું અહિં બેસી તેની રાહ જોયા કરતો હતો.

શુક્રવારે પ્રભાતમાં હું સિદ્ધિ જેબ્બામાં ઉપસ્થિત થયો. તેની નજીકમાં જ એક મુસાફરખાનું હતું ત્યાં જઈ બેઠો. જીએદા આ

રસ્તા પરથીજ જશે, તો તેનાં દર્શન થશે એવી આશાથી જ હું આ સ્થળે બેઠો હતો. હું એક મોટા પથ્થર પર બેઠો હતો અને તેના પર મોટા વૃક્ષની ડાળી આવેલી હોવાથી છાયા રહેલી હતી. મારા જેવા બીજા પણ અનેક મુસાફરો અને શહેરીઓ આ ઘટાની નીચે બેસી વિશ્રાંતિ લેતા હતા.

આકાશ નિર્મળ હતું. વાયુ લહરીએ ઉત્પન્ન મૃદુભિના ઉજ્જુ નિશ્વાસોત્તુ વહન કરવાનો આરંભ કર્યો ન હોતો. પક્ષીઓ ધન વૃક્ષ ઘટામાં મધુર સ્વરે આરામ લઈ રહ્યાં હતાં. જ્યારે કેટલાક આકાશની અંદર ઉડી પાંખો ફફડાવી રહ્યાં હતાં. વાયુની મીઠી મંદ લહેરી કોઈ કોઈ વાર સુગન્ધિત કુસુમની મધુર સુવાસ લઈ આવતી હતી. આ પ્રમાણે પથ્થર પર બેસી એક કાશીનો પ્યાલો ગટગટાવી જઈ હું ચીરટનો ધુમાડો છઠ્ઠાડયા કરતો હતો. વચ્ચે વચ્ચે આપાદ મસ્તક સ્વેત વસ્ત્રાવૃત રમણીઓનાં ટોળાં મારી દષ્ટિ સમીપથી ચાલી જતાં હતાં.

જીવેદા આ નિર્ઘરસ્થાનને શા માટે વિશેષ પસંદ કરતી હતી એ હું સમજી શકતો ન હોતો. તેનું જીવન-રહેણી કરણી અને ભેદ ભરેલી માલુમ પડતી હતી કે, જે પતિ પરિત્યકતા-સ્ત્રીઓ હોય છે તેઓજ ખાસ કરીને આ સ્થળે આવે છે. જેઓ ત્રણવાર આ તિર્થ સ્થળનાં દર્શન કરે છે અને અહિંના પવિત્ર કુવાના પાણીનું ત્રણવાર જલપાન કરે છે તેને થોડા વખતમાં જ પતિનો લાલ થાય છે. ત્યારે શું જીવેદાનો પતિની સાથે વિચ્છેદ થયો હશે? કે માતા પિતાની પાસેથી તેને ખુંચવી લઈ તેની સાથે વિવાહ કરનાર પતિએ તેના ત્યાગ કર્યો હશે? આ રહસ્યનો ભેદ કોણ ઉકેલી શકે એમ હતું?

મારા દષ્ટિપથ સામેથી આપાદ મસ્તક ધુરખાથી ઢંકાયેલ રમણીઓ ધીમી ચાલે જ્યારે ચાલી જતી મેં જોઈ ત્યારે હું ચિંતાના સાગરમાં ડુબી ગયો હતો. આ બધાઓનાં બાહ્યાવરણ એકજ પ્રકારનાં હતાં-કોઈ કોઈનાં જુદાં પડતાં નહોતાં માત્ર સંપ્રાન્ત વંશની લલનાઓ કોણ અને સાધારણ ગૃહસ્થની સ્ત્રીઓ કોણ એ જાણવા માટે માત્ર એકજ ઉપાય હતો અને

તે માત્ર તેઓના પોશાક અને બે પગપરથી જાણી શકાય એમ હતું. સાધારણ રમણીઓના પગ ખાલી જોવામાં આવતા ત્યારે સંભાનત પરિવારની લલનાઓના પગમાં સુશોભિત રેશમી મોજાઓ અને ઉત્તમ ફ્રેંચ બુટો નજરે પડતાં. જ્યારે તેઓ રસ્તા પરથી ચાલી જતી ત્યારે તેઓનાં રેશમી વસ્ત્રોમાંથી અત્તરની સુગંધ પવનને લીધે આસપાસ પ્રસરી કરતી હતી.

આમ એક મહિના સુધી જુદા જુદા સ્થળોએ ફરી હું જીબેદાની તપાસ કરવા લાગ્યો; પરંતુ જેને જોવાની આશામાં હું આટલું બધું કષ્ટ ઉઠાવી રહ્યો હતો તેનાં દર્શન થયાં નહિ. તેને કેમ સૌધી કહાડવી એ વિચારે મને દિવાનો બનાવી મૂક્યો હતો. મેં વિચાર્યું કે, આવા ખુલ્લા રસ્તા પર તે કોઈ દિવસ આવે નહિ અને મુલાકાત થાય નહિ માટે કોઈ એવું રમણીય એકાંતવાળું સ્થળ હોય ત્યાં બેસી રહેવું ઉચિત છે. આવું એક સ્થળ મેં સૌધી કહાડ્યું.

તે સ્થળે વૃક્ષની ઘટામાં બેસી આખો દિવસ હું તેનાજ વિચાર કરવા લાગ્યો, એક દિવસ હું આમ ગૂઢ વિચારોમાં નિમગ્ન બની તે કુંજવનની અંદર બેસી રહ્યો હતો, એટલામાં વૃક્ષની આડમાંથી એક રમણી તીવ્ર દષ્ટિએ મારા તરફ જોતી દેખાઈ. જ્યારે તે રમણીએ જોયું કે હું એકલોજ અહિં બેઠો છું ત્યારે તે ત્વરિત ગતિએ મારી પાસે આવી અને મૃદુસ્વરે હાસ્ય કરતાં બોલી:-“આમીન !”

મેં અજાણ્યપણે તેની સામે જોયું અને પૂછ્યું-“તમે મારા આ નામ ક્યાંથી જાણ્યું ?”

“મહાબળવાન હાજી અબુસન્નામના હાથમાંથી તમારો છુટકારો કરનાર રમણી પાસેથી. કહો, તમારું નામ આમીન છેને ?”

“હા, તેજ સૌભાગ્યવાન પુરૂષ હું છું. પણ તમે કાણ છો ?”

“હું કાણ છું તે તમે ન જાણખી શક્યા ? તમારો ઉધ્ધાર કરનાર સ્ત્રી રત્નોમાં સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાતી અમારી અધિષ્ઠાત્રીને તમે જાણખતા નથી ? તેણેજ મને હુકમ કર્યો છે કે,

જે મુસાફરને આપણે બચાવ્યો છે, તેની સાથે સાક્ષાત કરવાની જરૂર છે.”

“ત્યારે શું તમે જુબેદા બેગમ તરફથી આવો છો ?”

“હા, તેમણે મને મોકલી છે.”

“હમણાં તે ક્યાં રહે છે ? અને તમે બધાં અહિં ક્યારે આવ્યાં ?”

“ત્રણ દિવસથી અમે અહિં આવ્યાં છીએ અને ગઇ કાલેજ તમે જ્યારે અહિં બેઠા હતા, ત્યારે તેમનાં કાજલ આંજેલાં ચમકીત નેત્રોએ તમને શોધી કહાડ્યા એટલે તમને તેડી લાવવા માટે મને મોકલી છે.”

“તેમની સાથે કયા સ્થળે મુલાકાત થઇ શકશે ?”

“સિદ્ધિ અબ્દુલ રહેમાનની સુપવિત્ર મસજીદની પશ્ચિમ દિશા તરફ આવેલા રસ્તા પર એક પ્રચંડ વૃક્ષ છે ત્યાં ચંદ્રોદય થાય એટલે તમે આવીને મારી રાહ જોતા ઉભા રહેજો હું તમને તે સ્થળેથી મારી માલિકાની પાસે લઈ જઈશ.” એટલું કહી તે રમણી ચપળ ગતિએ ત્યાંથી ચાલી ગઇ.

રમણી વૃક્ષોની ઘટાની અંદર અંતર્ધાન થઇ જતાંજ હું મારા વાસસ્થાન પર આવી પહોંચ્યો અને ક્યારે રાત પડે તેની અધીર ચિન્તે રાહ જોવા લાગ્યો.

ખરાખર ચંદ્રોદયના સમયે સંકેત સ્થાને ઝાડની નીચે હું જઈને ઉભો રહ્યો. એટલામાં પેલી રમણી ત્યાં આવી પહોંચી અને બોલી—“અમીના, મારી માલિકા તમોને મળવાને બહુ ઉત્સુક છે, પરંતુ તેને મળવા પહેલાં તમારે એટલી પ્રતિજ્ઞા કરવી પડશે કે જો તેનાં કાર્યો, વ્યવહાર, અને વર્તણૂક તમારા દિલમાં કૌતુહલ ઉત્પન્ન કરે તો પણ તમારે તેના નિષે એક શબ્દ પણ જગ્યાન બહાર કહાડવો નહિ અને તેના ખુલાસા માટે તમારે એક પ્રશ્ન પણ તેને પુછવો નહિ. કહો, આ શર્ત તમોને કમુલ છે ?”

રમણીનાં વચ્ચેના સાંભળી હું વિસ્મિત બની ગયો. મેં તેને પુછ્યું : “શું મારામાં વિશ્વાસ નથી કે મને વચનથી તમે

બાંધી લેવા મંજી છે ?”

“હા, મારી માલિકાનો તેવો હુકમ છે.”

“તો તે હુકમને હું માથે ચડાવું છું.”

“મારું વચન મળતાંજ તે રમણી અગ્રેસર થઈ અને અનેક ગલીકુંચીઓ વટાવતાં લગલગ અરધા કલાકે અમે એક પ્રચંડ અદ્વાલિકાયુક્ત મકાન પાસે આવી પહોંચ્યાં. આ મકાનની એક ગુપ્ત બારી તેણે ઉઘાડી અને મને અંદર દાખલ કરી પુનઃ તે બાંધ કરી દીધી. અમે સીડીપર ચડવા લાગ્યાં અને બીજે માળે એક સુંદર રીતે શણગારેલા ઓરડામાં આવી પહોંચ્યાં. આ ઓરડામાંથી બીજા ઓરડામાં જવાનું હતું. જતાં એક હાથસી ખુલ્લી તલવારે પહેરેા ભરતો ઉભો હતો. વૃધ્ધ દાસીએ તેના કાનમાં કાંઈ કહ્યું એટલે મારા તરફ તીવ્ર દષ્ટિ ફેંકી તેણે અમને આગળ વધવાને રસ્તો ખુલ્લો કરી આપ્યો. અમે બન્ને એક બારણાં પાસે આવી ઉભાં. આ બારણાપર વિચિત્ર રંગના મખમલના પડદાઓ ઝૂલી રહ્યા હતા. અમે પડદા પાસે આવી પહોંચતાંજ ડાઘ અદૃશ્ય હાથોએ તે પડદા ઉંચકી લીધા એટલે રમણી બોલી—“આવો અંદર આવો.”

મેં શું જોયું ? કુસુમ સૌરભથી સુગન્ધિત બનેલો એ ઓરડો ઉજ્જવળ આલોકમાળાથી જળહળી રહ્યો હતો. આ ઓરડાની સજાવટ અને ભપકા જોઈ હું આશ્ચર્યથી દિગ્મૂઢ થઈ આવ્યો બનીને ઉભો રહ્યો. બીજાજ પળે મારી દષ્ટિ પલંગ પર ગઈ ! બે ચમકીત નેત્રો ઉત્સુક દષ્ટિએ મારી રાહ જોતાં દષ્ટિએ પડ્યાં. જુબેદા—રહસ્યમયી રમણી—મારા હૃદયની દેવી—આતુર ચિન્તે પલંગ પર પડી મારી રાહ જોઈ રહી હતી.

પ્રકરણ ૮ મું.

મને જોતાંજ જીભેદ પલંગમાંથી ઉઠી અને મને આવકાર આપતાં બોલી:—“આવો, આમીન ! ફેટલા દિવસ થયાં તમારી મુલાકાત લેવાની ઇચ્છા થયા કરતી હતી, પણ આજે ખુદાએ તે ઇચ્છા પાર પાડી.”

મેં તેને અભિવાદન કરતાં કહ્યું—“હા, ખુદાની મહેરબાનીથી.”

એટલામાં એકાએક બારણા પર આવેલા પડદાઓ ઢંકાઈ ગયા અને મેં ચમકિત નયને ચારે દિશાએ દૃષ્ટિ કરી જોઈ. ઓરડામાં મારા અને જીભેદ સિવાય બીજું કંઈ ન હોતું.

ત્યાર પછી જીભેદ પલંગ પર તકીયાને અદેલીને બેઠી અને મને પોતાની પાસે બેસવાની આજ્ઞા કરી તેણે એક સુવર્ણ નિર્મિત સિગારેટની પેટી બોલી. તેમાંની એક મને આપી અને બીજી પોતે લઈ તે પીતાં પીતાં પ્રસન્નદૃષ્ટિએ મારા તરફ જોવા લાગી.

અમો ઉભય આમ ફેટલીક લાણે સુધી મુંગાંજ બેસી રહ્યાં. વાતચિતની શરૂઆત કેમ કરવી તેની વિચિંચામાં બન્ને પડ્યાં હતાં, એટલામાં મૈનબાંગ કરતાં જીભેદ બોલી:—“આમીન ! ખુદાએ અચાનક આપણી મુલાકાત કરાવી આપી ત્યારથી આપણે એક બીજાનાં રનેહી નહિ પણ વિશેષ આત્મીય બન્યાં છીએ; પરંતુ સુખનો કીનારો મારી દૃષ્ટિએ પડતો નથી. આ હતભાગી દેશનો પરિત્યાગ કરી જો હું તમારી સાથે નહાસી આવું તો ફેટલી બધી સુખી થાઉં ! પરંતુ હાય ! મારું જીવન ધણુંજ વિચિત્ર અને દુઃખમય બની ગયું છે અને મૃત્યુ પોતાનું વિકાળ મુખ પહોળું કરી મારો ગ્રાસ કરવાને આગળ વધી રહ્યું છે—મૃત્યુ અતિ શોચનિય મૃત્યુ !”

મેં પૂછ્યું:—“જાણે કે તમે નજરો નજર જોતાં હો. તેમ મૃત્યુની વાત કેમ કરો છો ? શું તે તમને હમણાં દેખાય

છે ? તેનું રહસ્ય શું છે ? મને તો કાંઈ સમજાયું પડતી નથી. તમારું ભાવિ તમે કેમ જાણ્યું ?”

“તેનો ખુલાસો હું આપી શકું એમ નથી—તમે દાસી પાસે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે કે, કોઈ પણ કૌતુહલનો બેદ જાણવા પ્રશ્ન કરશો નહિ, તે માદ રાખો.”

“હા, તે વાત ખરી, પણ—હું તમોને ખરા જીગરથી ચાહું છું, તમોને કાંઈ પણ વિપદની આશંકા જણાય તેનું નિવારણ કરવું એ મારી પવિત્ર ફરજ હું સમજું છું.”

મારા શબ્દો સાંભળી જીવેદા કાંઈક ખુશ થયેલી જણાઈ. તેણે સહજ સ્મિત કરી માથું હલાવી મારા જમણા હાથમાંની મારા પિતાએ આપેલી અંગુલી કહાડી ધીમે ધીમે પોતાના હાથમાં પહેરતાં કહ્યું:—“આમીન ! આજની રાત્રીનાં સ્મૃતિચિહ્ન તરોડે મેં આ લીધી છે.”

“મારાં એવાં ક્યાંથી સહભાગી હોય કે મારી અંગુલી તમારાં કરકમળને શોભાવે. વાર, પણ તમે જે આશંકા—ભય દર્શાવ્યો તેનું નિવારણ શું મારાથી થઈ શકે એમ નથી ?”

જીવેદાએ મારા આ પ્રશ્નનો જવાબ આપ્યો નહિ પણ ઓરડાની ચારે બાજુએ દૃષ્ટિપાત કરી જોવા લાગી. ચારે બાજુ એથી સુમિષ્ટ સૌરાભરાશિ મારી આસપાસ ફરી વળવા લાગી. મારાં મોહાચ્છન્ન નેત્રો સમક્ષ સુરલોકનું માયાચિત્ર વિકસિત થઈ ગયું.

મેં પુનઃ પૂછ્યું:—“તમે અહિં એવાં ક્યાં બંધનથી આબ-ધ્ધ છો કે, નહાસીને છૂટવાને હિમત ચાલતી નથી ? જે વિપ-દની આશંકા હોય, તેને દૂર કરવી એ બુધિમત્તાનું લક્ષણ મનાય છે માટે મારા જીવના જોખમે પણ હું તમોને મદદ કરીશ. ઇશ્વર મહા દયાળુ છે. તે જેમ મૃત્યુ આપે છે, તેમ જીવન પણ આપે છે.”

“તમે જે વાત કહો છો તે સત્ય છે; પરંતુ આ સ્થા-નનો ત્યાગ કરી નહાસી જવું એ સહેલી વાત નથી. ધણી હિમ્મતથી હું તમોને આજે અહિં દાખલ કરી શકી છું. ઇશ્વર

જાણે છે કે, તે માટે મને કેટલી વિપદ વેઠવી પડી છે. અદિતી નહાસી જવું એ કાલના મૃત્યુને આજે આમંત્રણ આપવા જેવું છે.”

હું કેટલીક વાર સૂધી વિચારગ્રસ્ત સ્થિતિમાં બેસી રહ્યો. પછી પૂછ્યું—“અદિતી પહેરેગીરોને લાલચથી વશ કરી શકાય એમ નથી ?”

“ના. એવી આશા રાખવી તથા છે. પહેરેગીરો જો કે મારા નોકર છે, છતાં એકલા નોકર નહિ પણ આ સ્થળના રક્ષકો પણ છે. માફ રક્ષણ કરવાનો બાર તેઓને શિર છે કાંઈ પણ ઉપાયે હું અદિતી અંતર્ધાન થઈ જાઉં તો તેઓનો વધ થયા સિવાય રહે નહિ. તમે જાણો છો કે અદિતી લોકો કેટલા બધા કૂર હોય છે ? તમે તેઓની કૂરતાનો જો થોડો ઘણો અનુભવ લીધો તે તો ચત્ સામાન્ય છે. જો હું અદિતી પલાયન કરી જાઉં તો પણ મને ફરીથી અદિતી આવવું પડે અને તેઓની કૂરતાની કઠોર શિક્ષાનો ભોગ થવું પડે; પરંતુ તમારી તે સ્થિતિ નથી. તમે તમારા સ્વદેશમાં જઈ કેટલાક અદિતી બાદ મારી સ્મૃતિને પણ ભૂલી જાઓ એમ છે.”

મેં દઢસ્વરે કહ્યું—“નહિ, તમારી પરીક્ષા ભૂલ ભરેલી છે. તમે જાણી શકતાં નથી કે તમારા પ્રત્યે મારો અનુરાગ કેટલો બધો તીવ્ર છે ! તે પથર પર કાતરેલી રેખા જેવો છે—ભૂંસાઈ શકે એવો નથી.”

જુબેદાએ જાણે મારી વાત સાંભળી ન હોય તેવો ભાવ દર્શાવી કહ્યું—“તમે તમારા સ્વદેશમાં જઈ એકાદ સુંદરી સાથે વિવાહ કરશો. તે સુંદરીઓ કાંઈ અમારા દેશની માફક કુસંસ્કારી અને અનધડ હોતી નથી. તેઓ તો ખુલ્લે મોઝે મરજીમાં આવે ત્યાં જઈ હરી ફરી શકે છે.”

મેં માથું હલાવતાં કહ્યું—“ના, ના. જુબેદા, તમોને હું મારા પ્રાણ કરતાં પણ વિશેષ ચાહું છું. આ જન્મનાં હું કાંઈ ખીજ સી સાથે પ્રેમમાં પડું એ અસંભવીત વાત છે.”

જુબેદાએ ઉત્તર આપ્યો નહિ. તે મારા મોઝા તરફ જોઈ

હાથમાંની અંગૂઠી ફેરવ્યા કરતી હતી. ત્યાર પછી મારા હાથ પકડીને બોલી—“શું ખરેખર તમે મારા માટે પ્રાણ આપવાને તૈયાર છો ? કોઈ પણ જાતના અકાચ વગર મારા માટે આત્મોત્સર્ગ કરવા જેવો અનુરાગ તમારામાં છે ?”

મેં કોઈ પણ જાતની ચિંતા નહિ કરતાં તરત જ કહ્યું—“તમે મારામાં અપૂર્ણ વિશ્વાસ રાખો. હું નાહિમતી તેમજ ડર-પોક નથી. માત્ર તમારા હુકમની જ રાહ જોઉં છું.”

જુબેદા મારી નજીકમાં આવી અને ચુસ્તવરે કાનમાં કહેવા લાગી—“આમીન ! હું ધણીજ વિપન્નાવસ્થામાં છું. મારા જીવનની કોઈ કિંમત નથી. આ જીવન જતાં અંતરમાં કોઈના દિલમાં વધવટ થવાની એ હું જાણું છું છતાં મરવાની ઇચ્છા થતી નથી. આટલી ન્હાની ઉંમર અને આવું સૌંદર્ય હોવા છતાં અતૃપ્ત આશા-આકાંક્ષાઓ મનમાં સમાવી જ દઈ મરવા માટે શું જગતમાં મારો જન્મ થયો હશે ?”

મેં કહ્યું—“જુબેદા, હવે મને વધારે અધારામાં રાખવો એ ઐયરકર નથી. તમે બધો ખુલાસો કરો. તમે શી વિપદમાં છો ? તમારું જીવન શા માટે અશ્વમસ્ત છે ? તમારા પ્રાણુની રક્ષા કરવાનો બોલો મારા સિરે ઉઠાવતાં પહેલાં મારે તમારી વિપદથી માહિતગાર થવું જોઈએ !”

જુબેદા—“આમીન, પ્રકૃતિનું એક અદ્ભુત રહસ્ય હું જાણું છું. પ્રેતલોકના અતિ કૌતુહલોદ્દીપક રહસ્યમાં આ અભાગિનીનો દષ્ટિ પ્રવેશ થયો છે. તેનાંજ બળે મેં એવી શક્તિ મેળવી છે કે જે શક્તિનો જો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો મહા લયંકર પ્રલયકાંડ ઉત્પન્ન થવા સિવાય રહે નહિ. પરંતુ મારા જીવન ઉપર એક અભિધાપ આવી પડ્યો છે—જીવનની કોઈ આશા નથી. માત્ર તમે જીવંતથી પ્રયત્ન કરો તો આ પ્રપ્તિ મૃત્યુ રત્નોત્તમાંથી મને જેવી મારો ઉપચાર કરી શકે એમ છે. જ્યાં મારા મનમાં એક શંકા રહ્યા કરે છે. તમે પરદેશી છો એટલે મારા જેવી એક વિદેશિની રમણી માટે આટલો આત્મોત્સર્ગ કરી શકશો કે નહિ

તેની સંકા રચા કરે છે. માટે હું તમોને બધું રહસ્ય કહી સંભળાવું તેને સત્ય માની તમે તેમાં વિશ્વાસ મૂકી શકો છો કે નહિ તે જાણવા ઇચ્છું છું. આમીન ! તે બધીજ અદ્ભુત અને રહસ્યમય કથા છે !”

મેં કહ્યું:—“ તમે જે કાંઈ કહેશો તે વાત મને તેવી અસંભવિત અને પ્રાકૃત લાગે તો પણ તમારા એકેએક અબોધોમાં હું વિશ્વાસ રાખીશ. પૃથ્વી ઉપર એવી અનેક ઘટનાઓ અને છે કે જે સ્વાભાવિક રીતે જ માની શકાતી નથી. પરંતુ તમારા વાક્યોને હું ઇશ્વરનાજ વાક્ય માનીશ. તમે જે કહેશો તેને સત્ય માની તમારી આજ્ઞાનું પાલન કરીશ અને મારા પ્રાર્થની પણ દરકાર ક્યાં વિના તમારો ઉપ્ધાર કરી તમારી સાથે વિવાહ—”

“ બસ કરો. ” જુબેદા મને આગળ બોલતો અટકાવી બોલી. “ વિવાહનો અબોધન્યાર કરશો નહિ. વિવાહ એ શી વસ્તુ છે, તેની હું ધારું છું કે, તમને અખર નથી. વિવાહના પાશમાં હું બધું મરજી મૂકું એમ નથી. કારણ કે, મારું જીવન કયા વખતે દેહથી વિરિહિત મરજી જશે તેનો ભરોસો નથી. ”

“ પરંતુ તમારા કહેવા ઉપરથી જાણી શકાય છે કે, મૃત્યુના હાથમાંથી બચવાનો તમારા હાથમાં ઉપાય છે. તે ઉપાય મને બતાવશો ? ”

“ તમારે જાણવું છે ? જાણવું હોય તો તમોએ લીધેલી પ્રતિજ્ઞા બરાબર પાળવી પડશે. મારી સાથે પ્રકૃતિના અચાત રહસ્ય-રાખમાં પ્રવેશ કરવો પડશે. ”

“ બધી જ ખુશીથી. ”

હું વધારે બોલું તે પહેલાં જુબેદાએ એક રૂપાની મંદરી વમાવી કે તરતજ અમકિત પોશાકમાં સજ થયેલો એક હજારો ગ્રામ તે ઝોરડામાં દાખલ થયો. પહેલાં તે માલીયા ઉપર નીચો વળ્યો અને જુબેદાને અભિવાદન કરી તેની રાહ બોલે ઉભો રેલા.

ઝોરડામાં બીજા બે દાસીઓ મુખ વચ્ચે અરિધાન કરી

હાથમાં મોટું સ્વર્ણપાત્ર લઈ ત્યાં દાખલ થઈ. આ સ્વર્ણપાત્ર સુગન્ધિત પાણીથી ભરેલું હતું. જીએદાએ તે પાત્રમાં હાથ ઝોળી બંને હાથો ધોઈ નાખ્યા અને તે પ્રભાતે મને પણ ધોવાની આજ્ઞા કરી.

હાથ ધોઈને લૂછી રહ્યા બાદ જીએદાએ મને કહ્યું—
“આમીન ! તમારા આત્મામાં જરા પણ બચનો સંચાર હોય તો મને પહેલેથી કહી દો. મારી સાથે તમેને મૃત્યુના દારમાં આવવું પડશે—વધારે શું આપણને ઉભયને મૃત્યુમંત્રણાઓ પણ ભોગવવી પડશે ! કહો, તમારામાં હિંમત છે ?”

હું તો સ્તબ્ધ બની તેના મ્હોઠા સામુંજ જોઈ રહ્યો. પછી હિંમત લાવી બોલ્યો—“જીએદા, તમારા માટે મને તેવા વિકરાળ કાળના મુખમાં પડવાને હું તૈયાર છું.”

જો કે, મેં આ શબ્દો હિંમતથી તેને કહી સંભળાવ્યા, પણ તે વખતે મારું હૃદય તો ધડકતું જ હતું. રોમાં લોહીનો પ્રવાહ એક સરખો વહા કરતો હતો. હું ઉપસેકત જવાળ આંખો થાંત ચિતે જીએદા બીજો શો કુકમ કરે છે, તેની રાહ જોતો તેના મુખ સામે જોઈને ઉભો રહ્યો.

જીએદાની પ્રજ્ઞાત થતાં જ બીજી એક બાંદીએ સ્વર્ણ દીપક સળગાવ્યો. તેમાંથી આસમાની રંગનો પ્રકાશ નીકળવા માંડ્યો. હું હિંમત બની જઈ વિચારવા લાગ્યો કે, મારી નજર સામેજ તે રહસ્યમય બનાવની સરખાત થઈ ગઈ છે. જીએદા મને કયે સ્થળે લઈ જવા માગે છે ? શું કરવા ઇચ્છે છે ? આ વિચારોએ મને મુગ્ધ બોલે અને સ્તબ્ધ બની હું ઉભો રહ્યો.

રશિયન શહેનશાહના જનનાખાનાની

ચોલ

ખેડુતમાંથી બનેલો તાજ વગરનો સમ્રાટ
ધર્મરના અવતારને નામે ચલાવેલાં ધર્તીગા
હજારો ખુબસૂરત નાજનીનોને મોક્ષ પ્રાપ્તો
માટે બતાવેલી રાસલીલા

અને મોક્ષ મારે

પાપ કરો પાપ કરો નો

પાકાર કરતા

ધર્મ ગુરુનું ચરિત્ર બાણુનું હોય તે વાંચો

દુરાત્માનો દોરદમામ

કિંવા

રાસ્કલ રાસપુટીન

રશિયાના આ અદ્ભુત નરનું જીવન વાંચતા તમોને ખાતરી
નથી કે, સુધરેલા દેશોમાં પણ ધર્મને નામે કેવા અનાચારો ચાલ
છે. રાજા, મહારાજા, મહારાણીઓ વધારે છું પણ ખુદ રશિ-
યાન મહારાણી ઝારીનાએ પોતાના જીવનમાં કેવો ભાગ ભજવ્યો
છે, તેનો આબેહુલ ચિતાર આ પુસ્તકમાં આપવામાં આવ્યો છે.

આર ચિત્રો-૫૭૪ ૧૧૨

છતાં કિંમત છ આના

લખો—મોજ-મબહ કાર્યાલય

મીરમામ અર્થ સામે ખટાવ ખીલ્ડીંગ મુબહ નં. ૪

અમે જે ઝોરડામાં ઉભાં હતાં ત્યાં એક રૌપ્યમય મુક્તા-
ભૂષિત મેઝની ઉપર સ્વર્ણદીપક મૂકી હબસી ગુલામ ત્યાંથી
ચાલ્યો ગયો. ત્યાર પછી થોડી વારમાં જ તે એક હીરાજડીત
દાખડો જુબેદાના હાથમાં મૂકી બહાર ચાલ્યો ગયો.

જુબેદાએ તે દાખડો પોતાના હાથમાં લીધા બાદ મારા
તરફ જોઈને કહ્યું—“ હવે હું જે અનુષ્ઠાન ક્રિયાઓ કરીશ, તે
અતિ ભયંકર છે. એટલું જ નહિ પણ તેથી ધર્મહાની થવાની
સંભાવના પણ રહે છે. અનેક અદ્ભુત રહસ્યો તમારી નજરે
પડશે. જે સંકટમાં પડવાને આપણે તૈયાર થયાં છીએ—તેમાં
આપણા પ્રાણ જવાની પણ આશંકા રહે છે—અરે ! વધારે શું
કહું ? કદાચિત આપણો આત્મા પણ નર્કમાં પડે.”

ભયભીત બની જીજ્ઞાસાવૃત્તિથી મેં પૂછ્યું—“ જીવન જવાને
પ્રસંગ આવે કિંવા આત્મા નર્કમાં પડે, એવા કદંબુ કાર્યમાં
હસ્તક્ષેપ કર્યા સિવાય તમારો ઉપ્ધાર થઈ શકે એમ નથી ? ”

“ ના, બીજો કોઈ ઉપાય નથી. તમે શું એમ માને છો
કે હાથે કરીને કોઈ મોતને આલિંગન કરવાની ઇચ્છા કરે ? જુઓ,
આ દાખડામાં ભસ્મ છે. તે કાની છે તે જાણો છો ? બે હજાર
વર્ષ પહેલાના ન્યૂમિડિયાના રાજા મેસિનિસની છે. આ ભસ્મની
સહાયતાથી જ આપણે પ્રકૃતિના અજ્ઞાત રહસ્યના ભેદ ઉઢેલી
શકીશું.”

એટલું કહી જુબેદાએ તે દાખડામાંથી એક મુકી ભરીને
ભસ્મ બહાર કહાડી પેલા અદ્ભુતાકૃતિ દીપકપર થોડી થોડી
ફેંકવા માંડી. પહેલાં તે દીપકનો પ્રકાશ અત્યંત ઉજ્જવલ થવા
લાગ્યો, પરંતુ પછીથી એકાએક ભયાનક ધુમાડાથી આખો
ઝોરડો ભરાઈ ગયો. આ ધુમાડો મારી શ્વાસ નલિકાઓમાં
પ્રવેશ કરી મને મુંઝવવા લાગ્યો. જુબેદાએ ત્રણવાર મંત્રોચ્ચાર
કરી ત્રણ મુકી ભસ્મ દીપક ઉપર નાખી. આ વખતે તેની
દાસીઓ ધુંટણીએ પડી બે હાથ જોડી તેની સાથે મંત્રોચ્ચારનો
સૂર પૂર્ણ કરતી હતી. ત્યાર પછી જુબેદાએ થોડી ભસ્મ ચપ-
ટીમાં લીધી અને મારા લલાટ પર ચોપડી. એવીજ રીતે તેણે

પણ પોતાનાં વક્ષસ્થળ અને લલાટ પર ભસ્મ ચોપડી દીધી.

પછી જીવેદાએ ગંભીરપણે ઇશ્વરત કરતાં જ એ દાસીઓ ખીન્ન ખંડમાં ગઇ અને હાથની અંદર એક નાનો પ્યાલો લઇ આવી. આ પ્યાલામાં સફેદ પ્રવાહી પદાર્થ દેખાતો હતો. એક દાસીના હાથમાં તીક્ષ્ણ ધારવાળી છૂરી પણ મારા જોવામાં આવી. છૂરીને હાથે સોનાનો હતો અને તેમાં કીમતી જવાહીરો જડી લેવામાં આવ્યાં હતાં. છૂરી અને પ્યાલાને એક નહાના મેજ ઉપર રાખ્યા બાદ દાસીઓ તે ઓરડા છોડી બહાર ચાલી ગઇ.

ત્યાર પછી જીવેદાએ પોતાનાં ઉજ્જવળ ચક્ષુઓ મારી તરફ વાળ્યાં અને કહ્યું:—“ આમીન ! હવે જલ્દીજ પ્રકૃતિનાં અદ્ભુત ગુપ્ત રહસ્યનો પરિચય તમોને થઇ જશે. આ રહસ્ય સમસ્ત પૃથ્વી પર મારા સિવાય બીજા કોઇ જાણતું નથી. મારી સાથે હવે તમે જે કાંઇ જીવો-અતુલનો, તે ગમે તેવું અદ્ભુત કાર્ય હોય તો પણ બહાર તેનો પ્રકાશ નહિ કરવાની તમે પ્રતિજ્ઞા લીધી છે તે યાદ રાખજો. તમે મને ચાહો છો. આપણા પરસ્પરનો આ પ્રેમ મૌખિક નહો પણ ઉભયનાં હૃદયનો-આત્માનો યોગ થઇ ગયો છે. આ પ્રવાહી પદાર્થ અને છૂરી આપણા આત્માનાં બંધનોને વિશેષ દઢ બનાવશે એવી મને ખાતરી છે. ”

મારું માથું ભમવા લાગ્યું. શ્વાસ પણ ધણી મુશ્કેલીથી હું લેવા લાગ્યો. આખો ઓરડો જાણે મારી નજર સામે ફરતો હોય એમ જણાવા લાગ્યું. મેં જીવેદાને પૂછ્યું:— “ તમોને ચાહે, તેના મુક્તિલાભ માટે બીજો કોઇ ઉપાય નથી શું ? ”

“ ના, તેને શાન્તિ કિંવા આનંદ મળી શકે એમ નથી. એટલું જ નહિ પણ ઇશ્વરની દયા માટે પણ તેને અધિકાર રહેતો નથી. ”

“ તો પછી પ્રકૃતિનું રહસ્ય જાણવાથી શું ફાયદો ? જન્મતની અંદર અતુલ્ય શાંતિ-આરામ-આનંદ ક્યાં છે. આમાં

એક પણ મળવાની સંભાવના નથી, તો પછી જીવનને આવું કંઈ આપવાની શી જરૂર છે ? ”

આ પ્રશ્નનો ઉત્તર તમને હમણાં મળશે નહિ. મેં તમને પહેલાં જ વિપદની સંભાવના માટે કહ્યું હતું અને તમે બધી વિપદો માથા પર લઈ મને સહાય કરવાનું વચન આપ્યું હતું. તે વચનનો શું તમે હવે ભંગ કરવા માગો છો ? શું તમે આટલી વારમાં જ ભયથી કંપી ગયા છો ? ”

“ ના, ના. જીવેદા, હું ભયથી ડરતો નથી. ભયથી ફરી જઈ હું તમારી સાથે વાત કરતો નથી. તમારા પર મારો અગાધ વિશ્વાસ છે, મારા પ્રાણુની પણ પરવાહ કર્યા વગર તમારી સેવા કરવા હું તૈયાર છું. તમારા રહસ્યનો ભેદ જાણવાને હું બહુ ઉત્સુક છું. ”

“ હા, તમે બોલો છો ખરા, પણ કાઈ કાઈ વાર તમારા હૃદયમાંથી નિષ્ત્રાસના નિશ્વાસ નીકળતા જણાઈ આવે છે. તેમાં તમારો વાંક નથી, એ મનુષ્ય પ્રકૃતિની દુર્બળતાનું ફળ છે. તમારા હૃદયની આ દુર્બળતા દૂર કરવા માટે મારે એક કામ કરવું પડશે. જીવેદા, આ પ્યાલાની અંદર જે પ્રવાહી પદાર્થ છે, તેનો તમારા લોહીમાં પ્રવેશ કરાવવો પડશે. આ છુરીની અણીથી એ હું તમારા શરીરમાં દાખલ કરીશ. આ પ્રવાહી પદાર્થ એક પ્રકારનું વિષ છે. આ પદાર્થનું એક જ બિંદુ મનુષ્યના પ્રાણ લઈ લેવાને પુરતું છે, પરંતુ તેનામાં એક ખાસ વિશેષ ગુણ છે. જે ત્રણ વખત તેને ફરી ફરીને શરીરમાં દાખલ કરવામાં આવે તો મગજ શક્તિ વધે છે અને શરીરની અંદરથી ભયનો નાશ થઈ નવી શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. ”

એટલું કહી જીવેદાએ મારો હાથ ખેંચી લઈ પોતાના હાથમાં પકડ્યો અને કાટ ખસેડી નાખી પેલી છુરીના અગ્રભાગેથી હાથને ટાંચી પ્રવાહી પદાર્થનું એક ટીપું તેમાં મુકી દીધું. આહ ! આ એક ટીપાએ તો મારું શરીર બળતું હોય તેમ ભયંકર અગ્નિ જ્વાળાઓ ઉત્પન્ન કરી દીધી. મેં મારો હાથ પાછો ખેંચી લેવા માંડ્યો, પણ જીવેદાએ છોડ્યો નહિ. તેણે બીજી વખત પણ

તેવીજ રીતે એક બિંદુ મારા શરીરમાં પ્રવેશ કરાવી દીધું. આ વખતની અગ્નિજ્વાળા એટલી તો વધી ગઈ કે જાણે હું બેશુદ્ધ થઈને જમીન પર પડી જઈશ એમ જણાવા લાગ્યું.

“જરા શાંતિ પકડો—માત્ર હવે એક જ બિંદુ અને મામલો ખતમ. એમ કહી જીવેદાએ ત્રીજવાર મારા શરીર પર વિષ પ્રયોગ કરવા માંડ્યો. દુઃખથી મારું મુખ વિકૃત બની ગયું હતું. મેં જોરથી હાથ ખેંચ્યો, પણ પોતાના હાથમાંથી તેને છૂટવા નહિ દેતાં જીવેદા બોલી:—“શું બહુ દુઃખ થાય છે?”

“હા, જાણે કે તપાવેલા લોહાનો રક્ત શરીરમાં રડ્યો હોય તેમ અગ્નિજ્વાળાઓ ઉત્પન્ન થાય છે—મારાથી આ જવાબો સહન થઈ શકતી નથી.”

જીવેદા—કઠણ હૃદયની જીવેદા—મારી વિનવણીથી જરા પણ વિચલિત નહિ થતાં શાંત બાવે બોલી:—“આટલામાંજ ડરી જઈ પાછળ પગલાં ભરશો તે હવે કેમ ચાલશે? હવે તો જે હાથમાં લીધું છે, તે પુરું કર્યું જ છુટકો. તમારાં શરીરમાં બે બિંદુઓનો પ્રવેશ કરાવ્યો છે. હવે માત્ર એક જ બિંદુ—તે જો નહિ દ્યો તો તમારી સ્થિતિ વિપરીત થઈ જશે. આલો, ત્રીજું બિંદુ તમારા શરીરમાં મૂકી દઉં—આ બિંદુ અમૃત સમાન છે.” એટલું કહી છુરીની અણીથી ચામડી ટાંચી તેણે ત્રીજવાર વિષ પ્રયોગ કર્યો. આ વખતની ચંત્રણા હું સહન કરી શક્યો નહિ. મારા પગ સ્થિર રહ્યા નહિ, હું ઉન્મતની માફક અધીર બની પટકાઈ પડ્યો.

પરંતુ મારી અજાયબી વચ્ચે મેં શું જોયું? જીવેદાએ છુરી લીધી અને પોતાના હાથમાં ત્રણ સ્થળે ટાંચી તેમાં પેલા પદાર્થનાં ટીપાં નાખી દીધાં! આ વખતની તેની દૃઢતા અને ધૈર્ય જોઈ હું અત્યંત વિસ્મિત બની ગયો. કામળાંગી રમણીની આવી સહનશીલતા મેં ક્યારેય જોઈ નહોતી.

આટલું કાર્ય પૂર્ણ થતાં જ જીવેદાએ સહજ વિરક્ત બની પેલી છુરી ફેંકી દીધી અને પોતાના લલાટ ઉપર હાથ ફેરવવા માંડ્યો. તેના મોઢા પર જે અસ્વચ્છતાનો કાવ

દેખાતો હતો તે દૂર થઈ ગયો. પછી તે બોલી-“આમીન ! આજથી તમારો અને મારો સંબંધ અવિચ્છિન્ન બન્યો છે આજે ઉભયના આત્માનું મિલન થયું છે. આજ પછી જગતની એવી એક પણ શક્તિ નથી કે જે તમારા આત્મા સાથે મારા આત્માને વિચ્છેદ કરાવી શકે. આપણે હવે એક થયાં છીએ-મૃદાં નથી.”

પ્રવાહી કહો, મારા તે વિષયી કહો-હું ધીમે ધીમે બેશુબ્ધ થવા લાગ્યો. મારું માથું ભમવા લાગ્યું. આખું વિશ્વ જગત મારી નજર સામે ફરી જઈ દુર જતું એમ જણાવા લાગ્યું. આસ્તે આસ્તે જીએદાની મુખ છબી અસ્પષ્ટ દેખાવા લાગી. તેને કંઈસ્વર દુરથી આવતી સંગીતની તાન માફક હવેમાં મારી જતો હોય તેમ લાસ થવા લાગ્યો.

એકાએક ઉન્માદિનીની માફક જીએદા મારી સામે ઉભી રહી અને પોતાનાં વક્ષ સ્થળ પરનું વસ્ત્ર ખસેડી નાખતાં બોલી:- “આમીન ! વિષપ્રયોગની અસર થવા લાગી છે. ધીમે ધીમે દેહમાંથી જીવ નીકળી જવા માંડ્યો છે. થોડા વખતમાં જ આપણા પ્રાણ વિયોગ થઈ જશે.”

મેં લચ્ચીત બની લથડતા અવાજે કહ્યું-“ઓહ ! ત્યારે શું મને વિષપ્રયોગથી મારી તું મારી સાથે મરી ? જીએદા-જીએદા ! કુસુમમાં આવો કીટક, ચંદ્રમાં આવું કલંક, રમણી-હૃદયમાં આવું કાલકુટ વિષ શું સંભરે છે ? તૌબા-તૌબા-ખરેખર, હું પણ મરું છું.”

જીએદા મને આશ્વાસન આપતાં બોલી:-“આમીન ! ખોટા આક્ષેપો કરવા છોડી દો. મારા પર તમે વિશ્વાસ રાખો. હું વિશ્વાસધાતિની નહિ બનું. હું તમોને જે કાંઈ બતાવીશ, તેનું જ્ઞાન સમસ્ત માનવ જાતિમાં મારા સિવાય ફાઇને નથી. તે અપૂર્વ દૃશ્યની કદપના પણ થઈ શકે એમ નથી. તમારા કહેવાતા સુધરેલા દેશના બોકા જડવિજ્ઞાનનો દંભ કરી જે શેખી મારે છે, તેઓ પણ આ જ્ઞાન સૂધી પહોંચી શક્યા નથી. તમારી નજર સામે ચિરઅધકારાવત પરલોકનાં વિસ્મયજનક દૃશ્યો-અજૂતપૂર્વ અદ્ભૂત ઘટનાઓ-વિકસિત થશે, તેને માટે મૃત્યુને

આલિંગન કરવાનો હાય રાખવો એ તમારા જેવા વીર પુરુષને સોભતું નથી. આ ધરછામૃત્યુ છે ! આ મૃત્યુ હમેશતું વિરહ-વેદના યુક્ત નથી કે જગતમાં આપણી દષ્ટિ સામે દેખાય છે ! આ તો માનસિક શક્તિનો વિકાસ છે. આ શક્તિના વિકાસ દ્વારા દેહની સાથે મનનો સંબંધ વિશેષ દૃઢ થાય છે, આત્મા દેહનો સંબંધ ત્યાગ કરી જડજગતની સીમા વટાવી જઈ ચેતનાના રાજ્યમાં પ્રસ્થાન કરે છે. - આપણા જીવનનો તે સમયજી આવી પહોંચ્યો છે હું સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકું છું કે, આપણા આત્માઓને દેહત્યાગ કરવાને હવે વધારે વિલંબ નથી-આપણે મૃત્યુના ઓપાન પ્રદેશ સુધી આવી પહોંચ્યાં છીએ. જીવન જાણે કે વાયુ પ્રવાહથી હીલતી દીપકની જ્યોત માફક ચંચળ બની ગયું છે.”

જીવેદાની વાત સાંભળી હું ઉત્સાહિત થઈ શક્યો નહિ. મારો મરણકાળ આવી પહોંચ્યો હતો. જીવેદાનો કંઠસ્વર પણ મૃત્યયંત્રણાથી કંપિત બની લયડતો હતો તેવું મુખ પાકુંવર્ણું બની ગયું. બન્ને ચક્ષુઓ નિસ્તેજ થઈ ગયાં. આખરે ઉન્માદિની સ્ત્રીની માફક તે એકાએક ચંચળ બની ગઈ-તેનાં બન્ને ચક્ષુઓ એક પ્રકારનાં અસ્વાભાવિક તેજથી ચમકી ઉઠ્યાં. તેનાં આખા શરીરમાંથી જાણે કે વિદ્યુત પ્રવાહ વહેતો એમ જણાવા લાગ્યું હું મંત્રમુગ્ધ બની આ માયાવિની જાદુગરીનાં મુખ સામે એકીટસે જોઈ રહ્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું

જીએદાનાં નેત્રોમાં વૈદ્યુતિક પ્રવાહનો સંચાર થયેલો જોઈ આશ્ચર્યથી સ્તંભિત બની જઈ હું મૂઠની માફક કેટલીક ક્ષણ સૂધી ઉભો રહ્યો. મારી નસો માંહેલો રક્તપ્રવાહ જોરથી વહેવા લાગ્યો. શરીરની ગરમી એટલી તો વધી કે તેનો ઉત્તાપ હું સહન કરી શક્યો નહિ. મારો કંઠ પ્રદેશ સુકાવા લાગ્યો. માઈ આખું શરીર ચરચર કંપવા લાગ્યું. બયચકિત બની મેં મારા ચક્ષુઓ બંધ કરી દીધાં.

મારાં મૃત્યુનો હવે વિલંબ નથી, એમ મને જણાવા લાગ્યું. મારા આત્માનું આકર્ષણ કરી તેને કાષ્ઠ મૃત્યુની સામેપાર અજ્ઞાત રાજ્યમાં લઈ જતું હતું. એકાએક મારા મનમાં સદેહ ઉત્પન્ન થયો. જીએદા મારા હૃદયની ઉપાસ્ય દેવતા જીએદા-દીવાની તો નહિ બની ગઈ હોય ? હું શાન્તભાવ ધારણ કરવા ધણા પ્રયત્નો કરવા લાગ્યો, પણ તેમાં ફતેહ મળી નહિ. માઈ હૃદય બયથી ધડકવા લાગ્યું.

જીએદા મારા મુખ ઉપર તેની અસ્વાભાવિક ઉજ્જ્વલ દષ્ટિથી જોઈ બોલીઃ-“હવે આપણી સંપૂર્ણ તૈયારી થઈ ગઈ છે. આપણો આત્મા દેહથી વિચ્છિન્ન થઈ જાણે કે દૂર પ્રદેશમાં ચાલ્યો જતો હોય એમ જણાય છે. આમીન ! ત્યાંના અદ્વૈતપૂર્ણ દશ્યો જોવા માટે મારી સાથે તૈયાર થાવ.”

એટલું કહી જીએદાએ મારો હાથ પકડ્યો અને બલપૂર્વક તેને દબાવી એક ગુપ્તદ્વાર તરફ જવા લાગી. હું પણ મંત્રમુગ્ધવત તેની પછવાડે જવા લાગ્યો.

ગુપ્તદ્વાર ખોલી તેમાં દાખલ થતાંજ એક અપ્રચરત સુરંગ પથ મારી દષ્ટિએ પડ્યો. તેની અંદર ઉતરવા માટે એક પથ-રની સીડી હતી. સીડી પરથી અમે નીચે ઉતરીએ તે પહેલાં તેણે ગુપ્તદ્વાર બંધ કરી દીધું. સુરંગમાં આ વખતે ઘોર અંધ-કાર બપોલો હતો; પરંતુ જીએદાએ પોતાના એક હાથમાં દીવો

લીધેલો હોવાથી તે ધીમે ધીમે આગળ ચાલવા લાગી.

હું જુએદાના હાથમાં બંદીવાન થઈ ગયો હતો. ધ્રુવ આમ તો પણ તેના હાથમાંથી છુટી શકાય એમ નહોતું. અર્થાત્ હવે તો જે થાય તે જેવા કરવું એમ માની બચબીત બની હું તેની પછવાડે ચાલવા લાગ્યો. તેના ચાલવાથી શરીર પરના અલંકારો અને વસ્ત્રોનો મૃદુલ ગુંબનધ્વનિ થતો હતો અને તેથી પાપાણ્યઅધ્ધ સુરંગ પથમાં ઘોર શબ્દધ્વનિ પ્રતિધ્વનિત થતો હતો. સુરંગ માહેલી હવા ગરમ થઈ ગયેલી હતી એટલે શ્વાસ લેવા માટે પ્રતિકુળ જણાતી હતી. જેમ જેમ અમે આગળ વધવા લાગ્યાં, તેમ તેમ સુરંગ પથ સાંકડો થવા લાગ્યો. કેટલા યુગોની ધૂળથી આ રસ્તો છવાઈ ગયેલો હતો તેની કલ્પના પણ હું કરી શકતો નહોતો. આ સુરંગપથ ખલાસ થતાંજ એક બારણું આવ્યું. બારણું ઉઘાડી અમે જમણા હાથ તરફ કેટલેક દૂર સૂધી ચાલવા લાગ્યાં. તે રસ્તો પણ ધણોજ સાંકડો હતો.

ચાલતાં ચાલતાં જુએદા એકાએક ઉભી રહી અને મારા મોઢા સામે જેવા લાગી. દીપકના અજવાળામાં મેં પણ તેના મુખ તરફ જોયું. તેનાં મુખતું પરિવર્તન થઈ ગયું હતું. હું દિગ્મૂલ બની તેની સામે જોઈ રહ્યો. મેં શું જોયું? વિષ પ્રયોગથી તેનું યૌવનસુલભ વિકસિત સૌન્દર્ય-જેતું હું રાત દિવસ ધ્યાન ધરતો હતો અને જેને માટેજ હું તેના પાદપદ્મમાં મરવા માટે આવ્યો હતો-તે સૌન્દર્યનો નાશ થઈ ગયો હતો. તેનું મુખ વિવશ બની ગયું હતું. ચક્ષુઓ નિરતેજ-જ્યોતિહીન-દેખાતાં હતાં. લલાટ પરતું માંસ સુકાઈ ગયેલું હતું. જાણે કે અસહ્ય યંત્રણાઓ બોગવતી તે ગુપ્તપથમાં મહાયાત્રા કરતી હોય એમ દેખાતું હતું.

મેં તેની સામે જોઈને પૂછ્યું:-“તમારા આત્માને બહુ દુઃખ થાય છે? તમોને કાંઈ પણ જાતની સહાયતાની જરૂર છે?”

“ના. આ દુઃખ-યંત્રણાઓમાંથીજ આપણે પસાર થવું પડ્યું. જ્ઞાનનો પથ સુખમય નથી. તેની ફલપ્રાપ્તિ માટે હવ-

સટોસટની પરીક્ષાઓમાંથી પસાર થવું પડે છે. આમીન ! મારા માટે તમે ચિંતા કરસો નહિ તમે પણ હિંમત દારસો નહિ. સહસ્ર અને હિંમત વિના આ પથે આગળ વધી શકાય એમ નથી. અજ્ઞાત રાજ્યની સામેજ રહસ્ય મંદિર છે. તે મંદિરમાં હવે આપણે પ્રવેશ કરીશું; પરંતુ તમને વિનંતિ કરીને કહું છું કે, તમે તમારા મગજને ઠંડુ રાખજો-જરા પણ ચંચળ થવા દેશો નહિ અને તમારી વિવેચનાશક્તિ જડતા પ્રાપ્ત ન કરે તેની ખચરદારી રાખજો. તમે જે કાંઈ જીઓ તેનો યુક્તિ કિંવા તર્કદ્વારા તેનાં કાર્યકારણનો વિચાર કરજો. આમીન ! તમારા અને મારા આત્માનું મિલન થઈ ગયું છે, એટલે અપણે જે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશું તેનાથી આપણે આપણા સ્વભૂતિય સમાજ ઉપર અખંડ પ્રભુત્વ સ્થાપિત કરી શકીશું. આપણે જે કાર્ય માટે અત્યારે અગ્રેસર થયાં છીએ તે માત્ર કૌતૂહલની શાંતિ માટે નથી, પણ તે દ્વારા સિદ્ધિ મેળવ્યા બાદ ભવિષ્યની કેટલીક આશાઓ પૂર્ણ કરવા માટે છે. આપણે મૃત્યુના મુખ સુધી આવી પહોંચ્યા છીએ, પરંતુ ભય પામતા નહિ જીવન અને મૃત્યુનાં સંધી સ્થળે આવી પહોંચ્યા સિવાય આ લોકથી પણ દૂર એવાં પરલોકનાં રહસ્યજ્ઞાનનો ભાગ મેળવવાનો કાંઈને બિન્દુ માત્ર પણ અધિકાર નથી.”

મારું માનસિક ચંચળપણું જીભેદાની દૃષ્ટિએ જરાપણુ પડવા દેવું નહિ એમ વિચારી બાહ્ય દૃઢતાનો ભાવ બતાવતાં મેં તેને કહ્યું:—“સુન્દરી ! જ્યાં સુધી તમે મારી સાથે છો, ત્યાં સુધી હું સ્થિતતાનથી પણ ડર એમ નથી. તો પછી પરલોકની તો વાતજ શી કરવી !”—આ શબ્દો હું બરોબર ઉચ્ચારી શક્યું કે નહિ તે હું કહી શકતો નથી, પરંતુ એટલું તો ખરું કે આ શબ્દો બોલતાંજ મારું મસ્તક જાણે ભમી ગયું એમ મને લાગ્યું.

તેણે પુનઃ પૂછ્યું:—“આમીન ! તમે જે કાંઈ જીઓ તેના વિષે મૃત્યુલોકના કોઈ પણ માનવી પાસે એક શબ્દોચ્ચાર પણ કર્યો નહિ, એ પ્રતિજ્ઞા તમેને યાદ છે ને ?”

મેં કહ્યું:—“હા, યાદ છે. તે બૂઝી શકાય એવી પ્રતિજ્ઞા નથી. મારા માટે તમે એટલી ખાતરી રાખજો કે, પ્રાણ જતાં પણ તે વાતનો હું સ્ફોટ કરીશ નહિ.”

“વાર, ત્યારે જીએ; સામે રહસ્ય મંદિરનું દ્વાર દેખાય છે. ચાલો મારી સાથે. ધનુષ ઉપર બેસો રાખજો. તે તમારા આત્માનું કલ્યાણ કરશે.” એટલું કહું જીખેદાએ રહસ્ય મંદિરના દ્વાર પરનો પડદો ખસેડી નાખ્યો અને અમે મંદિરમાં પ્રવેશ કર્યો.

એક અંધકારમય ઓરડામાં અમે આવી પહોંચ્યાં; પરંતુ તે અંધકારમય ઓરડાની વસ્તુઓ મારી દષ્ટિથી અગોચર રહી નહિ. હું એક સ્થાને શાંત બાવ ધારણ કરી ઉભો રહ્યો અને તેનું અવલોકન કરવા લાગ્યો. જેમ જેમ હું વધારે નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો તેમ તેમ મારું હૃદય સ્તબ્ધિત બની ગયું અને રંગમાં લોહી પ્રવાહ ઠડો પડી જવા લાગ્યો. મારી અભ્યવધી વચ્ચે મેં જોયું તો જણાયું કે, ઓરડો કાંઈ બહુ મોટો નહોતો. વચ્ચેવચ્ચે એક કાળો ગાલીચો ખીજાવવામાં આવ્યો હતો. ગાલીચો ધણેજ સુકોમળ હતો. એક વાર મનમાં ઇચ્છા થઈ આવી કે થોડો વખત ગાલીચા પર આડો પડી શાંતિ લઉં; પરંતુ જીખેદાના હુકમ પ્રમાણે જ ચાલવાનું હોવાથી મેં મારો ઇચ્છા મનમાં જ દબાવી દીધી. ઓરડાની દિવાલો સંજે મરમરના પથ્થરોની હતી અને તેના પર ઉત્તમોત્તમ ખારીક નકસીકામ કરવામાં આવ્યું હતું. એક બાજુ એક ગોળાકાર વેદી આવેલી હતી. વેદી અષ્ટધાતુની બનાવવામાં આવેલી હતી. તેના પર એક રત્નદીપ બળતો હતો. દીપકનું તેજ માત્ર નામનું જ હતું. વેદીની પછવાડેના ભાગમાં એક રક્તવર્ણી તારો ઝળઝળી રહ્યો હતો. તેમાંથી રક્તપ્રકાશ નીકળતો હતો. અંધકારની નિષ્પીડતા દૂર કરવાને બદલે તે તેમાં ઓર વધારે કરતો હતો. તેના ચમકારાથી ઓરડાની બીવણતા વિશેષ જણાતી હતી.

હું મંત્રમુગ્ધ સર્પની માફક તે દિશા તરફ આગળ વધવા લાગ્યો. જીખેદા મારી પછવાડે ચાલતી હતી. તેણે મને એક-

દમ આગળ વધતો અટકાવી દીધો અને પોતે વેદીની પાસે ઉભા રહી ધુટણીએ પડી. પછી પોતાનું માથું ઠેક ગાલીયા સુધી લઈ ગઈ અને ન સમજી શકાય તેવા મંત્રનો બડબડાટ કરવા લાગી. આવી રીતે તેણે ત્રણ ચાર વાર વેદીને પ્રણામ કર્યા ત્યાર પછી બન્ને હાથોમાં માથું દબાવી, ઉંચે જોઈ મારાથી અપરિચિત એવી ભાષામાં કંઈક બોલવા લાગી. તે કોને લક્ષ્યમાં રાખી શું બોલતી હતી, તે મારા સમજવામાં આવ્યું નહિ.

આટલા વખતમાં મેં એક નવી શોધ કરી. બચચકિત દષ્ટિએ હું આખા ઝોરડાનું નિરીક્ષણ કરતો હતો. આ નિરક્ષણમાં કાળો ગાલીયો જે વચ્ચેવચ્ચ પાથરેલો હતો તેજોઈ હું અભ્યખીથી દિગ્મુદ્ધ થઈ ગયો. તે ગાલીયો શેનો હતો? બીજા કશાનો નહિ પણ મહા વિપથર કાળા સર્પનો! કેટલાક સાપો ગોળાકૃતિમાં ત્યાં પડ્યા હતા અને તે અંધારામાં ગાલીયાનો ભાસ આપતા હતા ને સિવાય કેટલાક કાળા વીંછીઓ પણ વેદીપર અહિંતહિં દોડતા મારી દષ્ટિએ પડ્યા! કેટલાક સર્પો કુંડલીના આકારમાં બની બધ તેઓનાં ચમકિત નેત્રોથી મારી સામે લોલુપદદષ્ટિથી જોઈ રહ્યા હતા. તેઓનાં નેત્રોનો આ ચમકારો ધોર અંધારી રાત્રે ગગનમંડળમાં ચમકતા નક્ષત્ર ગણી જેવો દેખાતો હતો. તેઓના મ્હોડાના પુંદ્રાડા ઝોરડાની આંતિનો ભંગ કરતા હતા. જનાં જુબેદાનું ધ્યાન તેઓ તરફ નહોતું. તે તો ખુદલા પગે તેઓના પરં કર્ષ કરતી હતી.

મંત્રોચ્ચાર પૂર્ણ થતા બાદ જુબેદા પુનઃ નીચી વળી અને વેદી પરનું આવરણ ધીમે ધીમે ખેંચી કઢાવ્યું. તરતજ એક પ્રાચીન છણું થઈ ગયેલું સમાધીસ્થાન મારી દષ્ટિએ પડ્યું.

જુબેદા ત્વરિતગતિએ મારી પાસે આવી અને મારું કાંકું પકડી વેદી પાસે ખેંચી ગઈ અને મને સાબ્દામ પ્રણિપાત કરવાનું કહ્યું. જામે ઉભયે એક બીજાના હાથ પકડી તે પ્રમાણે ક્યું. વેદીને જામેએ પ્રણામ કર્યા. ત્યાર પછી તેની નજીકની જામેને ત્રણ વાર ચુંબન કરી. જામે ઉઠ્યાં. જુબેદાએ તેના કટિ

પ્રદેશમાંથી એક તીક્ષ્ણ ધારવાળી છુરી ખેંચી કઢાડી. તેનાથી તેણે પોતાના કંડા પર ત્રણ ઠેકાણે નાના ધા માયાં. તરતજ નજીકમાં બળતા એક અગ્નિકુંડ પાસે તે ગઈ અને તેમાં તેણે પોતાનાં રક્તનાં ત્રણ ટીપાં નાખ્યાં. ટીપાં પડતાંજ ભયંકર ધ્વનિ અગ્નિમાંથી ઉત્પન્ન થયો અને આખો ઓરડો ગાજી રહ્યો.

આ વખતે જીભેદના કંઠમાંથી ચંત્રણાસૂચક દુઃખદ ઉદ્ગારો નીકળવા લાગ્યા; અલપ ક્ષણમાંજ આત્મસંયમ કરી દૃઢ સ્વરે તે બોલી—“જેઓએ મનુષ્ય ચરિત્રમાં રહેલી સાધારણ દુર્બળતા, ભ્રમ અને દંભથી મુક્તિ મેળવી છે, તેઓને ધન્ય છે ! જેઓની સામે આ રહસ્યમય અજ્ઞાત રાજ્યનાં ભીષણ દાખો ખુલ્લાં થાય છે તેઓને ધન્ય છે ! તેઓના જીવનનો સૌભાગ્ય સૂર્ય હંમેશ પ્રકાશિત રહે છે. પવિત્રતા તેઓના જીવનનો મૂળમંત્ર રહે છે. અમો જ્ઞાન પાપાસાની તૃષાથી તૃષાતુર બની ગયાં છીએ પરંતુ અમારા જીવનને શાંતિ નથી. અમારાં મિલનથી જીવનની ગતિ પરિવર્તિત થશે—સુખના દિવસો જેવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થશે. જે શુભ રહસ્ય જીવ જગતમાં બહુ શકાય એમ નથી—તેનો ભેદનો પડદો હમણાંજ અમારી નજર સામે ખુલી જાય એજ પ્રાર્થના છે !”

આ પ્રમાણે જીભેદ શબ્દોચ્ચાર કરે છે એટલામાં અગ્નિકુંડમાંથી એકાએક ધૂમાડાના ગોટેગોટા નીકળવા લાગ્યા. તે ધૂમાડો હવામાં વિલીન થઈ જાય ત્યાં સુધી જીભેદ તેની સામે એક દષ્ટિએ જોઈ રહી. ધૂમાડો ખલાસ થતાં મૃદુ પુણ્ય દૃઢ સ્વરે તે બોલી—“આમીન ! જીઓ, આપણી પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર થયો છે. કેવી ખુશીની વાત છે કે, આપણાં અહિં આવવાનો ઉદ્દેશ વૃથા નહિ થાય. તમે અને બહુગરુડી માનો છો તો ભલે-હું બીજાં રહસ્યો તમને બતાવું.”

એટલું કહી જીભેદ પુનઃ વેદી પાસે આવી અને તેના એક પથર ખેંચી કઢાડ્યો. ત્યારપછી પોતાના હાથમાંના દીપકને ઉગ્રો ધરી તેની અંદરની પથરની બનાવેલી ધોર બતાવતાં તે કહેવા લાગી—“જીઓ, જીઓ; કંઈ જોઈ શકો છો

નહિ કે ? ”

મેં કોતૂલથી માથું નીચું નમાવી તે ઘોર તરફ જોયું. તેની અંદરને દેખાવ જોતાંજ હમથી હું ચાર ડગલાં પાછળ હટી ગયો. ઘોરની અંદર એક શખના જેવો મૃતદેહ પડ્યો હતો. આ મૃતદેહ વૃષ્ઠ માણસનો હતો. તેના રંગ સફેદ પૂણી જેવો થઈ ગયો હતો અને ચાંદીના જેવા સુફેદ વાળ તેની છાતી પર પથરાઈ ગયેલા હતા.

મને હમજીત બનેલો. જોઈ જુબેદા બોલી:—“ આ મૃતદેહ એક પવિત્ર માણસનો છે. ત્રણ વરસ થયાં તેમણે દેહ ત્યાગ કરી આ આનંદભવનમાં વાસ કર્યો છે; પરંતુ જુઓ, આજે પણ તેમનો દેહ જેવો ને તેવો રહ્યો છે. જીવનની અશાંતિથી તેમણે હમેશને માટે મુક્તિ મેળવી લીધી છે. તેમના અંગને સ્પર્શ કરી જુઓ, એટલે તમને ખાતરી થશે કે તેના પ્રાણ નીકળ્યા ગયા છે.”

મેં મૃતદેહ પર વાંકા વળી તેના લલાટ પર હાથ ફેરવી જોયો. તેના દેહ બરફની માફક ઠંડો જણાયો. તે વખતે જાણે કે મારા શરીરમાંથી વિંદુત પ્રવાહ નીકળી જતો હોય એમ દેખાયું. તરતજ મેં તેના શરીર પરથી હાથ ઉઠાવી લીધો.

જુબેદા બોલી:—“ હું તમને સમજાવવા માગું છું કે, તેના દેહમાં બિંદુકુલ પ્રાણ નથી. એટલું કહી તેણે હાથમાંની છુરી મૃતવ્યક્તિની છાતીમાં ખોતી દીધી. પછી બોલી હવે તો મને ખાતરી છે કે, તમારો સદેહ દૂર થયો હશે.”

મેં કહ્યું:—“ ના.” જો કે, હું સમજી શકતો નહોતો કે, જુબેદા આ બતાવી શું કરવા માગે છે ! પરંતુ જુબેદાએ કોઈ પણ જાતનો પ્રશ્ન નહિ પૂછવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાથી હું ચુપ રહ્યો. તે જે કાંઈ કરતી તે ઉત્સુક બની હું જોયા કરતો. તેણે હમણીજ ત્વરાથી એક સાપને પકડ્યો અને તેને અગ્નિ પર પકડી રાખી મંત્રોચ્ચાર કરવા લાગી. આ વખતે સાપ દુઃખથી તરફરીયાં મારી ચુંચળું વળી ગયો હતો. મંત્રોચ્ચાર ખસાસ થતાંજ જુબેદાએ તે સાપને અગ્નિકુંડમાં પથરાવી દીધો.

આ પ્રમાણે સાપને અગ્નિકુંડમાં નાખ્યા બાદ પુનઃ બે વણુ વખત તે પ્રાર્થના કરતી હોય તેમ શરીરને 'નીચું' નમાવી મંત્રો બોલવા લાગી. ત્યાર પછી મને કહ્યું—“આમીન ! જીઓ, આજે તમારી નજર સામે અદ્ભુત સ્વરૂપનો બેદ બુલ્લો કરે છે. શ્વેતતન પાસેથી મેં જે શક્તિ મેળવી છે, તેનો આજે તમોને પરિચય આપું છું.”

તે આ પ્રમાણે બોલે છે એટલામાં તેનું શરીર બળે કે વધી જતું હોય એમ જણાવા લાગ્યું અને આખું શરીર ધ્રુજવા લાગ્યું. તેણે મારો જમણો હાથ પકડ્યો અને મૃતદેહ પાસે મને લઈ ગઈ. ત્યાર પછી તે મૃતદેહ પર વાંકી વળી. તેણે પુનઃ મંત્રો બોલવા માંડ્યા. પછી મૃત વ્યક્તિતા મુખ ઉપર હાથ ફેરવતાં તે બોલી—“સિદ્ધિ આસ્માર-બિન મોખ્યાલા ! તમોને હું આવાહન કરું છું. તમે આ અવિશ્વસી પુરૂષને અલૌકિક લોહનિર્મિત અર્ધચંદ્ર બતાવો. તમારા આત્માનું કદ્યાણુ થશે.”

એટલું કહી જીવમેદા ચુપ રહી, તેનાં બન્ને ચક્ષુઓ કાંઈ અવર્ણનીય ચમકારાથી ચમકી રહ્યા હતાં. તેના માથા પરનો દેશ કલાપ છુટો થઈ વક્ષસ્થળ પર પથરાઈ ગયો હતો. જીવમેદા ધોર ઉ-માદિની જેવી દેખાતી હતી !

પુનઃ તે ગંભીર પશુ કર્કશ સ્વરે આજ્ઞા કરતી બોલી—

“ઉઠો, હું જીવમેદા-સૂર્યનન્દિની ! તમને આદેશ કરું છું કે, તમારા દેહ અને આત્માનું ક્ષણ કાળને માટે મિલન થાય, અને મારા કાર્યમાં તમે મદદ કરો.”

તેનો આદેશો શબ્દોચ્ચાર થયા બાદ તે પ્રાચીન પાષાણુ સમાધીમાંથી બળે કે નિશ્વાસ નીકળતો હોય તેવો શબ્દધ્વનિ સંભળાવા લાગ્યો. હું તીવ્ર દષ્ટિથી તેના તરફ જોઈ રહ્યો. મૃતદેહ ધીમે ધીમે સમાધીમાં ઉઠી બેઠો થઈ જાયો. રક્તહીન શુષ્ક જીર્ણ મૃતદેહમાં પ્રાણનો અચ્ચાર થયેલો જોઈ હું તો જમાનો ત્યાં સ્થંભી ગયો. મારી બધી ઇન્દ્રિયા બહેર મારી ગઈ ! સમસ્ત ઘટના મારી નજર સામે અદ્ભુત, અસ્વાભાવિક અદ્ભુતપૂર્ણ સ્વપ્ન કિંવા ઇન્દ્રજાળની માફક દેખાવા લાગી.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

ધીમે ધીમે મૃતવ્યકિત સમાધી શય્યામાંથી ઉઠી બેઠી થઈ. ત્યાર પછી તે અમારી સામે આવીને ઉભી રહી. તેનાં બન્ને ચશ્મોની પાંપણો જરા પણ દિલ્લી ન હોતી. દષ્ટિ સ્થિર હતી. બાજુ કે મારબલની પત્થરની બે આંખો બહી લીધી હોય તેવા ભાસ થતો હતો. તેની આંખડી એટલી તો પાતળી હતી કે, મ્હોડા પરનાં બધાં હાડકાં ગળી શકાય એમ હતું તેની આંખળીઓના અગ્રભાગે આવેલા નખ લાંબા થઈ વળી ગયા હતા અને પશુઓના નખ જેવા દેખાતા હતા.

હું અવાજ બની આશ્ચર્યમય દષ્ટિથી તેના તરફ જોતો ઉભો રહ્યો. મારા મ્હોડામાંથી એક પણ શબ્દ નીકળી શક્યો નહિ. મારો આવી રીતનો ભાવ જોઈ જુબેદાએ કહ્યું—“આમીન ! આમ બાધા જેવા થઈ શું જુઓ છો ? કામ દિવસ મરેલા માણસને જોયો નથી શું ?”

“ધણને જોયા છે, પરંતુ આ વ્યક્તિ શું મરેલી છે ? મરેલો માણસ આમ ઉઠીને ઉભો થાય અને ચાલવા લાગે ? મરેલા માણસના દેહમાં પ્રાણનો સંચાર થાય એ અત્યારે પ્રત્યક્ષ જોવા છતાં પણ હું માની શકતો નથી.” એકાએક મારા મનમાં વિચાર આવ્યો કે, શું આ ઇન્દ્રજન તો નહિ હોય ?

જુબેદા બોલી:—“શું તમારી શુદ્ધિનો લોપ થઈ ગયો છે ? મેં તો તમને પહેલેથીજ સ્પષ્ટ રીતે કહ્યું છે કે, આ મૃત વ્યક્તિ છે તથા વર્ષ પહેલાં તેનું મૃત્યું થયેલું છે. તો પણ તમે અવિશ્વાસ ધરાવો છો ? વાહ, હું ફરીથી તમને કહું છું કે, આ મૃતવ્યકિત છે” એટલું કહી જુબેદાએ પોતાના હાથમાંની ધૂરી તેના શરીરમાં ખોસી દીધી.

ધૂરી મૃતવ્યકિતના શરીરમાં પેસી ગઈ; પરંતુ તે વ્યક્તિ તો નિશ્ચય ભાવે હામીજ રહી. ધૂરીના આ પાતળી થતી વેદનાનો મારા પણ સંચાર તેણે પાતાવ્યો નહિ.

મેં કહ્યું:—“મારી ખાત્રી થઈ છે કે, તમે જીવું બોલતાં નથી. પરંતુ આ દશ્ય-કેવું બયાનક-બિભત્સ દશ્ય છે!”

“હા, હવે મને ખાત્રી છે કે, તમારા મનમાં વિશ્વાસ બેઠો છે” પછી તેણે તે છૂરી કઢાડી લીધી અને પુનઃ પોતાનાં કપડાંમાં સંતાડી દઈ મૃતદેહ તરફ જોઈ જોડી:—“હે ધાર્મિક પુરુષ! હું તમને વિનંતિ કરું છું કે, તમે મને એવું જ્ઞાન આપો કે જેથી હું શયતાન ઉપર પ્રભુત્વ સ્થાપન કરી શકું.”

વાયુની લહરીથી જેમ લતા પત્રાદિ હિલવા લાગે તેમ જીએદાનું શરીર કંપવા લાગ્યું. છતાં તે વખતનો તેનો સ્વાભાવ એક સાત્તાશીના જેવો હતો. તેના શરીર પરના અલંકારોનો ગુંબજ ધ્વનિ સંભળાયા કરતો હતો. જીએદાની વિનંતિનો મૃત-વ્યક્તિએ ઉત્તર આપ્યો નહિ. છપ્પીની માફક તે ઉભી રહી. અનિમિષ દષ્ટિએ તે મારા તરફ જોઈ રહી.

જીએદાએ ત્યાર પછી ગાલીચા પરથી એક સાપને ઉંચક્યો અને મૃત વ્યક્તિના બરફ જેવા ઠંડા હાથોમાં મૂક્યો. મૃત વ્યક્તિએ તેના રક્તહીન હાડકાં જેવી આંગળીઓમાં તેને દબાવ્યો અને અગ્નિકુંડ પાસે જઈ તેમાં તેને નાખી દીધો.

આ વખતે જીએદા ઘુંટણીએ પડી ગાલીચા પર બેસી ગઈ અને મને પણ તેમ કરવા કહ્યું. તેના ઉપદેશ મુજબ હું પણ ઘુંટણીએ પડ્યો. તેણે એક સાપને પકડ્યો અને પોતાના માથા પર ફેરવવા લાગી. ફટલાક સાપો તેના પગની આસપાસ ફરવા લાગ્યા. તેમાંથી એક સાપને તેણે પગની લાત મારી દૂર ફેંકી દીધો.

મૃતવ્યક્તિએ એક અદ્ભુત ક્રિયાનો આરંભ કર્યો. અમારી તરફ પીક કરી તે બેદીની સામે ઉભી રહી. ત્યાર પછી તેણે થું કહ્યું, તે હું સમજી શક્યો નહિ; પરંતુ અગ્નિકુંડમાંથી એકદમ ધુમાડાના ગોટગોટા નીકળવા માંડ્યા. અગ્નિ એટલો તો પ્રવળ થઈ ગયો કે, તેના ઉત્તાપથી અગ્નિકુંડમાં આવેલા સગીયા પણ લાલચોળ થઈ ગયા. ત્યાર પછી ધીમે ધીમે મૃત વ્યક્તિએ ત્રણ વખત પ્રાર્થના કરી લલાટ પર અને હાથ રાખી

આમરી સાથે જોયું. જીવેદાએ પુનઃ તેને પ્રાર્થના કરવાનો આગ્રહ કરી.

મૃત વ્યક્તિએ પુનઃ વેદીની પાસે ઉભા રહી પૂર્વવત્ર પ્રાર્થના કરી તે સાથે અગ્નિકુંડમાંથી પુષ્કળ ધુમાડાના ઝોટા નીકળવા માંડ્યા. આ ધુમાડાની વાસ યવક્ષાર જેવી આવતી હતી. ધુમાડાથી માફ માથું ફરવા લાગ્યું અને હમણાં પડી જઈશ એમ જણાવા લાગ્યું. એટલામાં એકાએક ખંદુક પુટવાના જેવો અવાજ થયો. એ બચબીત બની જોયું તો વેદીનો એક પથર ફાટી ચૂર્ણવિચૂર્ણ થઈ જઈ ખરી જતો દેખાયો.

જીવેદાએ માની તરફ જોયું અને ઉમંગમાં આવી બોલી:-
“ આમીન ! આપણી આગળ અચાત રહસ્યનો રફોટ થવા માંડ્યો છે. હવે આપણે મરણનો ભય રાખવાનો નથી. આ રહસ્યના અધિકારી થઈએ એટલે વિષ કિંવા જન્મતની કાષ્ઠ પશુ ચીજ આપણા પર પ્રભાવ પાડી શકશે નહિ. ”

મૃતવ્યક્તિએ નીચા વળી પ્રજ્વાલ કરી વેદી તરફ જવા માંડ્યું. પછી ધુંટણીએ પડી વિદીર્ણ થઈ ગયેલ પથરને ખસેડી ખાડામાં હાથ નાખી તેમાંથી અર્ધચંદ્રાકૃતિ જેવી પેટી બહાર કઢાડી. પેટીને ચામડાની અંદર મઠી લેવામાં આવી હતી. મૃતવ્યક્તિએ પેટી ખોલી અને તેમાંથી એક લોઢાનો અર્ધચંદ્રાકાર ટુકડો કઢાડ્યો. તેના બંને છેડા અણીદાર હતા, બ્યારે વચ્ચે ભાગ બે ઇંચ જેટલો પહોળો હતો અને ખંડિત થયેલો હતો. તેના પર પ્રાચીન મિસરી ભાષામાં કેટલાંક સાંકેતિક ચિહ્નો લખેલાં હતાં.

જીવેદા વિસ્મિત દષ્ટિએ મૃતવ્યક્તિ તરફ જોવા લાગી. મૃતવ્યક્તિએ કાષ્ઠ પશુ જગા પર દષ્ટિપાત નહિ કરતાં તે અર્ધચંદ્રાકાર ટુકડાને અગ્નિકુંડ ઉપર ધરીને ગરમ કર્યો.

જીવેદાએ તેને સ્પષ્ટસ્વરે પૂછ્યું-“ સિદ્ધિ આસ્માર બિન મોખાલા ! કહો, આ યુવકને આ રહસ્યનું જ્ઞાન થશે કે નહિ ? ”

મૃતવ્યક્તિના મ્હોડામાંથી કાષ્ઠ પશુ ઉત્તર મળ્યો નહિ. તેણે અગ્નિમાંથી નીકળતા ધુમાડા તરફ જોવા માંડ્યું. તેણે

વધારે હુમાએ નીકળવા માટે પૂર્વવત્ અનુષ્ઠાન ક્રિયાઓ કરવા માંડી; પરંતુ હુમાઝાની વૃદ્ધિ થઇ નહિ. જીવેદા શુપ્તરૂપે ઉભી રહી. કિચિત્ હતાશ લાવ ધારણ કરી તેમના તરફ જોવા લાગી.

આખરે મૌનભંગ કરતાં જીવેદા મારી તરફ જોઇ નિરાશા-સંચક રવરે બોલી—“આમીન ! તમારા આત્મામાં વિશ્વાસ નથી એટલે આ શુપ્ત રહસ્થનાં જ્ઞાનનો જરા પણ લાભ તમે મેળવી શકશો નહિ. મેં આ જ્ઞાનની જોટલી પ્રાપ્તિ કરી છે, તેના શતાંશ પણ તમે મેળવી શકશો નહિ. મારા મનમાં પહેલેથીજ સદેહ હતો અને તે ખરો પડ્યો. મેં મારા વખતની નકામી ખરબાદી કરી આટલું બધું કષ્ટ વેઠ્યું.”

મેં હતાશ બની તેને પૂછ્યું:—“શું આ લોહાના અથાં ચંદ્રા-કારનો કંઈ ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ ?”

“ના, ધૃત્વરની તેવી મરજી નથી. તમારી પાસે હું કાંઈ જાતનો ખુલાસો કરી શકું એમ નથી.”

“તમોને શી પ્રતિતી થઇ તેનો ખુલાસો તો આપી શકશો કે નહિ ?”

“ના. ચાલો, હવે આપણે બહાર જઈએ. પછી બીજી બધી વાત.”

એટલું કહી જીવેદા એક ખુશુમાંથી સોનાનો થાળ લઇ આવી અને તેને મૃતવ્યકિત આગળ ધર્યાં. મૃતવ્યકિતએ ઉત્પત્ત લોહખંડના બંને દુકડા થાળમાં મૂકી દીધા. જીવેદા થાળ હાથમાં લઈ તે ઝોરડામાંથી બહાર ગઇ અને જતાં જતાં અને કહેતી ગઇ કે, ‘ડરતા નહિ, લોહા વખતમાંજ હું પાછી આવું છું.’ હું કિંકર્તવ્યવિમુદ્ધ બની તે જગ્યાએ ઉભો રહ્યો. મૃતવ્યકિત સ્થિર લાગે ગાંધી સામે ઉભી હતી. ચારે દિશાઓ નિસ્તબ્ધ જણાતી હતી. માત્ર વચ્ચે વચ્ચે બે ચાર સાપના દુકાડાઓ નિસ્તબ્ધતામાં ભંગ કરતા હતા.

લગભગ પચીસ મિનિટ બાદ જીવેદા પાછી આવી. આ પાંચ મિનિટો મારે મન તો પાંચ મુગ જેવી જણાઇ. તેના હાથમાં બંને

લોકખંડતા દુઃકાઓ હતા. તેનું મુખ પ્રકુલ જણાતું હતું. તેનું પૂર્વ સૈદ્ધ્ય તેના મુખારવિંદ પર ઝળકી રહ્યું હતું તેના દિલમાંથી નિરાશા અને અસ્વચ્છન્દ બાવ દૂર થઈ ગયો હતો. તેના બંને નેત્રો હસતા હતાં.

મારી પાસે ઉભી રહી જીવેદા હસતાં હસતાં બોલી:—
“ આમીન ! આખરે રહસ્યનું મૂળ મને જ્ઞાત થઈ ગયું છે. એક વર્ષ પહેલાં હું તેના અસ્તિત્વ વિષે માહિતગાર થઈ હતી. તે વખતે મેં કલ્પના પશુ કરી ન હોતી કે, આખરે હું તેને હસ્તગત કરીશ. તેને પ્રાપ્ત કરવા માટેજ પ્રાણની પશુ દરકાર કર્યા વિના મેં આ સાહસ કર્યું છે, અને તેમાં ફતેહ મળી છે. ”

“ પશુ આવી રીતે તમારા જીવનને મોતના કાચામાં નાખવાનું કારણ શું ? ”

“ માત્ર તમારા લીધે. આમીન, તમેને હું કેવા પ્યારથી ચાહું છું, તે તો મારો ખુદા જાણે છે. તમારા માટેજ મેં આ રહસ્યજ્ઞાન મેળવવા આત્મ બચકર સાહસ કર્યું છે. તમે પશુ ભય નહિ પામતાં મારી સાથે આવી મને જે સહાયતા કરી છે, તે ખાતર તમારો ઉપકાર માનું છું. આમીન—પ્રાણાધિક આમીન ! આખરે આપણો વિજય થયો છે. ”

“ ત્યારે હવે આ મૃતદેહનું શું થશે ? ”

તેમનો મૃતદેહ પુનઃ તેજ સ્થળે વિરાજી જશે. અને તેમના આત્માને જે સ્થળેથી હું ખેંચી લાવી છું ત્યાં પાછો ચાલ્યો જશે. ”

એટલું કહી જીવેદાએ મૃતવ્યક્તિના સ્કન્ધપ્રદેશ પર હાથ મૂકી કહ્યું. સિદ્ધિ આસ્માર બિન મોખાલા ! તમારું કાર્ય પૂર્ણ થઈ ગયું છે. તમે હવે તમારા પરિમણુ-પરિવેષિત પુણ્ય ધામે ચાલ્યા જાવ. ત્યાં નદી તીરે પુણ્યોદ્યાનમાં તેઓ તમારી પ્રતીક્ષા કરી રહ્યા છે, માટે હવે તમારા સમાધિસ્થાનમાં ચાલ્યા જાવ. પુનઃ જ્યારે શયતાનના ઉપર પ્રભુત્વ સ્થાપન કરવાની જરૂર પડશે ત્યારે તમારી પાસે આવીશ અને મારો આદેશ તમેને કહી સંભળાવીશ. ”

જીવેદાએ મૃત્યુ વ્યાકતનો હાથ પકડ્યો અને આસ્તે આસ્તે

સમાધિ સ્થાન તરફ જવા લાગી. મૃત વ્યક્તિએ પણ તેનું અનુસરણ કર્યું. સમાધિ નજીક આવી પહોંચતાંજ તેણે સમાધિ ગર્ભમાં પ્રવેશ કર્યો. બુદ્ધેદાએ ઇશ્વરત કરતાં હું તેની પાસે ગયો. મૃત વ્યક્તિનો દેહ પૂર્વવત પડ્યો હતો. ચક્ષુઓ પલકીની બની ગયાં હતાં. મેં તેના પર હાથ મૂકી જોયો. મૃતદેહ ઠડોગાર થઈ ગયો હતો. હું વિસ્મિત બની તેની સામે જોઈ રહ્યો.

મારો સંશય દૂર કરવા બુદ્ધેદા બોલી—“તેનો પ્રાણ આલ્યો ગયો છે. આ પ્રાણીન દેહમાં છુરી મારવા છતાં પણ વિકૃતિ નહિ થાય તેની ખાત્રી કરવી છે ?” આ પ્રમાણે કહી તેણે છુરી પોતાના હાથમાં લીધી અને મૃતવ્યક્તિની છાતીમાં ખોસી દીધી. મૃતદેહ પર તેની કાંઈ અસર જણાઈ નહિ. બુદ્ધેદાએ પુનઃ છુરી તેની છાતીમાંથી કઢાડી અને પોતાની કમરે ખોસી દીધી, પછી કહ્યું:—“આમીન ! ચાલો હવે આપણે પાછાં જઈએ.”

એટલું કહી ત્વરિત ગતિએ તે આ રહસ્ય મંદિરમાંથી બહાર નીકળી. હું પણ તેનું અનુસરણ કરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સુરંગપથમાંથી પાછાં ફરી અમે દિવાનખાનામાં આવી પહોંચ્યાં. અબલુસના લાકડાંમાંથી કાતરી કહાડેલા મેજ ઉપર જીએદાએ દીપક મૂકી દીધો અને વિશ્રામ લેવા માટે એક કાચ ઉપર આડી પડી. ક્ષણ કાળ સધી અમે બન્ને ચુપ રહ્યાં. પછી મૌન ભંગ કરતાં મેં તેને પૂછ્યું:—

“જીએદા, તમારી સાથે આવી મેં જે જે જોયું તેમાંનું હું તો કાંઈ પણ સમજી શક્યો નથી. કષ્ટ શક્તિદ્વારા તમે સૃત વ્યક્તિના દેહમાં જીવનનો સંચાર કહી તેને કાર્યમાં પ્રવૃત્ત કરી ?”

“તે બધા આ લોહનિર્મિત અર્ધચંદ્રના પ્રતાપ છે.”

“ત્યારે તેની શુદ્ધ શક્તિનો ભેદ મને કેમ કહેતાં નથી ?”

“આમીન ! આપણાં ઉભયનાં શુભ માટેજ હું તમોને અહિં લાવી છું પરંતુ તમે નાસ્તીક હોવાથી તે રહસ્યનો ભેદ પામી શક્યા નહિ—તેટલા માટેજ તે અલૌકિક અદ્ભૂત જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા માટે નિષ્ફળ ગયા.”

“વાર, હું એક પ્રશ્ન પૂછું છું. તમે સરળતાથી તેનો ઉત્તર આપશો ?”

“શા માટે નહિ ? તમે શું જાણવા માગો છો ?”

“જીએદા—હું માત્ર એટલુંજ જાણવા માગું છું કે તમે સધવા છો કે વિધવા ?”

મારો પ્રશ્ન સાંભળી જીએદાનું મુખમાંડળ લજ્જતથી લાલ બની ગયું. તેણે કહ્યું:—“આમીન, જે હું સધવા હોત તો તમોને આમ મારી પાસે કદી જોલાવત નહિ—તમારી સાથે આવું પ્રિય સંભાષણ કરત નહિ—કિંવા મારા પ્રણયી સાથે રહસ્યાનુસન્ધાન માટે પ્રવૃત્ત થાત નહિ. માત્ર તમે એટલુંજ યાદ રાખજો કે, જેટલો તમે રહસ્ય ભેદ જાણી શક્યા છો, તે કરતાં પણ વિશેષ રહસ્ય જાળમાં મારું અસ્તિત્વ વિંટાયેલું છે. આમીન ! મારા પ્રેમને માટે તમે ગમે તેવું દુઃસાધ્ય—કષ્ટકર કામ

કરી શકશો ? ”

“ શા માટે નહિ ? તમારા માટે પૃથ્વીને પેલે પાર જવું પડે તો પણ હું હિંમત હારું એમ નથી. ”

“ વાર, ત્યારે મારી કયા ધ્યાન દઇને સાંભળો. જે રહસ્યનો ભેદ જાણવા હું તમેને મારી સાથે લઇ ગઇ હતી, તેમાં તમે નિષ્ફળ નીવડ્યા છો. લોહનિર્મિત અર્ધચંદ્રનું કોઇ પણ પ્રકારનું જ્ઞાન તમે મેળવી શક્યા નથી. તથાપી જે તમે જન-હીન-વિજન મરૂભૂમિ પાર કરી તુચ્છ નામના સ્થાને ગુપ્ત વેશમાં પહોંચી શકો અને ત્યાંના લોકોના હાથમાં સપડાવ નહિ તો હું આત્રીથી કહું છું કે, તમે પુષ્કળ ધન સંપત્તિ તથા સામર્થ્ય પ્રાપ્ત કરી શકશો. એટલુંજ નહિ પણ તેથી આપણા ઉભયનું પણ મિલન થઇ જશે. ”

“ ત્યાર પછી શું આપણે લગ્ન ંચીથી જોડાઇ શકીશું ? ”

“ હા. ”

“ હું ઉત્સાહિત બની ઉઠી ઉભો થયો અને કહું—“ મારે શું કરવાનું છે, તેની આજ્ઞા કરો. તમારા પ્રેમને માટે હું અગ્નિમાં પણ ઝંપલાવા તૈયાર છું; પરંતુ જે સ્થળે તમે મને જવાનું કહો છો, ત્યાં પહોંચ્યા પછી શું આ ગુપ્ત રહસ્યનો ભેદ ઉઠેલી શકાશે ? ”

“ અફસોસ ! તેજ શંકાની વાત છે. એકંદો વિપદોને વટાવી જે તમે આ અર્ધચંદ્રને ત્યાં લઇ જવા સમર્થ થાવ, તો હું આત્રીપૂર્વક કહું છું કે ગુપ્ત રહસ્યનો ભેદ જાણી શકશો. ”

“ પરંતુ આટલા વખતમાં તમારી ગતિ શું થશે ? ”

“ જ્યાં સુધી તમે આ કાર્ય પાર પાડી નહિ આવો, ત્યાં સુધી હું અમારી ટોળી સાથે રહીશ. તમે આ કામમાં પ્રવૃત્ત થાવ, પછી મારા વિષે ધણી વાતો સાંભળશો, પણ તેને કાન પર ધરતા નહિ અને હાથમાં લીધેલું કામ પાર પાડવા નિર્દિષ્ટ સ્થાને પહોંચ્યા આગળ વધજો. તમે પ્રતિજ્ઞા લઇને કહો કે, મારા વિષે કોઇ જુઓ, સાંભળો, તેમાં વિશ્વાસ રાખશો નહિ. ”

“જુબેદા, હું ધન્યરના સૌગંદ ખાધને કહું છું કે, તમારા ઉપદેશ મુજબ ચાલવા માટે મારાથી બનતો પ્રયત્ન કરીશ.”

“ઠીક છે. પ્રતિજ્ઞા સંપૂર્ણ પાળજો. જુઓ, આ પૃથ્વીમાં માત્ર એવું એકજ સ્થળ છે કે, જ્યાંથી આ અદ્ભુત રહસ્યનો બેદ પામી શકશો. જ્યારે તમે અહિંથી દૂર ચાલ્યા બાદ, ત્યારે હું તમોને બૂલી જઈશ એમ મનમાં લાવશો નહિ. દરેક પગે હું તમારી ખબર રાખીશ. એટલુંજ નહિ પણ આપણાં અંતરોમાં સંવાદની આદાન-પ્રદાન ક્રિયાઓ પણ ચાલુ રહેશે. કારણ કે, આપણા આત્માઓનો યોગ થઈ ગયો છે. આપણે પરસ્પરનું શુભાશુભ જાણી શકીશું.”

“પરંતુ તમે ક્યાં હશો, એ શું હું હમેશ જાણી શકીશ ?”

“ના. તેવો કોઈ સંભવ નથી. ચિંતાદ્વારા હૃદયની અંદર મારું અસ્તિત્વ અને શુભાશુભ તમે અનુભવી શકશો, પરંતુ જ્યાં સુધી તમે કાર્ય સિધ્ધિ કરી પાછા ન આવો, ત્યાં સુધી આપણી મુલાકાત થશે નહિ.”

“ત્યારે શું તમે અહિં નહિ રહેતાં તમારા જાતબાપજોની સાથે મરૂભૂમિમાં ચાલ્યાં જશો ?”

“હા, ત્યાંજ જઈશ.”

“પુનઃ દર્યુદળમાં દાખલ થઈ નિરાશ્રય પચિકોને લુંટવાનું કામ કરશો ? તમે સ્ત્રી જાત છો. શું તમારું આ કર્તવ્ય છે ?”

“સૈનું કર્તવ્ય ?” જુબેદાએ સહજ રોપમિશ્રિત સ્વરે કહ્યું.

“આ દર્યુ વ્યવસાય-લુંટ-નિરપરાધી પચિકોનું સર્વસ્વા-પહરણ-એ શું સ્ત્રીનું કર્તવ્ય છે ?”

જુબેદા મારા હાથમાં હાથ રાખી બોલીઃ-“આમીન ! હું બધું જાણું છું. આ સ્ત્રી કિંવા પુરૂષને યોગ્ય કાર્ય નથી. છતાં હું કેવી વિપદમાં છું તે તમોને કેવી રીતે સમજાવી શકું ? ખરેખર, હું ચિર-અભાગિની છું. હું જરા પણ પ્રતિકુળ

શબ્દ કિંવા વર્તન દેખાડું કે તરતજ મારા જીવનની સમાપ્તિ થતાં વાર નહિ લાગે-મારા દેહને ચેલામાં પાંધી સમુદ્રમાં તેઓ ફેંકી દીધા સિવાય રહેશે નહિ.”

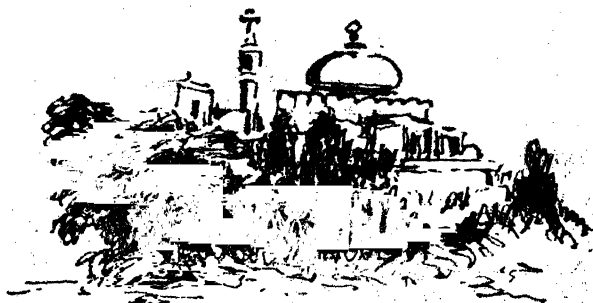
“ત્યારે હું કેવી રીતે તમારી રક્ષા કરી શકું ? તમે કેવી રીતે મુક્તિ મેળવી શકશો ?”

“મે તમને જે કરવા કહ્યું છે, તે કાર્યમાં ફ-તેહ મેળવો. એટલે મારા દુર્ભાગ્યમાંથી મારો ઉધ્ધાર થતાં વાર નહિ લાગે. એટલુંજ નહિ પણ મૃત્યુ યંત્રણા કરતાં પણ વિશેષ ભયંકર યંત્રણાઓનો ભય રાખવાનું કારણ પણ રહેશે નહિ.”

એટલું કહી જીએદાએ એક પેટી ઉઘાડી. તેમાંથી કાગળ બહાર કઢાડ્યો અને ખડીયો કલમ લઇ અરબી ભાષામાં એક પત્ર લખવા લાગી. પત્ર નીચે પ્રમાણે હતો:-

“ઇશ્વરના સુયોગ્ય પરિચારક, જ્ઞાની અને શક્તિમાન મહાશય, આ પત્રવાહકને આપની સેવામાં મોકલ્યો છે. તેની સાથે લોહ-અર્ધચંદ્ર મોકલાવ્યો છે. પ્રકૃતિનાં અગ્રેય રહસ્ય બેદને જાણવા તેને આપની પાસે મોકલાવેલ છે. ભાઇ, મારું જીવન બહુ વિપન્ન છે. ડગલે ડગલે મૃત્યુ ભયથી દેહ કંપી ઉઠે છે. અર્થાત્ આપ આ વ્યક્તિને યોગ્ય સ્થળે પહોંચાડી દેશો. આપની ઇચ્છા હશે, તો બધી વિપદોમાંથી હું મુક્તિ લાભ મેળવી શકીશ.”

લી. આપની ભગિની

પ્રકરણ ૧૨ મું.

પત્રને લીકાકામાં મૂકી અને આપતા જુબેદાએ કહ્યું:—“આ પત્ર અને અર્ધચન્દ્ર લઈ તમે આગાદેઝ નગરના પ્રધાન હમામ હાજી મહમદ બિન ઇસાકની પાસે જાવ. પત્ર અને અર્ધચન્દ્ર પોતાના હાથમાં મળતાંજ તે માટે અભિપ્રાય સમજી જશે. તમે તેને કહેજો કે, રહસ્ય મંદિરની મુલાકાત જુબેદાની સથે મેં પણ લીધી છે; પરંતુ ત્યાંના રહસ્યભેદ જાણી શક્યા નથી. આ ખુલાસો સાંભળી તેઓ તમને તમારા કર્તવ્યનો યથાયોગ્ય ઉપદેશ આપશે.”

મેં અનન્યબીથી પૂછ્યું—“શું આગાદેઝ જવું છે? જોહ! ધણજ દૂર! સહરાનું રણ પાર કર્યા સિવાય ત્યાં પહોંચી શકાય એમ નથી. જનશૂન્ય, જળશૂન્ય અને પથ વગરના એ રેતીના રણમાં લગભગ બે હજાર માણસ મુસાફરી કર્યા સિવાય ત્યાં પહોંચી શકાય એમ નથી. ત્યાં પહોંચતાં પ્રતિક્ષણે મૃત્યુની કરાલ છાયાની બીતિ ચોવીસે કલાક માથા પર ઝંઝૂમતીજ રહેશે!”

“હા, હું તે જાણું છું; પરંતુ મેં કહ્યું તે સ્થાને પહોંચ્યા સિવાય તે દુર્ભેદ રહસ્યનો ભેદ તમે પામી શકશો નહિ. શું તે સ્થાન પર જવા માટે તમે બંધ પામો છો?”

“ના, જુબેદા—તમારા એક શબ્દને ખાતર પણ હું મારો પ્રાણ કુરબાન કરવા તૈયાર છું. કહો તો હમણાં ને હમણાં હું ત્યાં જવાને રવાના થાઉં.”

મારો આજ્ઞા દૃઢ સંકલ્પ જોઈ જુબેદા નિશ્ચિંત બાવે બોલી:—“આમીન! એટલું તો યાદ રાખજો કે, માફ ચિત્ત હમેશાં તમારી તરફજ રહ્યા કરશે. જ્યારે તમે ત્રિપદ જળમાં ઘેરાઈ જાવ અને તમારું જીવન સંકટમય પની જાય તે વખતે તમારા મનમાં એવા વિચારો ઉદ્ભવે કે, હાય! ક્યાંથી હું આ બલાના નકામા ફંદામાં ફસાયો—ત્યારે દયા કરી આ આશામિનીનાં જીવન રક્ષણને માટેજ તમે આ સાહસ કરો છો.”

એમ યાદ લાવી કર્તવ્યને જાણતા નહિ. મારા પ્રત્યે તમારો પ્રેમ કેવો છે, તે હું જાણું છું. તમે મને કેટલા પ્રેમથી ચાહો છો એ હું હમણાં શકું છું. આમીન! માત્ર આટલું કાર્ય પૂર્ણ કરો અને પછી—”

જીવેદા ઉપરોક્ત વાક્ય પૂર્ણ કરે તે પહેલાં તો બારણું એકાએક ઉઘડી ગયું અને એક હાંટપુષ્ટ હાથસી ત્યાં દાખલ થઈ જીવેદાના કાનમાં કંઈ કહી ગયો. તે સમાચાર સાંભળી જીવેદાનું મુખ વિવશ્ન બની ગયું. આખું શરીર થરથરે કંપવા લાગ્યું. તેના મનનો આવો ભાવ જોતાંજ કોઈ ભયંકર વિષદ આવી પડવાની આશંકાથી મારું હૃદય પણ ધડકવા લાગ્યું.

જીવેદા ઉઠીને ઉભી થઈ. મારા મોઢા તરફ જોઈ લથડતા અવાજે બોલી:—“આમીન, જલ્દી ચાલ્યા જાવ. નહિ તો મેં જાણીમાંથી એકનો પણ પ્રાણ બચી શકશે નહિ.”

મેં વિસ્મિત બની બચ્ચિત સ્વરે પૂછ્યું: “પણ શેનો ભય છે, તે તો મને કહો?”

“ના, તમે હમણાં ને હમણાં અહિંથી પલાયન કરી જાવ. તમે અહિં છો એવી કોઈને પણ ખબર પડવી જોઈએ નહિ. આ અર્ધઅંદ્ર અને પત્ર લઈ તમે પ્રભાતમાં મરૂ પ્રદેશમાં માત્રા શરૂ કરજો. અને આખરે છેવટના મેં બોલમાં એટલુંજ કહેવાનું કે મેં જે ઉપદેશ આપ્યો છે, તે સ્મરણમાં રાખી તદ્દનુસાર કાર્ય કરજો. ગમે તેવું સંકટ આવે તો પણ પ્રતિજ્ઞા ભંગ કરશો નહિ. આગાદેજથી પાછા ફરો તે પહેલાં મારા વિષે જે સાંભળો, જીઓ, તે વિષે કોતૂહલ કિંવા સંશય દર્શાવતા નહિ. મારા આ છેલ્લા શબ્દો ખાસ યાદ રાખજો.”

“તે વિષે ચિંતા કરશો નહિ.”

“ત્યારે શિથિ અહિંથી ચાલ્યા જાવ. ઇશ્વર તમારા કાર્યમાં ફતેહ આપશે. અહિં જેટલી વાર વધારે રોકાશો તેટલાં ઉભયના જીવન વિષન્ન બની જશે માટે—” એટલામાં હાથસી પુનઃ ત્યાં આવી. જીવેદાએ તરતજ એક નાનું ગુપ્ત દ્વાર ખોલ્યું અને કહ્યું:—“આમીન, આની પછવાડે જલ્દી જાવ. ઇશ્વર તમારું

ભલું કરશે. ”

અમે બન્ને તે બારણામાં દાખલ થઈ આગળ ચાલવા લાગ્યા. જુએદાએ બારણું બંધ કરી દીધું. ગુપ્ત પથ ધોર અંધકારથી જવાયેલો હતો. કોઈ કોઈને જોઈ શકવું ન હોતું. હબસીએ મારો હાથ પકડી મારા કાનમાં કહ્યું:—“ ભય પામશો નહિ. હું આપને નિરાપદ સ્થાને પહોંચાડી દઈશ. ”

અમે સહજ આગળ વધ્યા એટલામાં અંતઃપુરમાંથી હૃદયવિદારક કરેલું કંદનધ્વનિ સાંભળવા લાગ્યો. આ સ્વર મારો અપરિચિત નહોતો. જુએદાના રડવાનો અવાજ સાંભળાતો હતો. હું તેજ જગ્યાએ સ્થંભી ગયો. હૃદય કંપવા લાગ્યું. શું તે કોઈ વિપદમાં આવી પડી હશે ? આ શંકા ઉત્પન્ન થતાં જ મેં હબસીને કહ્યું:—“ સખર, હું આગળ વધી શકીશ નહિ. જુએદા સંકટમાં સપડાયેલી હોય એમ લાગે છે. તેને તેવી વિપન્નાવસ્થામાં મૂકી હું એક ડગલું પણ આગળ વધી શકીશ નહિ. ચાલ, આપણે પાછા જઈએ. ”

હબસી ગંભીર સ્વરે બોલ્યો—“ ક્યાં જશો ? જે ડેકાણે જવાની તમે ઇચ્છા રાખો છો, ત્યાં ફરીથી જઈ શકાય એમ નથી. ”

“ ત્યારે જુએદાને બચાવી નહિ શકાય ? તેનો દુઃખદાયક કંદનધ્વનિ સાંભળવા છતાં શું હું પલાયન કરી જઈ ? નહિ, કદી નહિ બને. મને તું પાછો લઈ ચાલ. ”

“ સાહેબ, એ મારાથી બની શકશે નહિ. જે સ્થળે તમે ગયા હતા, ત્યાં આજ સૂધીમાં એક પણ બહારની વ્યક્તિ પગ મૂકી શકી નથી. ”

તેના બોલવા તરફ લક્ષ નહિ આપતાં હું પાછો ફરી તે બારણું ઉઘાડવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો એટલે હબસી મારા બન્ને હાથ પકડી ખેંચી જવા લાગ્યો. તેના શરીરમાં અસુરના જેવી શક્તિ હતી. તે મને ખેંચતો ખેંચતો એક મોટા દરવાજા પાસે લઈ આવ્યો. દરવાજો ખોલી તેણે મને કહ્યું:— “ અહિંથી બહાર ચાલ્યા જાવ. ” એટલું કહી તેણે જોરપૂર્વક

મને ધક્કો મારી બહાર કહાડી દરવાજે બંધ કરી દીધો.

દરવાજાની બહાર આવી વ્યગ્રચિતે હું ચારે દિશાએ જોવા લાગ્યો. હું એક પથરથી જડી લીધેલી નાની ગલીમાં ઉભો હતો.

કેટલીક ક્ષણ સુધી કિંકર્તવ્યવિમૂઢ બની હું ત્યાંજ ઉભો રહ્યો. આખરે નિશ્વાસ મૂકી મેં ત્યાંથી ચાલવા માંડ્યું. આ વખતે રાત્રિનો બીજો પ્રહર વ્યતિત થઇ ગયો હતો. રસ્તો જનમાનવ શૂન્ય જણાતો હતો. સર્વત્ર શાંતિનું સામાન્ય બાપું હતું. આખું જગત ઘોર નિદ્રામાં સુતું હતું ત્યારે રખડતો રજ-જતો લગભગ એક કલાકે હું મારા હોટલ પાસે આવી પહોંચ્યો.

હોટલના બારણા પાસે આવીને જોયું તો અરબ પહેરેગીર ઝોકાં ખાતો હતો. તેને જાગ્રત કરી મેં દરવાજે ઉઘડાવ્યો અને મારા નિર્દિષ્ટ ઓરડામાં હું દાખલ થયો.

મારા મનની સ્થિતિ આ વખતે એટલી તો વિચળિત બની ગઇ હતી કે, હું બિજાનામાં પડ્યો. છતાં મને ઉંઘ આવી નહિ. એટલે બારીમાં બેસી ચંદ્રજ્યોત્સ્નાથી આરંભાદિત થયેલી પૃથ્વીને જોઇ મનને આનંદ આપવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો પણ શાંતિ મળી નહિ. લગભગ એક કલાક સુધી આમ પ્રકૃતિનું સૈદ્ધ્ય જોયા બાદ જીવેદા પાસે કરેલી પ્રતિજ્ઞા મને યાદ આવી. આ પ્રતિજ્ઞાનું પાલન મારાથી થઇ શકશે કે કેમ ? એ વિવચનામાં હું પડ્યો.

ગમે તે થાય તો પણ મેં જે સંકલ્પ કર્યો હતો, તેમાંથી પાછા હટવું એ નામદીપણાનું લક્ષણ હું માનવા લાગ્યો. પ્રતિજ્ઞા લંગ એ વિચારજ્ઞ મને મુંઝવી નાખવા લાગ્યો. એક બાજુ મારું જીવન-પ્રાણ જવાની આશંકા, બીજી બાજુ જીવેદા-મારા હૃદયની આનંદવિધાયિની દેવી-મારા સકળ સુખની આશા-એ બધું તે મર્યાદાની રૂપસુંદરીમાંજ સમાયેલું હતું. પ્રેમને માટે પ્રાણનો પણ ભોગ આપવો પડે તો હરકત નહિ એમ નિશ્ચય કરી હું નિદ્રા લેવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. સહસા અલી બિઝ હાઈજની અવિખ્યવાણી મને યાદ આવી. મું તેમની

આ ભવિષ્યવાણી ખરી પડશે? શું આ પ્રેમ સુખકર નહિ થાય? આનું પરિણામ શું હાય-અંધન વા મૃત્યુમાં આવશે? ગમે તેમ થાય—ભવિષ્યવાણી ખરી પડે વા ખોટી—પરંતુ એક રાત વિશ્રામ લઈ મેં મુશ્કારી કરવાનો દંડ નિશ્ચય કર્યો.

વિચારમાં તે વિચારમાં હું ક્યારે નિદ્રાધિન થઈ ગયો તેની મને ખબર પડી નહિ; પરંતુ દરવાને બ્યારે મને બિજાનામાંથી ઉઠાડ્યો ત્યારે દિવસ ધણો ચડી ગયો હતો. ઉઠી, મ્હોકું ધોઈ એક કાશીનો ખાલો પી હું બહાર ફરવાને નીકળી પડ્યો.

લગભગ બે કલાકે હું હોટલમાં પાછો ફર્યો. આ વખતે અરબ પહેરેગીરે મારા હાથમાં એક નક્સીકામથી સુસૌભિત એવી લાકડાની પેટી મૂકતાં કહ્યું:—“સાહેબ, એક કલાક પહેલાં એક માણસ આપનું નામ લઈ આવ્યો હતો અને આપને આપવા માટે આ પેટી આપી ગયો છે.”

મેં વિચિત્ર બની પૂછ્યું:—“શું મને આપવા માટે આપી ગયો છે? તે માણસ કોણ હતો? કોની પાસેથી આવ્યો હતો?”

“તે એક હબસી હતો. તેણે મને કહ્યું કે, આમાં ઘણી અગત્યની ચીજ છે, અને તે આપને આપવાની છે.”

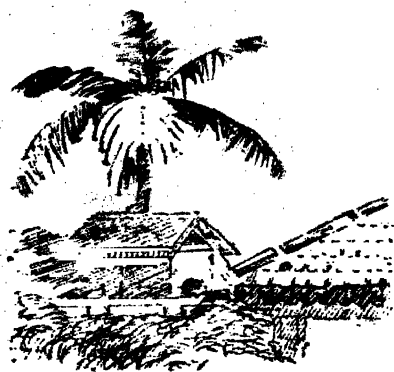
આ પેટી કાણે મોકલાવી હતી? શા માટે મોકલાવી હતી? એમ વિચાર કરતો પેટી લઈ હું મારા ઓરડામાં આવ્યો. પેટી ઉપર અરબી ભાષામાં મારું નામ લખેલું હતું. મેં દરવાજો ખંધ કર્યો અને ચંચળ ચિત્તે પેટીને ઉઘાડી જોઈ.

પેટી ખોલતાંજ વજ્રપાત થાય તેવો દેખાવ મારી નજરે પડ્યો. “વા ખુદા!” એવા ઉદ્ગારો એકાએક મારા મ્હોડામાંથી નીકળી પડ્યા. પેટી તરફ હું શૂન્ય દષ્ટિએ દસેક મિનિટ સૂંધી જોઈ રહ્યો. મારામાં હાલવા-ચાલવાની શક્તિ રહી નહિ.

આ પેટીમાં શું હતું? એક રેશમી રૂમાલ હતો અને તેની અંદર જુમેદાનો જમણો હાથ કપેલો હતો. હાથની આંગળી પર મેં આપેલી મારી વીંટી મોબૂદ હતી!

કંપતાં કંપતાં મેં પેટીમાંથી તે હાથ બહાર કઢાડ્યો.

રક્તથી લાલચોળ થઈ ગયેલો તે હાથ ઠડોગાર જણાયો. આતુ
ભયંકર કૃત્ય કોણે કર્યું ? કાલે રાતના જીએદાનો જે કંદનધ્વનિ
સંભાળ્યો હતો તેનું જ આ પરિણામ નહિ હોય ? હાથ ! મારે
શું કરવું ? ચારે દિશાએ મને અંધકાર જણાવા લાગ્યો. જીએ-
દાના હાથને મેં છાતી સરસો ચાપ્યો-હું જે શુદ્ધ થઈ તેજ
જગ્યાએ ઢળી પડ્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

લગભગ કલાક બાદ બેશુધ્ધિમાંથી હું જાગૃત થયો. કાળા રેશમી રૂમાલની અંદર તે બોહીવાળો હાથ જોઈ હું અનેક ક્ષણ પર્ણત ભય અને વિસ્મયથી બિહ્વળ બની ગયો. પહેલાં તો તે જિન્નહસ્તની ખરાબર રીતે પરીક્ષા કરવાને પશ્ચ માંરી હિમત ચાલી નહિ; પરંતુ આખરે મેં તેના દરેક અંશે ધ્યાનપૂર્વક તપાસી જોયા અને મારા મનને ખાતરી થઈ કે, આ જુબેદાનોજ હાથ છે, એમાં કેંઈ જાતનો સદેહ લાવવા જેવું નથી. આ દુર્બેદ સમસ્યાનો ઉકેલ મારું મન કરી શક્યું નહિ.

ત્યારે શું ખરેખર આ જુબેદાનો જિન્ન હસ્ત હતો ? શું જુબેદાની કાંઈએ હત્યા કરી છે ? અમારો ઉભયનો ગુપ્ત પ્રેમ જાણી બધ નૃશંસ દસ્યુપતિ નરપિશાચ અણુ સલામે તેનો આમ નિર્દય રીતે વધ કર્યો હતો ? અને પોતાની પ્રતિહિંસાની પરિતૃપ્તિ થઈ છે એમ બતાવવા આ કાપેરો હાથ મને ઉપહાર તરીકે મોકલ્યો હતો ? આવી રીતે હું જૂદી જૂદી કલ્પનાઓ ઘોડાવવા લાગ્યો; પરંતુ કાંઈ પશ્ચ સિધ્ધાંત ઉપર નિશ્ચિત થઈ શક્યો નહિ. હું વિચારવા લાગ્યો—“ જોહ ! આવી કામળપ્રાણી સુરસુંદરીના હૃદયમાં છુરી ચલાવવાની તે બદમાશની કેમ હિંમત ચાલી હશે ? ” મારી નજર સામે જુબેદાની મૃત મૂર્તિ દેખાવા લાગી. મને લાગ્યું કે, હબ્સી ગુલામની સહાયતાથી શયતાન દસ્યુરાજે જુબેદાને મારી નાખી તેના દેહને સમુદ્રમાં ફેંકી દીધો હતો. જુબેદાએ પણ બાવિ આશંકાથી વિપદની સંભાવના વિષે મને કહ્યું હતું—તે ખોલી હતી કે, આજે રાતના પશ્ચ મારું મૃત્યુ આવી પહોંચે—શું તેનું આ અનુમાન સાચું હતું ?

એક ક્ષણ સુધી જૂદી જૂદી જાતની આલોચના કર્યા બાદ જિન્ન હસ્તને મેં રૂમાલમાં વીટાળી પેટીની અંદર મૂકી પેટી પેટી બંધ કરી દીધી. આ સૌચનિય દસ્ય જોઈ મારા અંતઃકરણમાં અનેક તર્ક પિતર્ક થયા કરતા હતા. મારે શું કરવું તેના

હું નિર્ણય કરી શક્યો નહિ. આવી રીતે ચિંતાતુર સ્થિતિમાં બેસી રહેવાનું મને થોડાં લાગ્યું નહિ. પેટીને મેં હાથમાં લીધી અને મધ્યાહનના પ્રખર તાપમાં પથ્થુ હું મારા આવાસની બહાર નીકળી પડ્યો. મેં વિચાર્યું કે, ગઈ રાત્રિએ હું જે ધરમાં ગયો હતો, ત્યાં જઈ પહોંચું અને તપાસ કરું કે આ હત્યાકાંડને માટે કાણુ દોષિત છે !

આમ વિચાર કરતો કરતો હું ચઢીઓના લસામાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાર પછી એક સંકીર્ણ પથ વટાવી જીવેદા મને જે ધરમાં લઈ ગઈ હતી, તેની તપાસ કરવા લાગ્યો. ચારે બાજુએ તપાસ કરી જોઈ, આખું શહેર ફરી વળ્યો પણ તે ધરનો પતો લાગ્યો નહિ. જીદી બાંદી મને એવી રીતે ગલી કુંચીઓમાં ફેરવીને લઈ ગઈ હતી કે, તે રસ્તાઓનું પણ મને જ્ઞાન રહ્યું નહોતું. એટલે મરજીમાં આવી તેમ ફરીને હું ધરની પરીક્ષા કરવા લાગ્યો અને નિરૂત્સાહ બની લટકવા લાગ્યો. આખરે સાંજ સૂંધી રખડવા પછી પરિશ્રમથી કંટાળી જઈ હું એક મુસાફરખાનાના આગલા ભાગમાં પડેલા બાંકડા પર જઈને વિશ્રામ લેવા બેઠો. પેટીને મારી બાજુમાંજ મૂકી મેં મુસાફર ખાનાના એક નોકરને કાશીનો પ્યાલો લાવવાનો હુકમ કર્યો.

વૃદ્ધ અરબ નોકર કાશીનો પ્યાલો લેવા ગયો, એટલામાં ચિથરેહાલ સ્થિતિમાં એક માણસ ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને મને સલામ કરી મારી પાસે બેસી ગયો. તેને જોતાંજ તે બીખારી જેવો જણાતો હતો. તેનું મોઢું પાતળું અને ગાળ હતું. તેની બન્ને આંખો કાંઈ વિચિત્ર પ્રકારના તેજથી ચમકતી હતી.

મેં પણ તેને સલામ કરી અરબની ભાષામાં ઉત્તર આપ્યો. અમારા સામે એક બીજા બાંકડા ઉપર એક વૃદ્ધ અરબ બેઠો હતો અને મારી તરફ એકાગ્ર દષ્ટિએ જોઈ રહ્યો હતો. મારા મોઢામાંથી અરબની ભાષાના શબ્દો નીકળતાંજ તે ચમક્યો અને બોલ્યો:—“ અબ્બાસ જેવું છે કે, પરદેશીઓ પણ અમારી ભાષા સાથે સરસ રીતે બોલી શકે છે ! ”

મેં હસીને કહ્યું:-“ તેમાં અન્યથા થવા જેવું કંઈ નથી. લાંબા વખતથી હું આ પ્રદેશમાં ફરું છું અને અહિંના લોકોના ધાડા સંબંધમાં આવું છું એટલે યુધ્ધ ભાષા બોલી શકાય એ સ્વાભાવિક છે. ”

બંને અરબો મારી વાત સાંભળી કૌતુહલથી એક બીજાની સામે જોવા લાગ્યા. તેઓની દૃષ્ટિ જોતાંજ મને લાગ્યું કે, આ બોકો મારા તરફ સદેહની દૃષ્ટિથી જીએ છે. વાસ્તવિક રીતે જોતાં આમાં તેઓનો અપરાધ ન હોતો. કારણ કે તે વખતે હું સાહેબી પોષાકમાં હતો.

વૃધ્ધે મને પૂછ્યું:-“ આપે ક્યારેય સહરના રજુમાં મુસાફરી કરી છે ? ”

“ હા, ધણી વખત. અતી બિન હાફેજની સચે મુસાફરી કરી છે. એટલુંજ નહિ પણ હાજી અબુ સલામના હાથમાં પણ સપડાયો હતો છતાં ઇશ્વરની કૃપાથી મૃત્યુના મુખમાંથી બચી ગયો છું. ”

“ ઇશ્વરે તમને બચાવ્યા તે માટે તેના ઉપકાર માનો. કારણ કે, અબુ સલામની ટોળી આ દેશના લોકોને નિશ્ચિત રહેવા દેતી નથી. આ દેશમાં તેના જેવો નરપિશ્ચાય ડાકુ બીજો કાંઈ નથી. ”

અમારી આ પ્રમાણે અરબી ભાષામાં વાતચિત ચાલતી હતી એટલામાં દશબાર બીજા અરબો અમારી આસપાસ ફરી વળ્યા અને મારા અરબી ઉચ્ચાર સાંભળી તેઓ પરસ્પરમાં કૌતુહલ દર્શાવવા લાગ્યા. પછી પ્રથમ શખ્સ જે મારો સાથે વાર્તાલાપ કરતો હતો, તેણે કહ્યું:-“ અતી બિન હાફેજ અહિં ધણી વાર આવી ગયા છે. આ સરાઇમાં બેસી અમે ધણી વાર સેતરંજની રમત રમ્યા છીએ એકવાર એક પરદેશી અહિં આવ્યો હતો. તે ચિત્રકળાનો ધણોજ શૌકીન હતો. સરાઇમાં તેમની અને ચિત્રકારની દોસ્તી થઈ ગઈ એટલે ચિત્રકારે તેઓ ફુફો પીતા હતા તે વખતનું તેમનું ચિત્ર પાડી લીધું છે. આપને તે ચિત્ર જોવું છે ? ”

“હા, ધણી ખુશીથી. તેઓ મારા મુરખી છે.”

“ચાલો ત્યારે.” એટલું કહી તે મને મુસાફરખાનાના એક ઓરડામાં લઈ ગયો. ઓરડામાં દાખલ થતાં જ સામેની દિવાલ પર મેં અહીં મિન હાફેજની પેનસીલથી આંકલી જખી જોઈ. હું જખી પાસે ગયો અને તેના ચિત્રકાનું નામ જોવા લાગ્યો. ચિત્રકાર સામાન્ય માણસ નહોતો, પણ ઇંગ્લાંડનો એક નામાંકિત ચિત્રકાર હતો.

જખી જોઈ રહ્યા પછી “જખી ધણી સારી ચીતરી છે.” એટલું કહી કાશીનો પ્યાલો લઈ હું જે બાંકડા પર બેઠો હતો, ત્યાં જવા લાગ્યો. જેવો હું બાંકડા પાસે ગયો ત્યારે પેલો અરખ મારી દષ્ટિએ પડ્યો નહિ મારા પેટમાં ફાળ પડી. મેં બાંકડા પર જોયું :—હાય ! સર્વનાશ થઈ ગયો. મારી પેટી મારી પ્રિયતમા બુદ્ધેશની હસ્તની નિશાની—કોઈ ચોરી ગયું હતું !

હું એકાએક ખૂમ પાડી ઉઠ્યો અને સરાઈના રખેવાળને પૂછ્યું—“આ બાંકડા પર હું મારી પેટી રાખી જખી જોવા ગયો હતો, એટલામાં પેટી ફાળુ ઉપાડી ગયું ?”

દરવાને માથું હલાવી પોતાને ખમર નથી એમ કહ્યું. બીજા બે ચાર અરખો પણ મારી આસપાસ ફરી વળ્યા અને કહેવા લાગ્યા—“સાહેબ ! આપ આ શું બોલો છો ? અહિં કોઈ બદમાશ માણસો આવતા નથી. આપ શું ખરેખર અહિં પેટી લાગ્યા હતા ? બરાબર તપાસ કરી વિચારી બુદ્ધેશ. બીજો તો ક્યાંઈ ભૂલી આવ્યા નથી ?”

“ના-ના, જે માણસ મારી સાથે વાતચિત કરતો હતો, તેજ એ પેટી લઈ ગયો છે.” એટલું કહી ત્વરિત ગતિએ મુસાફર-ખાનામાંથી હું બહાર નીકળ્યો અને તેની તપાસ કરવા લાગ્યો. આખું શહેર ફરી વળ્યો પણ તેનો પ-તો લાગ્યો નહિ. આખરે નિરાશ થઈ હું એક વૃક્ષની નીચે બેઠો અને વિચારવા લાગ્યો :—“શું મારી સિદ્ધિમાં કોઈ ઘડયત્વ રચાતું હશે ? એ ઘડયત્વનું ફળ તો આ ચોરી નહિ હોય ? કે પછી પેટીની અંદર કોઈ મહત્ત્વવાન ચીજ હશે એમ ધારી તે ઉપાડી ગયો હશે ? પેટી

ખોલતાં કીમતી ચીજને બદલે કાપેલો હાથ નજરે પડતાં શું તે પોલીસમાં જાહેર નહિ કરી દે ? ખૂન કરવાનો આરોપ મારા પર મૂકી અને ફસાવવાનો તો આ ઉલોગ નહિ હોય ? અને જે પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ મળવાથી અને પકડવામાં આવે તો મારે કેવી રીતે મુક્તિ મેળવવી ? આ કાનો હાથ છે ? મારી પાસે કેમ આવ્યો ? વગેરે ખુલાસો હું કેવી રીતે કરી શકીશ ? ” આવી રીતે અનેક શંકા-કુશંકાથી મારું મન વિચળીત બની ગયું.

લગભગ વિચારશૂન્ય બની હું તે ઝાડ નીચે બેસી રહ્યો અને કોઈ પણ રીતે આ રહસ્યમય સમસ્યાનો ઉકેલ કરી શક્યો નહિ. માત્ર એટલું તો સમજી શક્યો કે, પેટી ચોરનાર વ્યક્તિ કોઈ પાટો ચોર હોવા જોઈએ. અને છપ્પી બતાવવાની લાલચ આપી તેણે પોતાનો દાવ અચ્છી રીતે સાધ્યો હતો. તેને પકડવાની હવે કોઈ આશા નહોતી, એટલે હું વૃક્ષ તળેથી ઉઠ્યો અને મારાં વિશ્રામ સ્થળે આવી પહોંચ્યો.

આજના રહસ્યમય બનાવને લીધે ખાવા પીવાનું પણ મને લાન રહેલું ન હોતું. ખાધા પીનાજ હું બિજાનામાં પડ્યો અને વિચારના લાગ્યો—“ જીવેદા પાસેથી છુટા પડતાંજ મેં પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે પ્રભાત થતાંજ હું આગાદેજ જવા પ્રમાણ કરીશ અને ત્યાંથી પાછા ફર્યા બાદ તેની મુલાકાત લઈશ; પરંતુ મુસાફરી શરૂ કરે તે પહેલાં જ આ અદ્ભુત બનાવ બની ગયો ! ત્યારે શું તેની અને મારી મુલાકાત આ જીવનમાં ક્યારેય થશે નહિ ? તેનું ખૂન કરવામાં આવ્યું હોય અને તેની ખાતી માટે હાથ મારી પાસે મોકલવામાં આવ્યો હોય તો પછી મરજૂમિમાં પ્રવાસ કરો આગાદેજ જવાનું શું પ્રયોજન ? ”

આવી રીતે અનેક તર્કવિતર્કો મારા મનમાં ઉત્પન્ન થતા હતા, છતાં તે જીવંત હોય ના મરી ગઈ હોય—પરંતુ જે પ્રતિજ્ઞા મેં લીધી હતી તે છોડી દેવાને મારો આત્મા કબૂલ થતો ન હોતો ! એટલે રાતના વખતેજ દક્ષિણાભિમુખે મુસાફરી કરવાનો મેં નિશ્ચય કરી તે માટેની તૈયારીઓ કરવા માંડી.

આ વખતે મારા ચિત્તની અંદર પ્રબળ યુધ્ધ ચાલી

રહ્યું હતું. આ બધી ઝંઝટ છોડી સ્વદેશમાં પ્રત્યાગમન કરવા માટે મારો આત્મા કેટલી વાર અધીર બની જતો; પરંતુ ઇશ્વરે મારી સહસ્રબિંદુમાં ફરક પડવા દીધો નહિ-પ્રતિજ્ઞા બંધ માટે હું વિચળીત બન્યો નહિ. જમે તેમ હોય પણ લોકનિર્મિત અર્ધચન્દ્રનું રહસ્ય જાણવાને હું અધીર બની ગયો હતો. તેનાથી મને લાભ થાય નહિ, પણ તેના રહસ્યભેદનો ઉદ્દેશ કરવા માટેની ચિન્તા-એજ મને ઉન્મત્ત કરી મૂક્યો હતો. અને જ્યાં સુધી હું આ સ્થાનનો ત્યાગ કરી ન જાઉં ત્યાં સુધી મારા મનને ક્ષણ માત્ર પણ શાંતિ વળે એમ નહોતું. આહારમાં રૂચિ નહોતી. વિશ્રામ લેવાની ઇચ્છા થતી નહોતી. અજ્ઞાત રીતે મારા આત્માને કોઈ આગદેજ તરફ જવાને પ્રેરતું હતું. આ કોણ હતું? બીજું કોઈ નહિ પણ પરલોકપ્રાન્તનિવાસિની રહસ્યમયી-જાદુગરણી-મરવાસિની જીવેદાજ હતી! જીવેદાની મૂર્તિ મારી નજર સામે તરવા લાગી, તેનો આદેશ-તેની આજ્ઞા-શિરસાવલંબાની મૃત્યુના મુખમાં પણ હું અંપલાવવાને તૈયાર થયો. મધ્ય રાત્રિ થઈ એટલે બધો મુસાફરીનો સરંજામ સાથે લઈ હું અધારોહણ કરી શહેરનો ત્યાગ કરી દક્ષિણાભિમુખે અશ્વને ચલાવવા લાગ્યો.

‘મકરણ ૧૪ મું.’

પુનઃ હું સુવિસ્તીર્ણું અગ્નિજ્વાળાઓ વર્ષાવતી ભયંકર મરૂભૂમિમાં આવીને ઉપરિચિત થયો. સમસ્ત પ્રકૃતિ નિરતબ્ધ હતી. જીવનની ગતિ સ્તંભિત થઈ જતી હતી.

આવી રીતે મરૂભૂમિમાં મુસાફરી કર્યા બાદ ત્રીજો દિવસે હું ખિસકામાં આવી પહોંચ્યો. અહિં રહેલો એક દિવસ વિશ્રામ લઈ મારા કષ્ટ મિત્રોને પત્ર લખી બીજો દિવસે પુનઃ જુબેદાએ આપેલા અથ પર ચડી ટયુગટ’ તરફ મુસાફરી શરૂ કરી.

આ મરૂભૂમિમાં પહેલાં મેં મુસાફરી કરી હતી એટલે નવીન મુસાફર જેટલો મારા મનને ભય જણાતો નહોતો. રણ ડાકુઓની સર્વત્ર ઢાક વાગતી હોવાથી મેં મારા પહેરવેશમાં ફેરફાર કરી નાખ્યો હતો. ડાકુઓ અને એકાદ ધનાઢય વ્યક્તિ ધારી મારા પર આક્રમણ કરી હયરાન કરે એટલા માટે મેં વથાસંભવ ગરીબને વેશ ધારણ કર્યો હતો. ખિસકાની બળ્લર-માંથી મેં એક જરી પુરાણો પોશાક ખરીદ્યો હતો. તે સિવાય મૂલ્યવાન સામગ્રીમાં મારી પાસે એક ઉત્કૃષ્ટ રાષ્ટ્રફલ હતી. એક સારો પોષાક અને જુબેદાએ આપેલો અર્ધચન્દ્ર મેં ઘોડાના જીનમાં છુપાવી રાખ્યો હતો. માત્ર એક ગ્રીન્-તેણે ઇમામ સાહેબ પર આપેલો પત્ર-મેં મારા કપડાના ખીસામાં રાખ્યો હતો.

દીર્ઘપથ પર્યટનથી હું થણો પરિશ્રાન્ત થઈ ગયો હતો. જેણે કમારેય પથ સહરના રણમાં મુસાફરી કરી હોય, તેને તે સુસિખતનો ખિયાલ આવી શકે. એટલા માણસે ત્યાં મુસાફરી કરવી એ થણી કષ્ટપ્રદ છે. પાણી અને આહાર વિના તરફદીયાં મારી મરેલાં મનુષ્યો, ઉંટ અને ઘોડાઓનાં હાડકાંઓ કાણુકાણુ દષ્ટિએ પડે છે. આ દેખાવ અને તેની કલ્પના મુસાફરોનાં મનને માળી નાખવાને પૂરતી છે. આવી ભયંકર

રજુબુમિમાં પાંચ દિવસ મુસાફરી કર્યા બાદ હું ટમ્બુટમાં આવી પહોંચ્યો. ત્યાં કેપ્ટન કારમિરની ડાવણી પડેલી હતી. ત્યાં જમ વિગ્રાંતિ લીધી.

કેપ્ટને મારો ધણો આદર સત્કાર કર્યો. અમે ધણા દિવસે મળેલા હોવાથી વ્હા પીતાં પીતાં અમે અનેક પ્રકારની વાતો કરવા લાગ્યા. અલછરિયાથી જે હું નવીન સમાચાર લાગ્યો હતો તે બધા મેં તેને કહી સંભળાવ્યા. પરંતુ જીવેદા વિષેનો એક પક્ષ શબ્દોચ્ચાર મેં કર્યો નહિ.

કેપ્ટને મને એકાએક પૂછ્યું:—“આપ આ રથાનનો ત્યાગ કરી કંઈ દિશા તરફ મુસાફરી કરવા ઇચ્છો છો ?”

“આગાદેજ તરફ !” મેં કહ્યું.

“શું ? આગાદેજ જવા ઇચ્છો છો ? અને તે પક્ષ તમે એકલા ? ત્યાં જવા માટે મોટા વેપારીના કાફલાઓ પક્ષ દિમત કરી શકતા નથી. ત્યારે તમે જવાની દિમત કરો છો એ અન્યથા જેવું છે. હું તમોને આ મુસાફરીમાંથી હાથ ઢાલી લેવાને કહું છું.”

“નહિ, મારાથી એમ બની શકે તેમ નથી. મારે ત્યાં જવું જોઈએ. માત્ર મુસાફરીની ઇચ્છાએ હું ત્યાં જતો નથી, પણ કેટલાક જરૂરી કામ માટે જાઉં છું.”

“આપ શું જાણતા નથી કે, તે જાદુગરોનું રાજ્ય છે ! ત્યાંના લોકો એટલા તો ઝડપી છે કે, પરદેશીઓનું જીવન ત્યાં નિરાપદ મનાવું નથી. જીવનનો આવો સોદો કરી તમે જવાની ઇચ્છા ધરાવો છો તેનો અર્થ હું સમજી શકતો નથી !”

“કેપ્ટન સાહેબ, માત્ર હું એટલું જ કહી શકું એમ હું કે મારી આ મુસાફરીનો હેતુ જેટલો ભેદી છે તેટલો જ ગોપનીય છે. મારા પ્રાણના ભોગે પક્ષ મેં ત્યાં પહોંચવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે.”

“ત્યારે તો-હું માનું છું કે, કોઈ ખુપ્પસુરત રમણી પાસે તમે પ્રતિજ્ઞા લીધી હોવી જોઈએ. તે વિના-પ્રેમમાં પાગલ બન્યા વિના-મનુષ્ય આવા ભયંકર જીવ સંટાસટના કાર્યમાં અગ્રેસર

શાય નહિ. ”

“ આપને આવું અનુમાન કરવાનું કાંઈ કારણ ? ”

“ પ્રેમને માટે મનુષ્ય અશકયને શક્ય કરવા પ્રયત્ન કરે છે. કાં તો પ્રેમ અને કાં તો ધર્મ—આ બે ચીજ માટે મનુષ્ય પોતાના દિલ પર ઉદાર થઈ જીવન કુરબાન કરી નાખે છે. પ્રેમનો મોહ એટલો બધો પ્રબળ હોય છે કે, તેના મોહમાં મનુષ્ય અંગત જઈ સારાસારના જ્ઞાન વિનાનો બની જાય છે. માટે હું તમોને પ્રાર્થના કરું છું કે આગાદેજ જવાનો વિચાર માંડી વાળો. ”

“ મુરબ્બી, આપની સલાહ યોગ્ય છે, પણ કર્તવ્ય પાલન માટે પાછળ નહિ હઠવું એમાંજ પુરૂષત્વ સમાયેલું છે. ”

અમો ઉભય આમ વાતચિત ચલાવી રહ્યા હતા એટલામાં પૂરજોશથી એક ઘોડેસ્વાર અમારી તરફ આવતો દેખાયો. એ પળમાં તો તે આવી પહોંચ્યો અને ઘોડા પરથી ઉતરી કેપટનને સલામ કરી કહેવા લાગ્યો:—“ એસ્લાફલાથી એક અરબ સવાર જરૂરી ખબર લઇને આવ્યો છે. ”

કેપટને તરતજ તેને પોતાની પાસે લાવવાનો હુકમ કર્યો.

એએક મિનિટમાં એક પાતળો સરખો બેદુષ્ટન સવાર ત્યાં હાજર થયો અને કેપટનના હાથમાં એક પત્ર મૂક્યો. પત્ર વાંચતાંજ કેપટનના ચહેરા પર કાળાશ જવાઈ ગઈ. પત્ર વાંચાઈ રહેતાંજ તે હતાશ બની બોલી ઉઠ્યો:—“ બહાજ માઠા સમાચાર છે—બધી મહેનત પાણીમાં ગઈ. ”

“ કેમ, પત્રમાં શું લખ્યું છે ? ” મેં પૂછ્યું.

“ શત્રુના હાથે અમારો પરાજય થયો છે. એટલુંજ નહિ પણ એક અગ્રસ પણ આશુ બચાવીને પલાયન કરી શક્યો નથી. સેનાપતિ પોલે પણ આ રિપોર્ટ લખ્યા પછી ફેટલાક કંલાક બાદ આશુ ત્યાગ કર્યો છે. આ રિપોર્ટ” પણ આહામેલના એક અરદારે મોકલી આપ્યો છે. તે અમારો મિત્ર છે. તે પણ લખે છે કે, શત્રુઓએ જખમી થયેલા સિપાહીઓ પર પણ બહો પાશવિક અત્યાચાર કર્યો છે. ”

પોલે અમારો મિત્ર હતો હતો એટલે આ સમાચાર સાંભળી

મારા મહેડામાંથી બેઠ્યુકત સ્વર નીકળી પડ્યો:—“ હાથ !
પોલ, તારા જીવનનું કેવું જોતનિષ પરિણામ !

કેપટન સાહેબે પણ સાહનુભૂતિ દર્શાવતાં કહ્યું:—“ પોલ
પણેજ સારો માણસ હતો ફ્રાન્સની સૈન્યમાં એવા સાહસી
વિરનરો બહુ જોડા છે.” ત્યાર પછી તેણે અરજ દુતને કહ્યું:—
“ તમે શેખ પાસેથી સમાચાર લખી આવ્યા તે માટે હું તમારો
ઉપકાર માનું છું અને તમારા સાહસ માટે ધન્યવાદ બતાવું છું.
હમણાં તમે પહેરેગીર સાથે ડાવણીમાં જાવ અને વિશ્રાંતિ લ્યો.”

અરજ દુતના જવા બાદ કેપટન કેટલાક વખત સૂધી
દિંબ્રહ્મની આંક બેસી રહ્યો. ત્યાર પછી તેણે ખડીઓ કલમ
મંગાવ્યાં અને બિસકાના પ્રધાન સેનાપતિ પર મોકલવાનો રિપોર્ટ
લખવા માંડ્યો. રિપોર્ટમાં તેણે જણાવ્યું કે વિદ્રોહીઓને દાખી
દેવા માટે ફ્રાન્સે હવે સંપૂર્ણ બળથી કટીબદ્ધ જવું જોઈએ.”

એક ઘોડેસ્વારના હાથમાં આ રિપોર્ટ આપી તેણે તેને
બિસકા પહોંચાડવાની આજ્ઞા કરી.

રિપોર્ટ લખ સૈનિક ચાલ્યો ગયો. કેપટને પણ કેટલાક
જરૂરી કામસર પોતાને એકાંતની જરૂર છે એમ જણાવ્યું એટલે
હું ત્યાંથી ઉઠ્યો અને ટ્યુમટનો જૂનો ઐતિહાસિક કિલ્લો જોવાને
ચાલ્યો ગયો.

રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં મને સૈન્યના દૂત સાથે મુલાકાત થયું.
આદારાદિથી નિવૃત્ત થઈ તે એક ખજૂરીનાં વૃક્ષ નીચે બેસી
સિંચાર પીતો હતો. તેને જોતાંજ મેં જોળખી લીધી. તેની
નજીક મેં અને પરાજય વિષેની બે ચાર હકીકતો તેને પૂછી
જોઈ; પરંતુ તે બિચારાએ લડાઈ નજરે જોઈ ન હતી કિંવા
તે વિષે તેણે કંઈ સાંભળ્યું ન હોતું એટલે ખુલાસો કરી શક્યો
નહિ. માત્ર તેણે એટલું કહ્યું કે, આવતી કાલે ઇન્સાબા તરફ
જવાનો તે ધરાવે છે. મેં પણ વિચાર્યું કે, આની સાથે
મુસાફરી કરવાથી આલબિલા સૂધી સંભાળે મુસાફરી કરી શકાય,
પછી સંભાળવું જોઈ લેવાયું.”

આ અરજ દુતનું નામ આજેરી હતું. માણસ પણેજ

નિશ્ચય અને નમકદલાલ બચ્ચાતો હતો. તેમ ન હોય તો જોય તેને બાવું નિશ્ચયનીય કામ સોંપે નહિ. મેં તેને મારા વિચારો બચ્ચાવ્યા અને ઉભયે આવતી કાલથી સાચે મુસાફરી કરવી એમ નિશ્ચિત કર્યું.

આ પ્રભાતે સહેત ક્યાં પાદ હું કિલ્લો જોવાને માલ્યો. જમી, લગભગ બે કલાક સુધી શહેર અને કિલ્લો જોયા પાદ એક કારીખાનામાં હું વિશ્રાંતિ લેવા બેઠો. મેં કાફીનો એક પ્યાલો મંગાવ્યો તેટલામાં કેપટન પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. અમો ઉભય કાફી પીવા લાગ્યા આ વખતે સેંકડો લોકો રસ્તા પરથી આવ જાય કરી રહ્યા હતા કોઇ કાફીખાનામાં તો કોઇ બહારના બાંકડા પર બેસી કાફી પી ચુકતચુ ચલાવી રહ્યા હતા. હું અને કેપટન રણુદસ્તુઓ વિષે વાર્તાલાપ કરી રહ્યા હતા એટલામાં રસ્તા પરના એક બાંકડા પર બેસી કાફી પીતા બે માણસો પર મારી નજર પડી. તે બેમાં એક સૈન્યનો ચુપ્તદૂત ગાજેરી હતો અને બીજો માણસ-જેને જોતાંજ મારા મનને શંકા ગઇ કે આ માણસને મેં ક્યાંઇ પણ જોયો છે. તે કોઇ અપરિચિત માણસ ન હોતો પણ હું તેના સંસર્ગમાં આવ્યો છું એમ મારા મનને ખાતરી થઇ. હું મારી માદદાસ્ત તાજ કરવા લાગ્યો. મેં તેને ક્યાં જોયો હતો એ વિવંચનામાં હું પડ્યો એટલામાં તેની દૃષ્ટિ મારા પર પડી. તે ચમક્યો અને કાફીનો પ્યાલો જેમનો તેમ પડતો મૂકી ગજેરીના કાનમાં બે સબ્બો બોલી સલામ કરી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. તેના જવા પાદ ગાજેરી પણ ઉઠ્યો અને બીજી દિશા તરફ વળ્યો.

આ અરખને મેં ક્યાંઇ પણ જોયો હતો. ક્યાં જોયો હતો એ હું વિચારવા લાગ્યો. એકાએક મને યાદ આવ્યું કે, અલજરીયાના મુસાફરખાનામાં જે માણસને ચિથરે હાલ સ્થિતિમાં મેં જોયો હતો, તેજ આ માણસ-તેજ મારી પેટી ઉઠાવી ગયો હતો !

આ કલ્પના મારા મગજમાં આવતાં હૃદયમાં એક પ્રકારની ગડમગ્ગલ થવા લાગી. શું આ માણસ કોઇ ખાસ વ્યક્તિનો ચુપ્તદૂત હતો ? આ માટે તે મારી પજવાડે પડ્યો છે ? પેટી

ચોરી જવાનું તેને શું પ્રયોજન ? શું તે માજેરીનો મિત્ર હશે ? તેમ હોય તો પછી તેની સાથે મુસાફરી કરી શકાય કે કેમ ? રસ્તામાં તે દગાબાજી તો નહિ કરે ? આમ અનેક તક વિતરેઈ મારા મગજમાંથી પસાર થઈ ગયા. આ વિચારમાળામાં કોશીનો ખાલો પણ ઠરી ગયો. કેપટને મને તે બાબતની સૂચના કરી ત્યારેજ મારું ધ્યાન તે તરફ જોવાયું. કોશીનો બીજો ખાલો મંગાવ્યો અને તે પીધા બાદ અમો છાવણીમાં આવ્યા. છતાં મારા મનમાંથી પેલો અરથ અને માજેરીના વિચારો નીકળી શકતા નહોતા. શું કરવું ? મુસાફરી કરવી કે નહિ ? એ વિચારમાં ને વિચારમાં આખી રાત પસાર કરી. બીજો દિવસે અચાનકમાં ઉઠીને મેં નિશ્ચય કર્યો કે, હવે મને થાય પણ માજેરીની સાથે આ સ્થાનનો ત્યાગ તો કરીજ જવું. યથા સમયે અમોએ પોત પોતાના ઘોડા પર બેસી મુસાફરી શરૂ કરી; પરંતુ રસ્તામાં કંઈ જાતની વિટંબના આવી પડશે તેની આશંકામાંથી મારું મન હિલ્ચન રહ્યા કરતું હતું.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

અશ્વપૃષ્ઠ ઉપર મુસાફરી કરતાં દિવસ પર દિવસ જવા લાગ્યા. મારો સોપતી સુરસિક, રહસ્યપ્રિય, વાતુડીએ અને સાહસી અરબ હતો. અમારોદળ વિદ્યામાં તે વિશેષ પારંગત હતો. છતાં તેના પર હું સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકી શકતો ન હતો. કારણ કે કાશીખાનામાં પેલા ચોરની સાથે થયેલી મુલાકાત મારા હૃદયમાં ડાખતી હતી.

મારો આ સહેલ મજબૂત થવાનું એક દિવસ ખાસ કારણ મળ્યું. એક દિવસ રાતના અમે એક ખજૂરીના વનની અંદર રાવટી ઉભી કરી વિશ્રાંતિ લેવા માંડી. સુતી વખતે લોહ અધર્ચન સંતાડી રાખેલી થેલી મેં મારા ઓશીકે મૂકી. લગભગ બેએક કલાક મેં નિદ્રા લીધી હતી, પછી એકાએક મારા સોપતીના પગરવથી હું જાગ્યો. નિદ્રાભંગ થવા છતાં હું ઉઠ્યો નહિ પણ અર્ધ ખુલ્લાં નેત્રે તે શું કરે છે એ જોવા લાગ્યો. ગાજેરી ઉઠીને બેઠો થયો હતો અને હું જાગ્યું છું કે ઉઠું છું એ જાણવા માટે મારી સામે જોવા કરતો હતો. મારાં મિત્રાપેલાં નેત્રે અને ગાઢ ભાવથી મૂકાતાં નિશ્વાસો સાંભળી હું નિદ્રા લઉં છું એમ તેના મનને ખાત્રી થઈ ગઈ હતી.

તે મારી પાસેથી ધીમે ધીમે ઉઠ્યો અને મારી સામે દૃષ્ટિ રાખી તેણે કમર ઉપર બાંધેલી એક લાંબી છરી બહાર કઢાડી. તેના હાથમાં આવી ચકચકત તીક્ષ્ણ ધારવાળી છરી જોઈ હું ભયથી કંપી ઉઠ્યો. મારા પ્રાણ ઉડી ગયા અને એક ક્ષણ માત્રમાજ મારું આવી બન્યું એમ મારી ખાત્રી થઈ. મારી સામે જોઈ તે મનમાં અને મનમાં અરબખી ભાષામાં કંઈક બોલ્યો. પછી છરીને બે હાંત વચ્ચે દબાવી છુટકાએ આવી રાવટીની બહાર ઉભો રહ્યો. શું આ વખતે તે તેના સંગી ડાકુની સહ જોતો હતો? આવા વિચારો ક્ષણે ક્ષણે મારા મનમાં ઉત્પન્ન થવા લાગ્યા. શું તેઓએ મારો વધ કરવાનો સંકેત કર્યો હતો?

મેં કાને સતેજ કરી સાંભળવા પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો. પણ નૈઃ-
વાયુ પ્રવાહને લીધે તાલપત્રોના સર સર ખ્વનિ સિવાય બીજું
કંઈ સાંભળવામાં આવ્યું નહિ. કોઈ કોઈ વાર દ્વરથી આવતા
શબાદોનો કંઈનધ્વનિ કર્ણપથ પર અથડાતો હતો, પણ મનુષ્યનો
કંઈસ્વર સાંભળવામાં આવતો નહોતો. અનેક ક્ષણ પછી મનુષ્યનો
કંઈસ્વર મારા કાન પર અથડાયો—મેં મારી રિવોલ્વર હાથમાં
પકડી અને તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિથી હું ગાંજેરી તરફ જોવા લાગ્યો.

મેં શું જોયું ? ગાંજેરી અત્યન્ત સતકે બાબે-સન્દિગ્ધની
માફક મુઠીમાં છૂરી પકડી સામેના ખુલ્લા મેયદાન તરફ ચાલ્યો
જતો હતો.

આમ કરવામાં તેનો શું હેતુ હતો એ હું સમજી શક્યો
નહિ. મારો ભય ઉત્તરોત્તર વધવા લાગ્યો. હાથમાં અસ્ત્ર લઈ
મારા તરફ તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિથી તેને જોતો જોઈને મારા દિલમાં
ખાત્રી થઈ હતી કે, મારા પ્રાણનો વિનાશ કરવાનોજ તેનો ઉદ્દેશ
હોવો જોઈએ. તો પછી તેણે તરતજ મને કેમ મારી નાખ્યો
નહિ ? બહાર મેયદાનમાં શું કોઈ તેના સાથીઓ હશે ? તેની
મદદ લેવા ગયો હશે ?

આ પ્રમાણે વિચાર કરતાં પંદર મીનીટ થઈ ગઈ, પણ
ગાંજેરી પાછો આવ્યો નહિ. મેં અનુમાન કયું કે, મારી પજ-
વાડે પડેલા અરખને મારા નિદ્રાધીન થવાની ખબર આપવા
ગયો હોવો જોઈએ. નિદ્રાધીન થયેલા શખ્સને માટે છૂરીનો
એકજ વાર પ્રાણનાશ કરવાને પૂરતો છે. આમ હું સંદેહના
વચનમાં ઝોકાં ખાતો હતો એટલામાં ગાંજેરી પાછો ફર્યો. તેની
સાથે કોઈ બીજી વ્યક્તિ હશે એવી મેં આશા રાખી હતી,
પણ તે એકલોજ આવ્યો હતો, એટલે મેં આંતરિક નિઃશ્વાસ
મૂક્યો.

ગાંજેરીએ પાછા ફરી પોતાની છૂરી તેની જગ્યાએ બરાબર
મૂકી દીધી. ત્યાર પછી મારી નજીકમાં એકા અને બહાર મેયદાન
તરફ તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિથી જોઈ રહ્યો. કેટલીક મીનીટ સુધી આમ
જોયા બાદ તે મારી બાજુમાં સૂતો અને તરતજ નિદ્રાધીન

થઈ ગયો.

તે રાતના મને બિલકુલ ઉંઘ આવી નહિ. કોઈ દગો ફટકો ચાપ અને હું ગફલતીમાં રહી વિપત્તિમાં આવી પડું એવા ભયથી આખી રાત મેં જાગીનેજ કહાડી. અને નિદ્રા આવે પણ કેમ ? જ્યાં સૂધી મનમાં મૃત્યુના ભયની ધારતી હોય ત્યાં નિદ્રા આવેજ કેમ ! પરંતુ ભયનું કોઈ કારણ જણાયું નહિ એટલે ચિત્તને કંઈક શાંતિ વળી. આવી રીતે સુતાં સુતાં હું ગાંજેરીનાં વિરમયજનક વર્તનનાં કારણો વિષે મનમાં ને મનમાં આલોચના કરવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે વિચારમાં ને વિચારમાં રાત્રિ વ્યતિત થઈ ગઈ. પ્રભાત થતાંજ અમે પુનઃ કુચ શરૂ કરી, પણ રસ્તામાં કોઈ જાતની શંકા રાખવા જેવું કારણ બન્યું નહિ. એક દિવસ સાંજના અમે આરામ લેતા ખજૂરીનાં વૃક્ષ નીચે પડ્યા હતા, તે વખતે પેલા અરબ વિષેની કાંઈ પણ શુભ વાત મળે એવા ઉદ્દેશથી મેં તેને પૂછ્યું:—“ આપણે જે દિવસે ટયુગર્ટથી મુસાફરી શરૂ કરી તેની આગલી સાંજે કાશીખાનામાં તમે એક અરબ સાથે વાતચિત કરતા હતા તે કોણ હતો ? ”

મારો પ્રશ્ન સાંભળી ગાંજેરી મારા મ્હોઠા પર એક ચંચળ સંદિગ્ધ કટાક્ષ ફેંકી બોલ્યો:—“ એ એક અપરિચિત મુસાફર હતો.”

મેં કહ્યું:—“ તમારે મન અપરિચિત હશે, પણ હું તો તેને ઝાળખું છું.”

“ શું ? આપ તેને ઝાળખો છો ? ત્યારે તો તમે તે સાથે નિરાપદ રહેવા માટે ઉપાયો પણ શોધી રાખ્યા હશે ! ”

“ ગાંજેરી, તમે શું કહો છો ? મારા પર કોઈ વિપત્તિ આવી પડવાની છે ? શા માટે તમે તે વાતથી મને અજ્ઞાત રાખો છો ? ”

“ તેનાં કેટલાંક કારણો હતાં; પરંતુ આજે જ્યારે તમે વાત ઉપાડી છે, તો ખુલાસો કરું છું. આપની આસપાસ એક ભયંકર કારસ્તાન રચાઈ રહ્યું છે. જે માણસને તમે મારી સાથે વાતચિત કરતાં જોયો હતો, તેણે આપની વિરૂધ્ધમાં મારી પાસે

એક પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો. મેં તેની બધી વાત કહાવી લીધી અને મને ખાતરી થઇ કે, તેનું નામ લાખાકાન છે અને રણ-ક્ષેત્રમાં લયથી હાહાકાર મચાવી મૂકનાર સુપ્રસિધ્ધ ડાકુ હાજી અણુ સલામનો તે એક નિમકહલાલ નોકર છે.”

“તેણે આપની પાસે શી માગણી કરી હતી ?”

“તમારો પ્રાણવધ કરવામાં હું મદદ કરું તો એક સ્વર્ણ મુદ્રાથી ભરેલી થેલી બેટ આપવા કમ્પૂલ થયો હતો.”

“તમે શું જવાબ આપ્યો ?”

“તેના જેવા નિર્દોષ નરપિશાચને મદદ કરું એવો હું નમકહરામ નથી. મેં તરતજ તેની વાતને તુચ્છકારી કહાડી.”

“પણ મારા પ્રાણનો નાશ કરવા તે તત્પર થયો છે, તેનું કારણ ?”

“તે વિષે લાખાકાને મને થોડી વાતો કરેલી છે. હાજી અણુ સલામની ટોળી આપને પકડી વધ કરવાને લઇ ગઇ હતી, પણ આપ ચતુરાઇથી તેઓની પાસેથી છટકી ગયા હતા. એટલુંજ નહિ પણ ત્યાંથી નહાસી આવવા પહેલાં તમે એક બહુમૂલ્ય રત્ન પણ તમારા પાકીટમાં લઇ આવ્યો છો !”

“બહુમૂલ્ય રત્ન ? તમે શું કહો છો ? હું તેમનું રત્ન ચોરી લાવ્યો નથી. શત્રુના હાથમાં પ્રાણ સપડાયા હોય તે વખતે રત્નનો લોભ રાખી વધારે વિપદમાં પડું એવો હું મૂર્ખ નથી.”

“પણ લાખાકાન તો કહેતો હતો કે, આપ જે ચીજ ચોરી લાવ્યા છો તે સ્વર્ણરૌપ્ય કિંવા હીરાની નહિ પણ તેઓની જાતીય સંપત્તિ દ્રવ્ય અતિ કીમતી અને દુર્લભ ચીજ છે. તે ચીજ તમારી પાસેથી મેળવવા માટે પોતાનો પ્રાણ જન્ય તો હરકત નહિ પણ મેળવવીજ તેવો તેણે નિશ્ચય કર્યો છે અને હાજી અણુસલામે તેવી આજ્ઞા કરી છે. આ ચીજ તે તમારી પાસેથી લઇ આવે તો તેને પોતાના જનનાખાના મહેલી સર્વ શ્રેષ્ઠ સુંદરી આપવાનું તેણે જાહેર કર્યું છે. અને જો તે રત્ન વિના પાછો ફરે તો તેનું માથું ધડથી જુદું કરવામાં આવશે એવી તેને અખત તાકીદ કરવામાં આવી છે.”

“આવી કીમતી ચીજ કે જે મેળવવા માટે આટલું બધું સાદસ કરવા તે તૈયાર થયો છે, તે વિષે તમે ખુલાસો પૂછ્યો છે?”

“હા, પણ તેણે સ્પષ્ટ ઉત્તર આપ્યો નથી. માત્ર એટલીજ ખબર પડી કે, તે ચીજ એક વખત હાથમાંથી ગઇ, તો તેની પૂર્તિ કરે તેવી જગતમાં એક પણ ચીજ અસ્તિત્વ ધરાવતી નથી.”

“વાર, લાખાકાન એકલોજ મારી પછવાડે આવે છે કે, તેના બીજા સાથીઓ પણ છે?”

“લાખાકાને મારી સાથે જે વાતચિત કરી છે, તે પરથી હું માત્ર એટલું જાણી શક્યો છું કે, તમારો વધ કરવા માટે એક ભયંકર પ્રપંચનજ બિહાવવામાં આવી છે. તમે તેઓનું કાષ્ટ ગુપ્ત રહસ્ય પણ જાણી ગયા છો અને તે તમે કાષ્ટ ત્રીજી વ્યક્તિને જણાવો તે પહેલાં તો તમારું ધડ શીરથી જૂદું કરી નાખવું એવી આજ્ઞા થયેલી છે. એટલે હવે આપ એકલા મુસાફરો કરો એ હું યોગ્ય ધારતો નથી.”

“યોગ્ય હોય या નહિ, હાથમાં લીધેલું કાર્ય પૂર્ણ કર્યા સિવાય છૂટકો નથી. આગાદેજ નગરમાં જ્યાં સુધી હું પ્રવેશ ન કરી શકું ત્યાં સુધી મને શાંતિ મળે એમ નથી. મેં પણ જીવનનો—દાવ ખેલીનેજ આ પ્રતિજ્ઞા કરી છે. જે રસ્તામાં મારા પ્રાણ જાય તો નિરૂપાય છું—બાકી દેહમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી કાર્યોપધાર કર્યા સિવાય રહીશ નહિ.”

“ઇશ્વર તમારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરો. તેની પ્રાર્થના કરો એટલે રેતીના વંટોળીયાની માફક તમારી બધી આપત્તિ ઉડી જશે.”

“ગાજેરી, તમારી આ મંત્રણકામના માટે ઉપકાર માનું છું. મારા જેવા વિદેશી તરફ રનેહભાવ દર્શાવી તમે જે મદદ કરી છે, ભાવિ સંકટ માટે સચેત ક્યો છો, તે માટે ઇશ્વર તમારું બલું કરશે, અને મૃત્યુ બાદ તમે બિહિષ્ટમાં જશો.”

આમ વાતચિત ચાલી રહી હતી એટલામાં ગાજેરી નિદ્રામાં પડ્યો, પણ મારા મનની વિચિત્ર સ્થિતિને લઇને નિદ્રા આવી નહિ. મારી ચારે બાજુએ વિપત્તિનો સાગર ઉભરી રહ્યો હતો. લોક અર્ધચન્દ્ર મારી પાસે છે, તેની હાજી બધું સલામતે ખબર

પડી ગઇ છે અને મારા માણસો પશુ નાશ કરીને તે મેળવવા માટે લાખાકાનને મોકલ્યો છે, એ વાતમાં અવિશ્વાસ લાવવા જેવું કારણ નહોતું. હવેજ મારા મનને ખાત્રી થઇ કે, ગાજેરી તે રાતના ધૂરી લઇને બહાર નીકળ્યો હતો, તેનું કારણ શું હોતું જોઇએ. મારા પર અપકાર કરવા નહિ પણ ઉપકાર કરવા. શત્રુના આક્રમણથી મારું રક્ષણ કરવા માટેજ તે રાત દિવસ સચેત રહેતો હતો. અહા ! કહેવાતી અશિક્ષિત જાતિમાં પણ કેટલી નમકહલાલી અને હમાનદારી ! એવા ઉદ્ગાર મારા મુખમાંથી નીકળી પડ્યા. તેની તરફ સંદેહની દૃષ્ટિએ જોઈ મેં પાપ કર્યું હતું. મારા મનને ધણો પશ્ચાતાપ થયો પણ મેં તેને તે વાત જણાવી નહિ.

પરંતુ એક વાતનો સ્કૅટ મને થઇ શકતો ન હોતો. લોહ અર્ધચન્દ્ર મારી પાસે છે, તેની હાજી અણુ સલામ વા તેની ટાળીના માણસોને ક્યાંથી ખબર પડી ? જીખેદા એ વાત કાંઈને કાંઈ કરે એમ માની શકાય નહિ. ત્યારે શું સંદેહનું પરિણામ હશે ? તેટલા માટેજ સંદેહને વશ થઇ જીખેદાનો હાથ કાપી નાખવામાં આવ્યો હશે અને મારું મરતક કાપી નાખવાનો હુકમ ફરમાવવામાં આવ્યો હશે ?

ગમે તેમ હોય, મારું જીવન નિરાપદ નથી એ સ્પષ્ટ સમજી શકાતું હતું. લાખાકાન મારી પછવાડે પડ્યો હતો. પોતે હિંમતવાન નહિ હોવાથી કાંઈને પણ લાલચ આપી તે મારો વધ કરાવવા માગતો હતો. ગાજેરીને તેણે પોતાના પક્ષમાં લેવા પાસો ફેંક્યો હતો, પણ તેમાં તેને ફતેહ મળી નહિ. પૃથ્વી પર શું બધા ગાજેરી જેવા હશે ? કેમ માની શકાય ? લોકોને વશ થઇ કાંઈ દગલખાજી નહિ કરે તેની શી ખાત્રી ? આમ વિચારમાળામાં મારું જીવન વ્યતિત થતું હતું.

જે દિવસ બાદ અમે બાલબીયામાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં એક રાત વિસામો લઈ ગાજેરી પોતાના રસ્તે ચાલ્યો ગયો અને હું કાંઈના પણ સંગાથ વિના શત્રુદલચેષ્ટિત અપરિચિત પથે મારી મુસાફરી શરૂ કરવા લાગ્યો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

ગાજેરીએ મારાથી છુટા પડ્યા પહેલાં આદિજયામાં એક સંજ્ઞાન્ત શેખની સાથે મારી મુલાકાત કરાવી આપી હતી તેની સાથે ઉંટપર ચડી મેં જાનેટ નગર તરફ યાત્રા શરૂ કરી.

હું જે કાફલાની સાથે મુસાફરી કરતો હતો, તેના સરદારનું નામ માકિતા હતું. તેની ટાળીમાં લગભગ સ્ત્રી પુરુષો અને જાળ બચ્ચાં મળી પચ્ચીસેક માણસો હતાં. તે સિવાય અમારી સાથે પચાસેક ઉંટ પણ હતા. તેઓ ખજુર અને મીઠું લઈ સાલા નામના સ્થાને વલુજાર લઈને ગયા હતા અને ત્યાંથી કપાસ અને રેશમી કપડાં લઈ પોતાના દેશમાં પાછા ફરતા હતા.

માકિતા બલો અને સદગુણી સરદાર હતા. ધણી થોડા વખતમાંજ તેને અને મારે મિત્રતા જામી ગઈ.

એક દિવસ અમે જેરદેવ નામના કુવા પાસે મધ્યાહ્નકાળે બેસી વિશ્રાંતિ લેતા હતા, તે વખતે તેણે કહ્યું:—“આપણે જે રાજ્યની હદમાંથી મુસાફરી કરીએ છીએ, તે રાજ્ય એક ફેલ-ફદિ નામના દુર્દાન્ત નરપત્યનું છે. અદિના રહેવાસીઓમાં દાસ-દાસીઓ વેચવાની પ્રથા પ્રચલિત છે. તેઓ ગુલામોને પકડવા માટે દુરનાં રાજ્યોમાં પણ જઈ પહોંચે છે. એટલુંજ નહિ પણ કોઈ કોઈવાર ટચુગટ સુધી આવી લુટ કરીને મનુષ્યોને પકડી જઈ ગુલામ તરીકે વેચે છે. તેઓ સ્વભાવે ધણી દૂર અને દયાહીન હોય છે.”

મેં ઉદ્વેગથી પૂછ્યું:—“ત્યારે શું આપણા પર તેઓ હલ્લો કરે તેવી આપના મનમાં શંકા રહે છે?”

માતિકા એક દીર્ઘ નિશ્વાસ મૂકી બોલ્યા:—“જુદાની મરજી હશે તેમ થશે.” ત્યાર પછી દાઢીપર હાથ ફેરવતાં તે બોલવા લાગ્યા:—“આપણા કાફલા માંહેલો એક ઉંટ સ્વાર મને કહેતો હતો કે, બે દિવસ પહેલાં એક સશસ્ત્ર માણસને પકાડની આડે છુપાઈને આપણી મતિવિધિ જોતો તેણે બોલ્યો

હતો. હું ખાઈ છું કે, તે શત્રુદળનો કાષ્ટ ગુપ્તદૂત હોવો જોઈએ.

મેં પૂછ્યું:—“ શું આ રાજ્યની હદ છોડી બીજો રસ્તોથી આપણે મુસાફરી કરી શકીએ એમ નથી ?”

“ ના, બીજો રસ્તો એવો વિકટ છે કે, રસ્તામાં વિશ્રાંતિનું સ્થળ કિંવા પાણીનું ટીપું પણ મળી શકે એમ નથી. માટે આ રસ્તોથી મુસાફરી કર્યા સિવાય આપણા બીજો કાષ્ટ ઉપાય નથી.”

આ પ્રમાણે હૃદયમાં બળને ધારણ કરી અમે ફેટલાક દિવસ સુધી મુસાફરી કરી, પણ કાષ્ટ જાતની અમેને અડચણ પડી નહિ.

એક દિવસ સંખ્યા સમયે અમે પર્વતોથી ઘેરાયેલા એવા જંગલોના નામના કુવા પાસે વિશ્રાંતિ લેવા જાવણી ઠોકી. જાનેટથી આ સ્થાન માત્ર ત્રણ દિવસના રસ્તા પર હતું. ત્રણ દિવસમાં અમે જાનેટ પહોંચી જઈશું એવા વિચારથી અમારા દળનાં સ્ત્રી-પુરોનાં હૃદય પ્રકુલ બની ગયાં

તંબુઓ ઠોકાયા પછી અગ્નિ પ્રજ્વલિત કરવામાં આવ્યો. અને ખાવાનું તૈયાર થવા લાગ્યું. થોડા વખતમાં જ ચંદ્રોદય થયો. હું અને માતિકા તંબુની બહાર બેસી સિગારેટ પીતા વાતો કરવા લાગ્યા. એટલામાં નૃત્ય જોવાની માતિકાની ઇચ્છા થઈ. તેણે તરતજ પોતાના દળ માંહેલી સુદાનની દાસીઓને નૃત્ય કરવાનો હુકમ કર્યો. શિતળ વાયુની લહરીઓમાં નૃતિકાઓનો ખંજરી નાચ એટલો તો સુંદર લાગ્યો કે, મારા દેહનું પણ જ્ઞાન વીસરી હું તેજ જગ્યાએ નિદ્રાદેવિના ખોળામાં ઢળી પડ્યો.

મારી આ સુખનિદ્રા લાંબો વખત ટકી નહિ. નૃત્ય ગીત બંધ થઈ ગયું અને ચોમેરથી આવતા બંદુકોના અવાજોથી મારા કાનો ચમકી ઉઠ્યા. જોત જોતામાં તો દસ્યુઓ અમારી આસપાસ ફરી વળ્યા. અમારી ટોળીના માણસો બંદુક લઈ તેઓનો પ્રતિકાર કરે, તે પહેલાં તો તેઓની સનસનાટ કરતી ગોળીઓએ અમારામાંના ફેટલાકના પ્રાણ લઈ લીધા.

અમે સંખ્યામાં થોડા હતા તો પણ જીવનની આશાનો

ત્યાગ કરી ધણીજ ઉત્સાહથી તેઓની સાથે યુધ્ધ કરવા લાગ્યો. સ્ત્રીઓ અને બાળબચ્ચાંઓ હતાજ લાભે રૂદ્ધ કરવા લાગ્યા. તેઓનાં જીવનની રક્ષા માટે અમે પણ બાકુળ બની ગયા. મારી પાસે મેજેઝીન રાઇફલ હતી. સૌભાગ્યવશતઃ તે મારા હાથમાંજ હતી એટલે તેનો સદ્બ્યવહાર કરવામાં મેં વિલંબ લગાડ્યો નહિ. દરેક ગોળીએ દરયુદ્ધમાંથી એક એક શત્રુ બૂમિને પ્રણામ કરવા લાગ્યો. અમારા સાથીઓ પણ લક્ષ્યબેદમાં સિધ્ધહસ્ત હોવાથી અને તેઓ પણ બલિષ્ઠ યોધાઓ હોવાથી શત્રુદળનો કચ્ચા ધાણ કઢાડવા લાગ્યા; પરંતુ તેનાથી કાંઈ લાભ થાય એમ નહોતો. દુશ્મનોની સંખ્યા અમારાથી ઘણીજ વધારે હતી.

લગભગ અર્ધો કલાક યુધ્ધ ચાલ્યા બાદ સમરક્ષેત્રમાં બીજા એક અશ્વારોહી ટોળા આવી પહોંચી. દુશ્મનોના દળમાં આવી રીતે વધારો થતો જોઈ મારા પ્રાણમાં લયનો સંચાર થયો. અમારી જીત થાય એવી આશા રખાય તેમ નહોતું. કારણ કે બસો ઘોડેસ્વારો સાથે યુધ્ધ કરવું એ હવામાં બાસકાં ભરવા જેવું હતું. તો પણ અમેએ હિમતનો ત્યાગ કયો નહિ. યાહોમ કરીને મરવું ચા મારવું એવા નિશ્ચય પર આવી અમે દુશ્મનો પર હલ્લો કરવા લાગ્યા મારી અમેઘ ગોળીના પ્રતાપે એક પછી એક અરબ દરયુ અશ્વ પરથી ઉછળી પડી પૃથ્વી માતાને પ્રણામ કરવા લાગ્યો; છતાં અમારો પરાજય થશે એ વાત તો નિશ્ચિત હતી. કારણ કે અમે પણ ઘણીજ થોડી સંખ્યામાં જીવતા રહ્યા હતા.

એકાએક દુશ્મનોની ગોળીથી અમારો સરદાર માતિકા જમીન પર પહોંચી પડ્યો. હવે મારા જીવનની પણ આશા નહોતી. મેં વિચાર્યું કે, જો બચી જાઉં તો કાંઈ ન કાંઈ દિવસે આ પ્રદેશમાં પાછો ફરીશ-પરંતુ જો અર્ધચન્દ્ર કાંઈના હાથમાં જાય તો ? એ વિચારે મારા સમસ્ત શરીરને કંપાવી મૂક્યું. અર્ધચન્દ્ર તે વખતે મારી પાસે નહોતો. મારા ઉંટની પીઠ પર સાદેલા સામાનમાં હતો, અને તે ઉંટ મારાથી બસો હાથ દર તંબુના ખુંટા સાથે બાંધેલો ઉભો હતો. એક અરબ દરયુ તેના

પરના અસખાખને છિન્ન વિચ્છિન્ન કરી નાખતો મેં જોયો. હું તરતજ તે તરફ દોડ્યો. બીજે એક ડાકુ મને આગળ વધતો અટકાવવા આડો પડ્યો. મેં હાથમાં છુપાવેલી છુરી તેના સ્કન્ધ પ્રદેશપર એવો તો જોરથી મારી કે તે તરતજ ચિત્કાર કરતો નીચે રેતીમાં પડી ગયો. હું આગળ વધ્યો. શું જોયું? એક ક્ષીણકાય અરખ મારો થેલો તપાસતો હતો. એકાએક મારા મ્હોડામાંથી ઉદ્ધારો નીકળી પડ્યા. હાય! સર્વ નાશ થયો—ખધું થઈ ચૂક્યું.

માતિકાને બહુ સખત આઘાત લાગ્યો હતો એટલે થોડા વખતમાંજ મોતને શરણ થયો. સરદારને મૃત્યુસુખમાં પડેલો જોઈ તેના સાથીઓ પણ લયથી પલાયન કરવા લાગ્યા. સ્ત્રીઓ અને બાળકો જે અમારી સાથે હતાં તેમને દુશ્મનોએ બાંધી લીધા. પલાયન કરી જનારાઓમાંથી જેટલા દુશ્મનોના હાથમાં હાથમાં સપડાયા તેઓનો તેમણે તેજ સ્થળે વધ કરી નાખ્યો.

જે ડાકુ મારો થેલો તપાસતો હતો તેણે તેમાંથી અર્ધ ચન્દ્રને બહાર કઢાડ્યો અને તે શું પદાર્થ છે એ જોવા મશાલના અજવાળામાં તપાસ કરવા લાગ્યો. મેં હવે છેલ્લો પ્રયત્ન અજમાવી જોયો. સિંહની માફક ગર્જના કરી હું તેના પર એકદમ ટૂટી પડ્યો. જીવેદાની સ્મૃતિએ આ વખતે મારા શરીરમાં અતુલ બળ ઉત્પન્ન કર્યું હતું. મેં બળબળીથી તેના હાથમાંથી અર્ધચન્દ્ર લઈ લીધો અને તે મારા પર આક્રમણ કરે ન કરે એટલામાં તો મેં મારી છુરી તેની છાતીમાં ખોસી દીધી. તેણે ચિત્કાર કરતાં બૂમિને પ્રણામ કર્યા. રક્તસ્રાવથી તેતું આખું શરીર લોહી લુહાણુ બની ગયું.

એક નિમષ માત્રમાં હું ત્રણ ડાકુઓના હાથમાં બંધ પડ્યો. મારામાં હાલવા ચાલવાની શક્તિ રહી નહિ. તેઓના મ્હોરા એવા તો વિકાળ હતા કે તેમની પાસે દયાની આશા રાખવી એ આકાશસુમવત્ હતું. તેઓના હાથમાંથી છુટવા હું બહુ પ્રયત્નો કરવા લાગ્યો. પરંતુ વ્યર્થ. મારો બધા પ્રયત્નો નિષ્ફળ ગયા. તેઓએ એક સુદઢ રસીથી મારું શરીર બાંધી લીધું. એક ક્ષણ

માત્રમાંજ હું નહાના બાળકની માફક દુર્બળ બની ગયો.

પરંતુ તે વખતે-જીવન મૃત્યુની સન્ધિ-મુહૂર્ત વખતે પશુ-મેં લોહ અર્ધચન્દ્રનો પરિત્યાગ કયોં નહોતો. બંધનાવસ્થામાં હું તેને હાથમાં રાખી શકું એમ નહોતું. એક દસ્યુએ મારી પછવાડે આવી તે કહાડી લીધો. ત્યાર પછી તે કોના હાથમાં ગયો તેનો હું નિર્ણય કરી શક્યો નહિ.

મેં વિચાર્યું કે, આ લોહ અર્ધચન્દ્રમાં કેવો અદ્ભુત ગુણ છે, તેની પ્રતીતિ તેઓને હોય એ સંભવિત નથી. એટલુંજ નહિ પશુ દેખીતી નજરે તે કોઈ મૂલ્યવાન ચિજ હોય એવો પશુ ભાસ થાય એમ નથી એટલે તેઓ નિરૂપયોગી ધારી ફેંકી તો નહિ દે? અને તેમ કરે તો? મેં અત્યાર સુધી બેઠેલા જોખમ ઉપર પાણી ફરી વળ્યા સિવાય તેનું બીજું શું ફળ આવે! લોહ અર્ધચન્દ્ર વિના જીવેદાને કેવી રીતે હું માફ મુખ બતાવી શકું?

આવી રીતે બંધનાવસ્થામાં મારીની અંદર પડી હું ચિન્તા કર્યા કરતો હતો; પરંતુ આ ચિંતાથી શું લાભ થવાનો હતો? કાંઈજ નહિ. પ્રભાત થતાંજ સૂર્ય ભગવાનનાં હું દર્શન કરી શકીશ કે નહિ એ શંકા પડતી વાત હતી! તો પછી અદ્ભુત-લિપિ દિધે ચિંતા કરવી ન કરવી એ સરખુંજ હતું. આ વખતે મને થુંક પર પડેલા ઉંટના પગની યાદ આવી. અલીબીન હાફેઝની ભવિષ્યવાણી ખરી પડવાનાં ચિન્હો સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યાં. કાગળ કે, દુશ્મનોના હાથમાં સપડાઈ આવી રીતે પ્રાણુ જવાનો વખત આવી પહોંચશે એવી મેં પહેલાં કલ્પના પશુ કરી ન હોતી!

મકરણ ૧૭ મું.

અમારી લગાઇ બંધ પડી ગયા પછી જે શોચનીય હત્યાકાંડ બન્યો તેનું યથાર્થ વર્ણન કરવાને ઉપયુક્ત ભાષા નથી તેમ લખવાને શક્તિ નથી. અમારી ટોળી માંહેલા કેટલાક શખ્સો થોડા ઘણા ધાયલ થયેલા પડ્યા હતા અને જે દિવસની સુઠુપાથી સરા થઈ જાય તેવા હતા, પરંતુ ડાકુઓએ તેમને સાથે લેવા બોળાઈપ માની ત્યાં ને ત્યાં કતલ કરી નાખ્યા. એક ન્હાના બાળકની આંગળીએ છુરીનો જરા ઝટકો લાગ્યો હતો. બાળકે બૂમરાણ કરી મૂક્યું એટલે તેની માતાએ તેને છાતી સાથે દબાવી ચાંપવા માંડ્યું; એટલામાં એક ડાકુએ તેના હાથમાંથી બાળકને ઝૂંટવી લેવા માંડ્યું! પરંતુ માતા શું પોતાનો હાથમાંથી એક વાતકી નરપશુના હાથમાં પોતાનું બાળક આપે? નહિ. તે અરખ રમણીનો કોષ બંધ કરી ઉઠ્યો. તેનામાં એવું તો અસીમ બળ આવ્યું કે એટલા તો જોરથી પેલા દરયુને તેણે પગની લાત મારી કે તે ત્રણ પગલાં દૂર જઈને પડ્યો!

ડાકુની આવી રિયતિ જોઈ તેના જે ત્રણ મદદગારો ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેઓએ માતાની ગોદમાંથી બાળકને ઝૂંટવી લીધું અને તલવારના એકજ ઝટકાથી તેના બે મુકડા કરી નાખ્યા! આવું હૃદયભેદી દૃશ્ય જોઈ અભાગિની માતા જમીન પર પછાડાઈ પડી એવું તો આક્રંદ કરવા લાગી કે પથર જેવાનું હૃદય પણ પીગળી જાય; પરંતુ પિશાચ હૃદયી નર રાક્ષસોને તેની બિલકુલ દયા આવી નહિ તેઓના પ્રાણ જરા પણ વિચલિત થયા નહિ. માત્ર તેનું આક્રંદ જોઈ તેઓ આનંદથી નાચી અદ્ભુત કરતા કહેવા લાગ્યા:—“કેવી મગ્ગહ!”

આ કરણ દૃશ્ય જોઈ મારા પ્રાણ કંપી ઉઠ્યા. શું કરું? હું નિરપાય હતો. મને એવી તો સખ્ત રીતે બાંધી લેવામાં આવ્યો હતો કે, મારાથી જરા પણ ચરકી શકાય તેમ નહોતું.

આખરે ડાકુઓએ બંધન અવસ્થામાં જ મને એક ઉંટની પીઠ પર બાંધ્યો, ત્યારે સૂર્યોદય થઈ ગયો હતો. મારી સાથે બીજા પણ જેઓ બંદીવાન થયા હતા તેઓને પણ ઘોડાની સાથે બાંધી લીધા. આવી રીતે કેદી અવસ્થામાં તેઓએ અમારી ફરતો પહેરો રાખી ચાલવા માંડ્યું. તેઓના હાથમાંથી છુટવાની મને કોઈ જાતની બારી મળી નહિ. દર્યુપતિ હુબ્બ દૃષ્ટિથી જે પ્રમાણે મારા તરફ જોતો હતો, તે પરથી મને ખાતરી થઈ ગઈ હતી કે, અમેને ગુલામો તરીકે વેચી નાખી મારા પૈસા પેદા કરવાની તેની વૃત્તિ છે.

અતિ દુર્ગમ એવા આ મરૂપથ પર અમે કુચ કરવા લાગ્યા. ડાકુઓ પણ પથશ્રમની કંટાળી ગયા હતા, એમ તેઓની પરસ્પરની વાતચિત પરથી સમજી શકાયું હતું. તેઓમાંનો એક બોલ્યો:—“ એક વખત અમે આ રસ્તેથી જતા હતા ત્યારે વટોળીયાના સપાટામાં સપડાઈ ગયા હતા. તે વખતની કંટકર વાત હમણાં યાદ આવતાંજ પ્રાણ કંપી ઉઠે છે. આસકિયાની સમસ્ત ધન-સંપત્તિ મળે તો પણ પુનઃ તેવી વિપદમાં પડવાનું મન થાય નાહ ”

મેં તે અરખને પૂછ્યું:—“ તમે કોની ધન-સંપત્તિની વાત કરો છો ? હું ઉત્તરનો રહેવાસી છું એટલે તે વિષે મેં કંઈ સાંભળ્યું નથી.”

અરખ દર્યુ પ્રત્યુત્તર આપતાં બોલ્યો:—“ શું તમે અમારા પૂર્વ પુરૂષ આસકિયાની કથા સાંભળી નથી ? ”

“ ના, મોરોકકોમાં તો કોઈ જાણતું નથી. શું તેઓ મોટા માતખર હતા ? ”

“ હા. સહરાની અંદર તેમના જેવો ધન સંપત્તિ ધરાવનાર બીજો કોઈ માણસ નહોતો. તેઓ એટલા તો ધનવાન હતા કે, સેના ઉપર તો તેમને વિરાગ ઉત્પન્ન થયો હતો અને તેટલા માટેજ તેઓ મસ્તક ઉપર સેનાને બાંધે લોહાનો મુકુટ ધારણ કરતા હતા.”

“ ત્યારે તો તમે તેમના સમસ્ત જીવનથી માહિતગાર હશો ? ”

“હા. અમારા પૂર્વ પુરુષ હાજી મહમદ આસકિયા એક દિગ્વીજયી સમ્રાટ હતા. તેઓ હજાર વર્ષ પહેલાં પોતાનું રાજ શાસન સહરાની અંદર ચલાવતા હતા. પોતાના બાહુબળથી તેમણે અનેક દેસો જીત્યા હતા. સામ્રાજ્યનો ભાર પોતાના માથે લીધા પછી બે વર્ષ બાદ તેમણે આગાદેજનના રાજ્યપર ચડાઈ કરી. છ માસ સુધી આગાદેજને ઘેરો ઘાલ્યા બાદ એક લડાઈમાં ત્યાંનો રાજા ધાયલ થયો અને સમસ્ત નગરી આસકિયાના કબજામાં આવી. તેમણે આ જાદુગરની ગળધાનીને લૂંટી લીધી. કરોડોની સંપત્તિ તેમના હાથમાં આવી પડી તેની ગણતરી પણ થઈ શકે તેમ નહોતું; પરંતુ તેમના નિષ્કુરાચરણને લીધે તેમના પર ખુદાનો ઐશ્વર્ય ઉતર્યો. આખા નગરમાં મરકી ફાટી નીકળી. તેમનું સૈન્ય હવાલ દિલ થઈ ગયું. તેઓમાંના કેટલાક મૃત્યુમુખમાં પડ્યા ત્યારે કેટલાક પ્રાણ બચાવવા તેમનો ત્યાગ કરી ત્યાંથી પલાયન કરી ગયા એટલે આસકિયાએ હજારો ઉંટો પર લૂંટનો સામાન લાધી પોતાના દેશ તરફ પ્રવાણ કરવા માંડ્યું. આ વખતે તેમના સાથે માત્ર ચારજી અનુચરો હતા.”

મેં તેને આગળ બોલતો અટકાવી પૂછ્યું:—“હજારો ઉંટ પર લાંબેલું દ્રવ્ય તો અગણીત હોયું જોઈએ.”

“હા. પરંતુ આ બધું દ્રવ્ય લઈ સુલતાને કયે રસ્તે ચાલવા માંડ્યું તે કોઈ કહી શકતું નથી. તેમ દનિહાસમાં પણ તેનાં પ્રમાણ મળી આવતાં નથી. કહેવાય છે કે, મરજૂમિમાં મુસાફરી કરતાં તેઓ જૂલા પડ્યા હતા. લોકો કહે છે કે, આગાદેજનો ત્યાગ કરી તેઓએ એક માસ મુસાફરી કર્યા બાદ તેમની સમસ્ત ખાજ સામગ્રી અને પીવાનું પાણી પણ ખલાસ થઈ ગયું હતું. તેઓ અને તેમના સાથીદારો મરજૂમિમાં મૃતકદંપ-અવસ્થામાં પડ્યા હતા ત્યારે એકાએક આકાશમાં કૃષ્ણવર્ણી મેઘનો સંચાર થયો. આસકિયાએ તે મેઘની તરફ સતૃપ્ત નયને જોયું. મેઘ ઉપર એક શુભ વજ્ર પરિધાન કરેલી સૌર્ય સાધુ મૂર્તિ તેની દુરવસ્થા જોતી તેને દેખાઈ. તે મૂર્તિએ કહ્યું:—“તારો અને તારા સાથીઓનો પ્રાણ બચા-

વવાની ઇચ્છા હોય તો આ બધી ધન-સંપત્તિની માથા છોડી, તેનો પરિત્યાગ કરો પૂર્વ દિશા તરફ ચાલ્યો જા. તેમ કરવાથી તારા પથત્રમનું નિવારણ થવા સાથે શુધ્ધા-પિપાસાનાં દુઃખમાંથી પણ તું મુક્ત થઈશ. ”

આસકિયા સાધુ મૂર્તિના પ્રસ્તાવને સંમત થયો. પરંતુ ધન-સંપત્તિનો તે સ્થાને પરિત્યાગ નહિ કરતાં તેણે ત્યાંજ દાદી દીધી અને પોતાના અનુચરો સાથે પૂર્વ દિશા તરફ પ્રયાણ શરૂ કર્યું. થોડે દૂર જતાંજ તેના દિલમાં સંદેહ ઉત્પન્ન થયો. તેના સંગીઓ તેની ગેરહાજરીમાં પાછા ફરી બધું દ્રવ્ય લઈ જાય તો તેઓ તેના કરતાં પણ વિશેષ સંપત્તિશાળી બની જાય એવી કુશંકાથી તેનું ચિત્ત ઉદ્વિગ્ન બની ગયું. તેણે એક દિવસ રાતના પોતાના ચારે અનુચરોને નિદ્રાવસ્થામાં યમસદનમાં પહોંચાડી દીધા. તેનાં આવાં કુકર્મથી ખુદાનો ખોદ તેના પર વિશ્વેષ ઉતર્યો. રાત્રિ પૂરી થાય ન થાય એટલામાં લોહીની ઉલટીઓ કરી તે પણ ખુદાના દરબારમાં પોતાનાં કર્મોનો હિસાબ આપવા ચાલ્યો ગયો. તે દિવસથી આ અમૂલ્ય ધન-સંપત્તિ પૃથ્વીના કયા સ્થળમાં છુપાવેલી છે, તેનો કોઈ પ-તો મેળવી શક્યું નથી. ”

તેની આ વાત સાંભળી કું મારું દુઃખ બૂલી ગયો હતો. મેં વિસ્મિત બની પૂછ્યું:—“ શું તે વાત કોઈ જાણતું નથી? ”

“ ના, હજી પણ તે ગુપ્તજ છે. ”

મેં તેને હવે વધારે પ્રશ્ન પૂછવાનું માંડી વાળ્યું. પણ મારા મનમાં સંશય ઉત્પન્ન થયો. જુમેદા કેવી રીતે આ રહસ્ય જાણી શકી ? શું આ ધન-સંપત્તિ ક્યાં છુપાયેલી છે તેની તેને ખબર હશે ? આ પણ એક વિષમ જટિલ રહસ્ય હતું. મારા આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપે તેનું ત્યાં કોઈ નહોતું.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

ફેટલાક દિવસ બાદ આ વિકટ મરણ અતિક્રમ કરી અમે આશ્વિતે નગરમાં આવી પહોંચ્યા. આ નગર વેપાર ઉદ્યોગ માટે પ્રખ્યાત હતું. ડાકુઓ અમને લઇને બજારમાં ઉપસ્થિત થયા. બજાર મોટું અને વિશાળ હતું. ત્યાં ગુલામોનો વેપાર ચાલતો હતો, અર્થાત્ અમોને ગુલામ તરીકે વેચવાની તેઓએ તૈયારી કરવા માંડી. હાથ વિધાતા ! આખરે એક ગુલામ તરીકે વેચાઈ મારે કાષ્ટ સંભળી ગુલામી કરવી પડશે ! પરંતુ ઇશ્વરની મરજી એમ વિચારી જીવનને તે જે દિશાએ ધસી જાય ત્યાં જવું એવો મેં મનમાં નિશ્ચય કર્યો.

બજારની અંદર ધણા શહેરોમાંથી દાસ-દાસીઓ વેચાવાને માટે આવ્યાં હતાં. ચારે બાજુએ તેઓના બેલાતા લાલો પરથી ફાલાહલ મચી રહ્યાં હતાં. જે સ્થળે સુંદરીઓનું વેચાણ થતું ત્યાં વધારે ભીડ હતી. ફેટલાકે અંગૂલી નિર્દોષ કરી કષ્ટ દાસી સારી કે એમ એક બીજાને ખતાવતા હતા અને તેના પર ખીટ મારતા હતા, જ્યારે ફેટલાક ઠકા મરકરી કરી તેઓના જીવનની ઉપેક્ષા કરતા હતા. એકાદ સુસ્વરૂપ દાસીને જોતાંજ મદમત મધુકરોની માફક ખરીદનારાઓનું ટોળું તેના તરફ વળતું અને એક પળમાં તે તેની લીલામમાં ખીટ વધી જતી અને વધારે ફેલાવજો તેને ઉપાડી જતો હતો !

આ ગુલામી વેપાર જોઈ મારું હૃદય કંપી ઉઠ્યું. ગુલામોનો આવી રીતે વેપાર કરવો એ હૃદયવિદારક ધોર નાનકાસા-ચાર છે, એવું તેઓના મનમાં આવતુંજ નહોતું. જેઓ લાભ-ટોપે ડાકુઓના હાથમાં પડી અહિં વેચાવાને માટે આવતાં હતાં તેઓનાં મુખ જોતાંજ શરીરનાં રોમાંચ ખડા થઈ જતાં હતાં. એક મુઠી સ્વર્ણમુદ્રા માટે પતિપ્રાણા સાધવી જીને તેના પ્રેમમય પતિના બાહુપાશમાંથી એવી લઈ પરણી માફક વેચી નાખવામાં આવતી અને તેનો નિસકાય પતિ આ દુરાચાર સહન કરતો દૂર

દેશમાં ખીજને ત્યાં વેચાઈ જતો હતો ! માતાના ખોળામાંથી પુત્ર કન્યાને ડુંટવી લેવામાં આવતાં હતાં. શિશુઓનો કંદન-ધ્વનિ અને માતા તરફની તેની અશ્રુપૂર્ણ દૃષ્ટિ ગમે તેવા પથર નેવાનાં હૃદયને પણ પીગળાવી નાખવાને બસ હતી; પરંતુ આ લીલામખાનામાં કાષ્ટના દિલમાં રહમતો જરા પણ છાંટા હોય એવું દેખાતું નહોતું.

આ લીલામખાનામાં એક ખીજે પણ દેખાવ મારી દૃષ્ટિએ પડ્યો. કેટલાક માલેક પોતાના જૂના દાસ-દાસીઓને વેચી નવા ખરીદ કરવાને આવ્યા હતા. કોઈ કોઈ દાસી જૂના માલેકના પંજમાંથી છૂટી નવા માલેકના હાથમાં જઈશું એવા વિચારથી પ્રકુલ જણાતી હતી ! તેઓનું મુખ જોઈ જણાઈ આવતું હતું કે, આવા ફેરફારને તેઓ આવશ્યક ગણે છે ! કારણ કે તેઓમાંથી કોઈ એકાદ દયાળુ માલેકની મહેરબાની સંપાદન થતાં બલિષ્ઠમાં નુખતી આશા રહી શકે છે; પરંતુ મોટે ભાગે માલેક નિષ્કુર હૃદયના હોય છે તેઓના હાથમાંથી મૈત સિવાય તેઓનો છૂટકો થતો નથી. મૈતને તેઓ પોતાની શુભ ક્ષણ માને છે.

હવે મારી વેચાવાની વારી આવી. અને ખરીદવાને માટે દસ બાર માણસો મારી આસપાસ ફરી વળ્યા હતા. જાણે ઘોડા ખરીદવા કેમ આવ્યા હોય તેમ તેઓ તીક્ષણ દૃષ્ટિથી મારી પરીક્ષા કરતા હતા ! અને એક શેખને બતાવતાં મારા સરદારે કહ્યું :—“આવો ગુલામ નસીબમાં હોય તેનેજ મળે છે. ગુલુની કિંમતમાં તેનું મૂલ્ય ઘણુંજ ઓછું છે—વિના મૂલ્યેજ તેને વેચી નાખવામાં આવે છે. આ માણસ ઘણુંજ પરિશ્રમી, વિનયી અને આજ્ઞાધારક છે. એટલુંજ નહિ પણ તે બખી વાંચી જાણે છે. તેના હસ્તાક્ષર જાણે કે મોતીના દાણા કેમ ન હોય, તેવા છે ! તે સિવાય ગાવા-ગજવવાનું કામ પણ જાણે છે. માટે જે બાંચવાન હોય તેજ તેને ખરીદ કરી શકશે.” પરંતુ મારું મૂલ્ય સાંભળી ખરીદદારો પરસ્પરમાં તર્કવિતર્ક કર્યા કરતા હતા. એટલામાં એક સંબ્રાન્ત શેખ મારી પાસે આવ્યો. તેણે આંખ પર ચરમાં ચઢાવી મારું સર્વજ્ઞ તપાસી જોયું. પછી પરીક્ષા

માટે એક વાજીંત્ર અને વગાડવા આપ્યું. મેં વાજીંત્ર એવું તો સુમધુર વગાડ્યું કે બધા ખુશ થઈ ગયા. શેષે સરદારના કહેવા મુજબ એક સ્વર્ણમુદ્રાથી લરેલી થેલી આપી અને ખરીદી લીધો. તપાસ કરતાં જણાયું કે, આગાદેજના સુલતાન માટેજ અને ખરીદ કરવામાં આવ્યો હતો.

આ સંવાદ સાંભળી મારા હૃદયનો પાર રહ્યો નહિ. કારણ કે જે સ્થળે હું જવાને ઇચ્છતો હતો, ત્યાંજ અને ગુલામ તરીકે લઈ જવામાં આવતો હતો.

લગભગ ત્રણ અઠવાડીયા બાદ મને સુલતાન હમીદના રંગમહેલમાં લઈ જવામાં આવ્યો. સુલતાનના એક વિશ્વાસુ ઓળના હાથ નીચે મારે કામ કરવાનું હતું. તેણે અંતઃપુરના રક્ષકોનાં હથિયાર સાફસુક રાખવાનું કામ અને સોંપ્યું હતું. તે સિવાય વજીર સાહેબના ચિત્ત વિનોદ માટે મારે કોઈ કોઈવાર ગાવા-બજાવવાનું કામ પણ કરવું પડતું. સુલતાનનો રાજમહેલ સુવિસ્તીર્ણ અને વિશાળ નગરના જેવો હતો. તેની ચાર બાજુએ કિલ્લો આવેલો હતો અને તેની અંદર નાનાં ઉપવનો તથા ઝરાઓ વહા કરતા હતા. આ રાજમહેલના રક્ષકને મટે એક સૈનિકાની ટુકડી હમેશ રહેતી અને તેઓ માટે પણ ખાસ સ્વતંત્ર મકાનો બાંધવામાં આવ્યાં હતાં. એક બાજુ સુલતાનનું જનતાખાનું આવેલું હતું અને બાહ્ય જગત સાથે તેને કોઈ જાતનો સંબંધ નહોતો. અહિં સુલતાન અને તેમના વિશ્વાસુ ઓળઓ સિવાય દાખલ થવાનો કોઈને અધિકાર નહોતો. અંતઃપુરમાં જવા માટે માત્ર એકજ સાંકડો રસ્તો હતો અને ત્રણ ઠેકાણે લોહદ્વાર પસાર કર્યા સિવાય ત્યાં દાખલ થઈ શકાય તેમ નહોતું.

આ ત્રણે દરવાજા પર બીમના જેવા શરીરવાળા બળવાન સીદીઓ હાથમાં નખ તલવાર લઈ રાત દિવસ પહેરો ભરતા હતા.

આ અદ્ભુત સ્થાનમાં અદ્ભુત પ્રકૃતિના માણસો વચ્ચે મારા દિવસો પસાર થવા લાગ્યા. ઓળઓનાં વાસસ્થાનની નજીકમાંજ રહેવા માટે મને એક ઓરડો આપવામાં આવ્યો હતો. પહેરે-

ગીરોનાં શસ્ત્રોને સરાણુ પર ચડાવવાના તથા સાફસુફ કરવાનાં કામમાં મારો દિવસનો મોટો ભાગ વ્યતિત થતો હતો. રાતના ત્રણ ગાયકોની સાથે મળી વજીર સાહેબ પાસે મને ગાવા માટે જવું પડતું. કોઈ કોઈ વાર દાસીઓ પણ તાલ સુરથી નૃત્ય કરતી અને વજીર સાહેબ તથા તેમના સાથીદારો કાબટનાં પુતળાંની માફક આ નૃત્ય સંગીત બેઠ દિગ્મુદ બની જતા.

આવી રીતે દિવસો પછી દિવસો પસાર થયા હતા. હું સુલતાનના મહેલમાં દાસત્વ કરવા લાગ્યો. અહિં બંદીવાન બની જેવી રીતે હું ગુલામી કરતો હતો, તેમાંથી છૂટવાનો કોઈ ઉપાય નહોતો. કોઈ કોઈ વાર તો મને એટલું બધું સહન કરવું પડતું કે, આ ગુલામી કરતાં આત્મહત્યા કરી ખુદાના દરબારમાં પહોંચી જવું એ વધારે સારું છે. અહિં આવ્યાને મને ત્રણ દિવસ થઈ ગયા હતા. ત્યાંના પ્રધાન ધમામ હાજી મહમદ એ ઇસાક પર જુએદાએ જે પત્ર આપ્યો હતો તે મારી પાસે જ હતો, પરંતુ તેની પાસે પહોંચાડવાના માટે કોઈ ઉપાય મને જણતો નહોતો.

એક દિવસ સાંજના હું કેટલીક તલવારોને સરાણુ પર ચડાવી ધાર કઢાડતો હતો, એટલામાં મારા ઉપરીએ આવી કહ્યું કે, “આજે રાતના વજીર સાહેબ પાસે તારે ગાવા જવાનું નથી. માટે જ્યારે સુવું હોય ત્યારે સુઈ જાજે.” મારા આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. શસ્ત્રોને સાફસુફ કરી હું મારા ઓરડામાં આવ્યો અને સુઈ ગયો. જુદી જુદી જાતના વિચારોમાં ક્યારે નિદ્રા આવી તેની મને ખબર પડી નહિ.

મધ્ય રાત્રીના વખતે એકાએક મારી ઉંઘ ભાંગી. એક બોળે કકં શસ્ત્રે મને ઉઠાડતાં કહેવા લાગ્યો—“બદમાશ ! સુતો છે શું ! ચાલ ઉઠ, અને આ તલવાર સાફ કરી દે.” એટલું કહી તેણે એક લોહીથી ખરડાયેલી તલવાર મારી સામે મૂકી.

તે વખતે રાત્રીની મંબિરતા વિસૈપ હતી. સર્વત્ર શાંતિ સુપ્તિ વિરાજિત હતી. દિવસના કોલાહલથી ગાજ રહેલો રાજમહેલ શાંત નિરતબ્ધ જણાતો હતો. છતાં કોઈ

કાષ્ટ ઓરડામાંથી દીવાઓનો પીત પ્રકાશ બહાર આવતો હતો. પ્રધાન ઓગળાઓનો મહેલ અંધકારાચ્છન્ન હતો. માત્ર તેની દેવડીપર એક વિરાટ દીપક બળતો હતો. મેં તે લોહીલુહાણ થયેલી તલવાર હાથમાં લીધી. ત્યારપછી એક યુગડાના કટકાથી તેને લૂછી નાખી સરાણુપર ચડાવી ઓગળે તલવારની રાહ જોઈ બેસી રહ્યો હતો. તલવારને ધાર નીકળી રહેતાં જ મેં તેના હાથમાં મૂકી. તેણે તેને મિયાનમાં મૂકી અને ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. મેં વિચાર્યું કે, “કંદર્પ-દેવતાના કુસુમ કુંજમાં આવી ગંભીર મધ્ય રાત્રીએ એક નાટક બજવાઈ ગયો જણાય છે-કાષ્ટ અભાગિની આ સંસાર છોડી યુગડાના દરબારમાં પહોંચી ગઈ છે!”

હું ઓરડાના ઓટલાપર ઉભો રહી આમ વિચાર કર્યા કરતો હતો, ઓટલામાં ફટલાક ઓગળાઓ નિશઃશ્વ સ્થિતિમાં એક શબને લઈને જતા મારા જોવામાં આવ્યા. શબના કામતી કપડાં જોઈ મારા મનને ખાતરી થઈ કે, આમાં કાષ્ટ બેગમનોજ મૃતદેહ હોવો જોઈએ એવી કંઈ દુર્ભાગિની અબળા હતી, કે જેનાં રક્તના ડાઘ મારે ધાંધ નાખવા પડ્યા. શા માટે તેને મારી નાખવામાં આવી હશે? આ વિચારે મને ગુંચવાડામાં નાંખી દીધો; પરંતુ તે જાણવાને કાષ્ટ ઉપાય નહોતો.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

મારા કુદરતી ઝોરડામાં બેસી હું ઉપરોક્ત ઘટના વિષે ચિંતા કરવા લાગ્યો. આ રહસ્યપૂર્ણ બનાવ જોઈ મારા વિસ્મયની સીમા રહી નહોતી. રાત્રિ ગંભીર થવા લાગી; પરંતુ મને નિદ્રા આવી નહિ.

ઐકાએક મારા ઝોરડાથી થોડે દૂર કાંઈ બે વ્યક્તિઓ ગુપ્તગુપ્ત અરબી ભાષામાં વાતચિત કરતી હોય એવો અવાજ આવ્યો. આવી ગંભીર રાત્રિએ તેઓ શી વાતચિત કરતા હતા, તે જાણવા મારા મનમાં કુતૂહલ ઉત્પન્ન થયું. હું ઝોરડાના બારણા પાસે આવ્યો અને બરાબર કાન માંડી તેઓનો વાર્તાલાપ સાંભળવા લાગ્યો. એક વ્યક્તિ ધણી ધીમા અવાજે બોલી:— “તું જાણતો નથી કે, આપણા પાસા હવે દિનપ્રતિદિન નબળા પડતા જાય છે ! આનું કારણ સુલતાનની વડી બેગમનું મૃત્યુજ છે ! ”

“ આહ ! ” મારા દિલમાંથી આશ્ચર્યના ઉદ્ગાર નીકળી પડ્યા. આ કંઈ મારો પરિચિત હતો. ખુદ વજીર સાહેબના મહોડામાંથી ઉપરોક્ત શબ્દો નીકળ્યા હતા.

બીજી વ્યક્તિ નિમ્ન સ્વરે બોલી:—“આપ જે કહે છે, તેમાં બેશ માત્ર પણ સંદેહ લાવવા જેવું નથી. સુલતાનની વડી બેગમ જ્યારે એક સાધારણ વનિતા હતી, ત્યારે આપણે એક સામાન્ય દરબજાના પહેરેગીરનું કામ કરતા હતા. રૌશનઆરાને સુલતાનની સાથે મેળવી આપવાથીજ આપણી આ ઉન્નતિ થયેલી છે. આપ વડા વજીર બન્યા અને હું બન્યો બોબા સરદાર ! પરંતુ હવે આપણો સૌભાગ્યનો સૂર્ય અસ્તાચળ તરફ જતો દેખાય છે. આવતી કાલે આપણા ઘડ પર માથા હશે કે નહિ તે શંકા પડતી વાત છે. ”

વજીર બોલ્યો:—“ તું જે કહે છે તે સત્ય છે. મહા દયાળુ અલ્લા આપણા પર મહેરબાની ન કરે તો આપણું જીવન ભયમાં

છે. વડી બેગમનાં મૃત્યુથી સુલતાનને ખુરશીદની સલાહથી રાજ્ય-
શાસન ચલાવશે તો આપણો નાશ થયા સિવાય રહેશે નહિ !”

“ત્યારે તેનો ઉપાય ?”

“ઉપાય મેં શોધી કહાડ્યો છે; પરંતુ તે વાત ત્રીજા
કાને જાણ્ય તો આપણો બેઠ પુટી જવા સાથે આપણા રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર
જેટલા દુકડા થઈ જાય એનો સંભવ છે.”

“શું આપને મારામાં વિશ્વાસ નથી ?”

“છે, અને તેટલા માટેજ હું તારી સાથે આજે આપણાં
બાપિ સુખમાં આડે આવતા કંટકનો નાશ કરવા મસલત કરી
રહ્યો છું. કહે, તું વફાદાર રહી કામ બજાવશે ?”

“હુજૂર ! મારા વિષે સંશય લાવવાનું કાંઈ કારણ ?
હું સૌગંદ આપને કહું છું કે, તમારી સાથે હું બેવફાઈ કરીશ
નહિ.”

“ત્યારે સાંભળ. ઉપાય કહ્યું નથી. સહેલો-અત્યંત
સહેલો-માત્ર તારી સહાયતાનીજ જરૂર છે. કેમ સહાયતા કરીશ
કે નહિ ?”

“શા માટે ન કરે ? કહે, આપનો શો હુકમ છે ?”

“હુકમ એટલોજ કે, “હત્યા—”

“શું ? આપ સુલતાનની હત્યા કરવા કહેો છો ?”

“હા. વિચાર કર. સુલતાનને પકડી કારાગારમાં ફેદ કર-
વાથી આપણો સ્વાર્થ કાંઈ સંધાય એમ નથી. આપણા પ્રતિ-
સ્પર્ધિઓ પ્રભુત્વ લાભની ઇચ્છાએ તેને મદદ કર્યા સિવાય રહે
નહિ. માટે શત્રુનું તો મૂળજ કહાડી નાખવું એ રાજનીતિના
સિધ્ધાંત પ્રમાણે વત્યાં સિવાય બીજો કોઈ રસ્તો નથી. માત્ર
એકજ તલવારના ઝટકથી આપણું કાર્ય સિધ્ધ થઈ જશે.
બોલ, આ કાર્ય કરવા તું તત્પર છે કે નહિ ?”

“આપને આ કાર્યમાં બીજા કોઈ અમીર ઉમરાવની
સહાયતા છે ?”

“હા. બે ચાર ઉમરાવ અને તે સિવાય ખુદ શાહનજાદા !
શાહનજાદા અબ્દુલ કરીમની ઉંમર વીશ વર્ષ ઉપર થઈ ગઈ છે

અને તેને સુલતાનપદનો લોભ જાગ્યો છે. આ બધા આપણા તંત્રમાં મળેલાજ છે. માત્ર તારી મદદનીજ જરૂર છે. તારી તલવારનો એકજ ફટકો આપણા બધાનાં લાગ્ય ફેરવી નાખવાને પૂરતો છે.”

“ નહિ, મારાથી આવું નૃશંસ કાર્ય નહિ અને. મારો હાથ સુલતાન પર તલવાર ઉગામી શકશે નહિ—”

“ વાહ ! વાહ ! ! તું આવો દુર્બળ પ્રકૃતિનો હશે. એવું તો મેં આજેજ જાણ્યું ! તારા હાથે જનાનખાનાની કેટલીએ રમણીઓનાં માથાં ધડથો જુદાં થઈ ગયાં છે—કેટલીએ સુરસુંદરીઓના ગળા પર તારા હાથે છુરી ફેરવી છે, તે તું બૂલી ગયો ? અને આજે કહે છે કે, સુલતાનને મારવા મારો હાથ ઉપડશે નહિ ! એજ સુલતાનની આજ્ઞાથી તે સેંકડો સ્ત્રી હત્યાનાં પાપ કર્મ કર્યાં છે—તેજ સુલતાનનો વધ કરવાથી તું નિરાપદ—માત્ર નિરાપદ નહિ પણ અતુલ ઐશ્વર્યનો અધિકારી અને છે—જતાં કહે છે કે તેનો વધ કરવાને મારો હાથ ઉપડશે નહિ ! તો પછી તારો હાથજ કેમ કાપી નાખતો નથી કે એવાં પાપ કર્મોથી તો તું બચે ! ”

“ પરંતુ સુલતાન—”

“ સુલતાન પણ માણસજ છે. એક પલક માત્રમાં વિજળી માફક તલવાર ચમકાવ અને પછી જોષ લે મળહ ! ”

સરદાર ખોજે વજીરની વાત સાંભળી અનેક ક્ષણ સૂધી વિચારગ્રસ્ત સ્થિતિમાં ઉભો રહ્યો. પછી બોલ્યો:—“હું આપની આજ્ઞા માથે ચડાવું છું. આપની યુક્તિ ઉત્તમ છે. સુલતાનનાં મૃત્યુ સિવાય આપણામાંથી કોઈનો ઉધ્ધાર થવાનો નથી. ખુદાની મહેરબાની હશે તો મારા સ્વહસ્તેજ બધું કામ પાર પાડી દઈશ. કહો, સુલતાનની એકાંતમાં મુલાકાત કયે સ્થળે થશે ? ”

“ તે બધું મેં નક્કી કરી રાખ્યું છે. આવતી કાલે—” એટલા શબ્દો બોલતાં વજીર ખોજના કાનમાં ગુપ્ત સંકેતની વાત કરી દીધી અને બન્ને તે સ્થળેથી ચાલ્યા ગયા.

ત્યાર પછી કોઈનો એક શબ્દ પણ સંભળાયો નહિ. ફ

એકલો બિઠાનામાં બેસી આ કપટ જાળ માટે વિચારવા લાગ્યો.

સુલતાનને આ બાબતની કેવી રીતે ખબર કરવી-એજ મારો ચિંતાનો વિષય હતો. મારાથી સુલતાન પાસે ઉપસ્થિત થઈ શકાય એમ નહોતું. કારણ કે હું ગુલામ હતો. એટલે જના-નખાનામાં પહોંચી આ વાતથી તેને જાણીતર કરવાનું બની શકે એમ નહોતું. આવી ચિંતામાં ને ચિંતામાં મેં સમસ્ત રાત્રિ વીતાવી. તે રાતના મને જરા પણ નિદ્રા આવી નહિ.

પ્રભાત થતાંજ હું મારા કામે લાગ્યો. અમ્મ શસ્ત્રો લઈ હું સાફસફા કરી તલવારોને સરાણ પર ચડાવવા લાગ્યો, એટલામાં સરદાર બોળાએ મારા ઝોરડામાં પ્રવેશ કર્યો. તેના મ્હોડા પરના ઉદ્દેશના ચિહ્નો પરથી સ્પષ્ટ સમજી શકાતું હતું કે, તેણે પણ સમસ્ત રાત્રિ વિચારઅસ્ત સ્થિતિમાં વીતાવી છે. તેણે મારા હાથમાં એક તલવાર આપતાં કહ્યું:-“એકજ ઝંટકે હરણના દેહના બે કટકા થઈ જાય એવી રીતે આને ધાર કઢાડી આપ.”

તલવાર હાથમાં લેતાંજ મારા બંને હાથો થરથર ધ્રુજવા લાગ્યા. મેં કહ્યું:-“હુજૂર, જેવો આપનો હુકમ.” પરંતુ સરદારના મુખ તરફ હું જોઈ શક્યો નહિ. કદાચિત મારા મુખ પરની સહેહની છાયા જોઈ તે જાણી જાય એવી મારા મનમાં ધારતી રહ્યા કરતી હતી. તલવારને મેં સરાણ પર ચડાવી અને બરાબર તીક્ષ્ણ ધાર નીકળતાંજ એકવાર પરીક્ષા કરી કાંઈ પણ બોલ્યા ચાલ્યા વિના સરદાર તે લઈને ચાલ્યો ગયો.

જેમ જેમ દિવસ ચડવા લાગ્યો તેમ સુલતાનને બચાવવાના વિચારોથી મારો આત્મા તળપાપડ થવા લાગ્યો. આ દારૂજી પડ-યંત્રની કથા હું કાંઈને મ્હોડે કરી શકું એમ નહોતું. તેમ કરવા જતાં સુલતાનની પહેલાં મારાજ પ્રાણનો વધ થઈ જવાનો સંભવ હતો.

એકાએક મારા મગજમાં એક તરફીળ સુઝી આવી. તે તરફીળ પાર પડે તો સુલતાન પાસે પહોંચી જવાય એમ મેં માન્યું. મારા ઝોરડાની બાજુમાં દારૂગોળાથી ભરેલો ઝોરડો આવેલો હતો. મારી પાસે પણ થોડોક બંદુકનો દારૂ હતો. મેં આ દારૂગોળો

હાલવી નાખવાનો તાગડો રચ્યો. મારી પાસેનો દારૂ મેં દારૂખા-
નાના ઓરડા સૂધી પાથરી દીધો અને એક છોટી નમગરી
લગાવી ત્રડો હાથમાં લઈ હું કુવા તરફ જવા લાગ્યો.

આ કુવા જનાનખાનાના દરવાજા સામેજ આવેલો હતો,
તે કુવા પાસે હું પહોંચું ન પહોંચું એટલામાં તો એક જખર-
દસ્ત ધડકો થયો. દરો દિશાઓ બૂકપથી કંપતી હોય એવી
દેખાવા લાગી. મારા તથા દારૂખાનાવાળા ઓરડામાંથી અગ્નિ-
જવાળાઓ નીકળવા માંડી. જનાનખાનાની દેવડી પર જે પહેરે-
ગીરો હતા તેઓ ભય વિહ્વળ બની તે તરફ દોડવા લાગ્યા.
તેની સાથે અસંખ્ય કર્મચારીઓ અને સૈનિકો પણ ઉપરોક્ત
ઘટના બની હતી ત્યાં જઈ પહોંચ્યા.

મેં જોયું કે, આવો સુયોગ ફરી ફરીને મળે એમ નથી.
જનાનખાનાની દેવડી પર એક પહેરેગીર નહોતો. કોઈ આવતા
હતા, કોઈ જતા હતા, કોઈ દોડાદોડી કરી આગ એલવવા માટે
પ્રયત્નો કરતા હતા. આવી રીતની ગડબડનો લાભ લઈ મેં
વિદ્યુત્ ગતિએ જનાનખાનાના દરવાજામાં પ્રવેશ કર્યો. થોડે દૂર
જતાં જ ખીજે એક દરવાજે આવ્યો. આ દરવાજે અર્ધ ખુલ્લો
હતો. તેમાં હું દાખલ થઈ આગળ વધ્યો એટલે એક સુંદર રંગ-
મહેલ મારી દૃષ્ટિએ પડ્યો. તેના દરવાજામાં પ્રવેશ કરતાં મારા
મનને ધીરજ આવી કે હવે સુલતાનને મળવા માટે વિલંબ લાગશે
નહિ; પરંતુ મારી એ ધારણા નિષ્ફળ નીવડી. હું જરા આગળ
વધ્યો એટલે એક ખીજે દરવાજે મને નડ્યો. આ દરવાજે ઉઘાડવા
હું બળપૂર્વક પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો પણ મારો શ્રમ તથા ગયો.
દરવાજે લોહશંખલા બંધ હતો. સુલતાનને બચાવવા આટઆટલો
પ્રયત્ન કરવા છતાં કિસ્મત મારી વિરૂધ્ધમાં હતું—જનાનખા-
નામાં હું પ્રવેશ કરી શક્યો નહિ.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

હું હાથમાં કડું પકડી ધણીજળ બળપૂર્વક દરવાજે ઉઘાડવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યે; પરંતુ મહેનત અફળ ગઇ એટલે નિરત્સાહ બની ત્યાંજ બેસી ગયો. આવી અવસ્થામાં હતાશ બાબે હું ચિંતા કર્યા કરતો હતો, એટલામાં દેવડીની બન્ને બાજુએ પીળા પડદા લટકતા મારી દૃષ્ટિએ પડ્યા. હું પડદા પાસે ગયો. મેં તેને ખસેડી જોયા એટલે એક કાળા રંગનું કડું મારી દૃષ્ટિએ પડ્યું. તે કડાને મેં ફેરવવા માંડ્યું અને મારી અન્નયમ્ની વચ્ચે લોહદ્વાર એકાએક ઉઘડી ગયું! મેં દરવાજામાં પ્રવેશ કર્યો પણ પથ એટલો તો સાંકડો હતો કે, એક માણસ પણ ભાગ્યેજ સુખરૂપ ચાલી શકે! મેં વિચાર્યું કે, સુલતાનના ઝોરડામાં જવા માટે આજ ગુપ્તદ્વાર હોતું જોઇએ.

સંકીર્ણ પથ વટાવી આગળ વધતાંજ સુન્દર સુસજ્જિત ઝોરડાઓ મારી દૃષ્ટિએ પડ્યા. ગુલાબના ટુવારાઓ ઉડી રહ્યા હતા અને નાની નાની લતા કુંજોમાંથી મધુર સુવાસિત પુષ્પોની સુમધ દિલને બાગ બાગ કરી દેતી હતી. આ ગૃહ અને તેની આસપાસની લતા કુંજોનું વર્ણન કરવાની મારામાં શક્તિ નથી.

ફેટલીક ફાણ સુધી મંત્રમુગ્ધવત્ હું આ સ્વર્ગીય સૌંદર્યનું નિરીક્ષણ કરવા લાગ્યો. મારા ચક્ષુ સમીપ અપ્સરાઓનું ઉન્માદનામય દશ્ય પ્રુલ્લુ થવા લાગ્યું. ફાણ કાળ સુધી હું વિહ્વળ બાબે જડવત્ ઉભો રહ્યો; પરંતુ ત્યાર પછી મેં વિચાર્યું કે, સમય અલ્પ છે અને મારે કામ વિશેષ કરવાનું છે. એમ વિચારી નકામો વખત નહિ ગુમાવતાં હું સામેની દિશાએ દોડવા લાગ્યો. ફેટલા મહેલ, ફેટલાં ચોમાનો વટાવી હું આગળ વધ્યો તે કહી શકતો નથી, પણ એટલું તો ખરું કે સુલતાનનું આ બનબાનુ એક વિશાળ નગર જેવું હતું એમાં કોઇ જાતની શંકા લાવવા જેવું નહોતું. વળી ખુબી તો એ હતી કે, હજી સુધી મને કોઇએ આગળ વધતો અટકાવ્યો નહોતો, તેમ મને કોઇ મળ્યું નહોતું.

આખરે સુલતાનના ખાસ મહેલ પાસે પહોંચતાંજ મને અટકાવ થયો. એક વિરાટ દેહધારી ખોળે દાર રક્ષા કરતો ઉભો હતો. મારો પોષાક જોઈ તે સમજી ગયો કે હું એક ગુલામ છું.

આ ખોળાને બળપૂર્વક હટાવી દઈ અંદર પ્રવેશ કરવાની મારામાં શકિત નહોતી. હાથસી ખોળે ચમકત જોડો દેખાતો હતો. મને તે એક ક્ષણ માત્રમાં ચાંચડની માફક ચોળી નાખે એમ તેના દેહ પરથી દેખાઈ આવતું હતું. મને જોતાંજ તે પોતાના બાહુઓનો વિસ્તાર કરી પકડવા આગળ વધ્યો; પરંતુ હું નીચો વળી ગયો અને તેના બાહુમાં નહિ સપડાતાં એકદમ આગળ દોડવા લાગ્યો. ખોળે પણ મારી પછવાડે પડ્યો.

તે વખતે મને કાંઈ લાન નહોતું. દોડતાં દોડતાં મેં વિશાળ દિવાનખાનામાં પ્રવેશ કર્યો. તેના સ્તંભો સોનેરી રંગથી રંગેલા અને કારીગરીવાળા હતા. સર્વત્ર મખમલ જડી લેવામાં આવ્યું હતું અને પ્રત્યેક ખાલીમાં સુગંધિત પ્રુપોનાં કુંડાં લટકતાં હતાં. દીવાનખાનાની બીંતો જૂદી જૂદી જાતનાં ચિત્રોથી સુસજ્જિત કરવામાં આવી હતી. તેનો આલો શૃંગાર જોઈ મને ખાત્રી થઈ કે, આજ સુલતાનનો ખાસ ઓરડો હોવો જોઈએ. હું જરા આગળ વધ્યો કે, એક સ્વેત સિંહાસન પર બેઠેલો સુલતાન મારી દૃષ્ટિએ પડ્યો. સુલતાને બહુમૂલ્ય ચક્રચક્રીત પોષાક પહેર્યો હતો. તેની પછવાડે કૃષ્ણવર્ણી બે ખોળાઓ હાથમાં મથુર પુચ્છના પંખા લઈ તેને પવન નાખતા હતા. એટલામાં ઉન્મત્તની માફક દોડતો દોડતો હું સુલતાનની સમીપ ઉપસ્થિત થયો. મારી પછવાડે પેલો રાક્ષસના જેવો કૃષ્ણવર્ણી ખોળે ખૂમ પાડતો હતો કે, “પકડો-પકડો ! ગુલામ અહિં વગર રજાએ નહાસી આવ્યો છે !”

તેના આ શબ્દો સાંભળી એક સાથે દશ તલવારો મિયાનમાંથી બહાર આવી. બધા તલવાર ઉગમતા મારી સામે આવી ઉભા.

હું કાયબ્યાકુળ બાલે સુલતાનના સિંહાસન પાસે જઈ, છુટ-છીએ પડી તેને વિનંતિ કરતાં કહેવા લાગ્યો, “અમ પરાક્રમી સુલતાન ! દયા કરી મારી વાત એક વખત સાંભળો મારી વાત

સાંભળ્યા પછી મારી આવી બેઠાની માટે આપને જે થોડા બાગે તે શિક્ષા કરજો.”

જે બોલે મારી પછવાડે પડ્યો હતો તે સુલતાનને અભિવાદન કરતાં બોલ્યો:—“હુબૂર, એક તુરુક ગુલામ સાદસ કરી વગર રજાએ આપની પાસે ફરિયાદ કરવા આવ્યો છે !” એટલું કહી તેણે ચેતાના બન્ને હાથોમાં મને મજબૂત પકડી લીધો.

મેં ઉન્મત્તની માફક સુલતાનને આર્જવ કરતાં કહ્યું:—“નહિ, ખુદાવંદ, મારી કોઈ ફરિયાદ નથી. આપને ચેતવવા—સવેળાની ચેતવણી આપવા આવ્યો છું. મારા બોલ પર વિશ્વાસ રાખી સાવધાન થઈ જાઓ. આપને ખુદાના દરબારમાં મોકલી આપવાનું કાવતરું રચાઈ ચુક્યું છે અને થોડા વખતમાંજ આપ યમ-સદનમાં પહોંચી જશો. માટે આપને ચેતવણી આપી આપના પ્રાણની રક્ષા માટે હું સાદસ કરીને અહિં સૂધી આવ્યો છું.”

મારા શબ્દો સાંભળી સુલતાન ક્રોધથી કંપિત બની જઈ કંઈક અવાજે બોલી ઉઠ્યો:—“ચુપ કર નમકહરામ ! વગર રજાએ મારા જનાનામાં પ્રવેશ કરો મારાજ પ્રાણવધની અમંગળ વાત સાંભળાવે છે ? બદમાશ, મારી રજા સિવાય અહિં પક્ષી પણ આવી શકતું નથી, છતાં તે હિંમત કરી છે, તો તેનું ફળ તને હમણાજ ચખાડું છું. તારું માથું અહિંજ ધડી જુદું કરાવી દઉં છું.”

હું બાકુળ બાલે બોલી ઉઠ્યો:—“ખુદાવંદ ! મારા જીવને જોખમમાં નાખી હું આપનો જીવ બચાવવા આવ્યો છું ત્યારે બદલામાં આવો પુરસ્કાર ? સાવધાન—સુલતાન, હજી પણ સાવધાન નહિ રહો તો આજે તમારો દેહ હતો ન હતો થઈ જશે.”

સુલતાન ગર્જના કરતાં બોલ્યો:—“ચુપ રહે કુતા ! એક હુદ્દ હલકા ગુલામની વાત હું સાંભળવા માંગતો નથી.”

મેં કહ્યું:—“બલે આપ મારી વાત ન સાંભળો, પણ એટલી તો ખાતરી રાખજો કે, જેઓ આપની સત્તા અને વૈભવની ઇર્ષ્યા કરે છે તેઓએ આજ મધ્યાહ્ને આપની હત્યા કરવાનો કપટવ્યૂહ રચી રાખ્યો છે—જે વાત મેં મારા કાનેજ—”

સુલતાન બોલ્યો:-“ હુમ્મ્યા, પાછા, તારાં માથું લમી ગયું છે, છતાં તે માટે હું પ્રાણદંડની સજા રદ કરી શકતો નથી. હમણાંજ હું ખોળાઓને હુકમ કરું છું કે, તને પકડી તારી જીભના રાષ્ટ્ર રાષ્ટ્ર જેવા દુકડા કરી નાખે કે જેથી સુલતાનને માટે અમંગલસૂચક શબ્દો તારી જીભ ઉપરથી શકે નહિ. ”

મેં આજીવ કરતાં દીનવાણીથી કહ્યું:-“ હે દયામય સુલતાન ! આપનું જીવન બચાવવા હું ગુપ્તગુપ્ત—”

મને આગળ બોલતો અટકાવી સુલતાને ખોળાઓને હુકમ કરતાં કહ્યું:-“ હમણાંને હમણાં આને અહિંથી લઇ જવ અને તેની જીભને ખેંચી કઢાડી દુકડે દુકડા કરી નાખો. ત્યાર પછી વધ્ય ભૂમિપર લઇ જઇ તેનું માથું ધડથી જૂદું કરી દો. જાવ, હમણાંજ તેને લઇ જાવ. ”

સુલતાનનો આવો નિહાર હુકમ સાંભળી અવસન્નભાવે હું ભૂમિ પર પડી તેને વિનંતિ કરતાં કહેવા લાગ્યો:-“હું આપના ગુલામોનો પણ ગુલામ છું. આપનું શુભ કરવાની ઇચ્છાથી મારા જીવને વિષ્ણુ દશામાં નાખીને પણ હું આપને બચાવવા આગ્યો તે માટે શું આપ મારા તરફ જરા પણ દયા બતાવી શકશો નહિ ?”

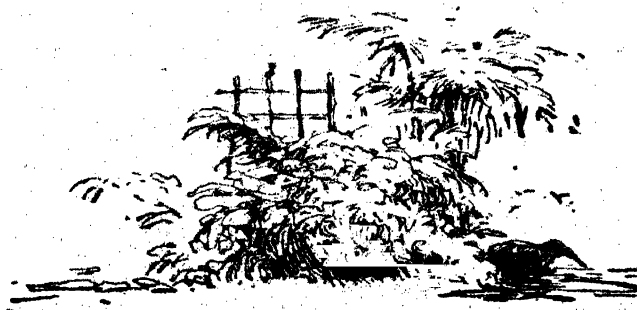
સુલતાને મારી અરજ સાંભળી નહિ. તેણે બાહુ પ્રસારી અનુચરોને આજ્ઞા કરતાં કહ્યું:-“જાઓ, આને જલ્દી લઇ જઇ તેની જીભ કાપી નાખો એટલે બોલતો બંધ રહે ! ”

સુલતાનનો કડક હુકમ સાંભળી હું હતાશ બની ગયો. હું ઘુંટણીએ પડી બોલ્યો:-“હે દયાળુ પરમાત્મા ! મારી રક્ષા કર. ”

સુલતાન મને કુત્સિત રીતે ગાળો દેતો ત્યાંથી ઉઠ્યો અને દિવાને આમ તરફ જવા લાગ્યો. હું તેમની દૃષ્ટિએ ન પડું એટલે ખોળાઓ મને પકડી ચાંભલાઓની આડેથી ચાલવા લાગ્યા. દિવાને આમમાં ઉપસ્થિત ચર્તાજી વજીર મુકિતધારમાં ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને ભૂમિ સુધી નીચા વળી તેણે સુલતાનને પ્રણામ કર્યાં. ત્યાર પછી ધીમા સાદે તે સુલતાનના કાનમાં કોઇ વાત કહેવા લાગ્યો. મેં વિચાર્યું કે, સુલતાનનો પ્રાણ જવાને હવે વધારે વિલંબ લાગશે નહિ. મારી નજર સામેજ સુલતાનનું

મૃત્યુ નિશ્ચિત હતું. સુલતાન અને વજીર વાતચિતમાં મશગુલ હતા એવામાં બાબુમાંથી એક ખારણું ઉધડ્યું અને તેમાંથી આવનાર વ્યક્તિને સુલતાન જુએ ન જુએ એટલામાં તો તેણે એક ચકચકીત તલવાર મિયાનમાંથી બહાર કઢાડી અને સુલતાનનું હીરાજીત રાજમુકુટથી શોભતું માથું ધડથી જૂદું કરી નાખ્યું.

સર્વત્ર હાહાકાર વ્યાપી રહ્યો. સુલતાનનું ખૂન થયેલું જોઈ ખૂની વ્યક્તિને પકડવા માટે મારી સાથેના જોગજો દોડી પહોંચ્યા. હું છુટો થઈ ગયો. આ ગડબડનો મેં લાભ લીધો. લોકો એટલી તો ધાધલમાં પડી ગયા હતા કે કોઈ કોઈને કાંઈ પૂછતું નહોતું. હું તરતજ ત્યાંથી નહાસી છુટ્યો. મને અટકાવનાર ત્યાં કોઈ નહોતું.

મકરણ ૨૧ મું.

આ કાચકર ખૂનામરકીની મર્યાદ થોડા વખતમાં જ ક્ષાંત થઈ ગઈ, હું કાચલીત ચિતે મારા વાસસ્થાને આવી પહોંચ્યો. સુલતાનની પાસે ઉપસ્થિત થઈ તેને મેં જે વાત કરી હતી, તેની ખબર સરદાર જોખને પડી નહોતી. પૂર્વવત્ હું તેની આજ્ઞાનું પાલન કરવા લાગ્યો. આ બધા વખતમાં જીવેદાની સ્મૃતિ મારા હૃદયપટ પર રાત-દિવસ જાગ્રત રહ્યા કરતી હતી. પ્રેમનો સ્મૃતિ વાલુકારાશિપર લખાયેલી હોતી નથી, તે તો પત્થર પર કાતરેલી હોય છે-તેના ડાઘ ક્યારેય જૂંસાતા નથી.

મારા વાસગૃહ મહેલો દાડગોળો મેં ઉઘાડી દીધો હતો, એવી કાષ્ટના મનમાં શંકા પણ આવી નહોતી. બધાં તેને દૈવ દુર્ઘટના માનતા હતા. મારું વાસસ્થાન બળી જવાથી મને રહેવા માટે બીજી જગ્યા આપવામાં આવી હતી.

સુલતાનના મૃત્યુ બાદ રાજ્યમાં કોઈ જાતની ઉચ્ચપાથલ થઈ નહિ! કેવું અદ્ભુત રાજ્ય! પ્રજાએ જાણ્યું કે, શિકારે જતાં જંગલી પશુના તેઓ ભોગ થઈ પડ્યા! બાકી જેઓ ખરી હકીકત જાણતા હતા, તેઓને તો સુલતાનની સાથે ખુદાના દર-બારમાં પહોંચાડી દેવામાં આવ્યા હતા જ્યારે બીજાઓ વજીર પક્ષના હોવાથી સ્વાર્થને ખાતર માન ધારણ કરીને બેઠા હતા.

પરંતુ જે દિવસે સુલતાનની બે મુખ્ય બેગમોનો બોળબોળે કાચે વધ કરવામાં આવ્યો, તે દિવસથી જનાનખાનાની બીજી બેગમો તથા માણસોના મનમાં સદેહ ઉત્પન્ન થઈ ગયો હતો, અને હવે કોના પ્રાણ ક્યારે જશે એવા ડરથી દરેકનાં મન રાત દિવસ ધડકતાં હતાં.

વસ્તુતઃ સુલતાનના મૃત્યુ બાદ અનેકના પ્રાણ તેના દેહથી વિચ્છિન્ન કરી નાખવામાં આવ્યા. એક પછી એક બેગમોનાં શબો મારી દષ્ટિ સમીપથી સુપડાવવા લાગ્યાં. હું જવાહર મંદિરે તે દિશા તરફ મંત્રમુગ્ધની માફક બેઠા રહેવા લાગ્યો. પડકાર

પાછળ જે વિચિત્ર ભયંકર હત્યાકાંડ ચાલી રહ્યો હતો, તે જોઈ મારું હૃદય ફાટી જવું હતું.

આખરે સુલતાનનો પુત્ર અબ્દુલ કરીમ માદીએ ખેડો આપ્યા નગરમાં ઉત્સવ ઉજવવાનો હુકમ ફરમાવવામાં આવ્યો.

રાત્રીને ઉત્તમ રીતે પત્ર, પુષ્પ, પતાકા આદિથી રીતે શણગારમાં આવ્યો અને રાત્રિના વખતે દિપમાલાઓથી સમસ્ત શહેર ઝમઝમી ઉઠ્યું, તે દિવસે ગુલામોને પણ મોજ-મજલ કરવાની છુટી આપવામાં આવી.

આ ઉત્સવના દિવસે મને પણ છુટી મળેલી હોવાથી નિશ્ચિત મને હું વિશ્રાંતિ લેતો હતો એટલામાં મને ઉદ્દેશી મૃદુસ્વરે બોલાવવા શબ્દો મારે કાને પડ્યા :- અમ પરદેશી ! ચેતીને ચાલજો. તારા શત્રુઓના હાથમાં સપડાતો નહિ.”

આ કાણુ બોલ્યું ? હું વિચિત્ર બની ચારે બાજુએ જોવા લાગ્યો. એક બીમના જેવા શરીરવાળો કદાકાર બલીષ્ટ હબસી મારી દૃષ્ટિએ પડ્યો. તેને જોઈ હું ચમકી ઉઠ્યો. હું પરદેશી છું એમ તેણે શા પરથી જાણ્યું ? મારો બેઠ જો જણાઈ જાય તો ધડ પર માથું રહે એમ નહોતું એટલે હું વિશેષ ભયભીત બન્યો.

મારી આવી સ્થિતિ જોઈ આશ્વાસન આપતો હોય તેમ તે બોલ્યો :- “બહારનો નહિ. હું તમારો શત્રુ નથી. મરુબૂમિને પાર કરી તમે અહિં આવ્યા છો અને સુલતાનના સંસારમાં દાસ થઈ દિવસો વીતાવો છો. એટલુંજ નહિ પણ વચ્ચે વચ્ચે તમે તમારી આખ્યદેવીની નિંદા કરો છો, તે બધું મારાથી અજાણ્યું નથી. છતાં મને શત્રુ નહિ માનતાં મિત્ર માનજો. જુઓ, તમારા પર એક પત્ર છે !”

“પત્ર ? મારા નામે ? કાણુ બોલ્યો ?” મેં અજાણ્ય થઈ પૂછ્યું.

“સાહેબ, એક સાથે ત્રણ પ્રશ્ન પૂછો છો ? આટલા બધા બ્યમ કેમ બની ગયા છે ? તમારા એક પ્રશ્ન પ્રશ્નનો હું જવાબ આપીશ નહિ. દ્યો આ પત્ર અને હું ચાલ્યો જઈ પછી જોશજો. તમારા શત્રુઓ મારે દિશાએ ફરી વળ્યા છે. જાણે શહેરમાં

ઉત્સવ હોવાથી તમારી પાસે આવી શક્યો છું અલ્લા તમારું બહુ કરશે ચાલો, સલામાલેકમ!”

ધણામ મુદુસ્વરે ઉપરોક્ત શબ્દો ઉચ્ચારી હજીસી ચાલ્યો એ કોણે, ભય અને વિસ્મયની કેટલીક લાગણીઓ અનુભવતાં પત્રને ફોડી નેચ્યો. આ પત્ર અચળની બાપામાં લખેલો હતો—

“હે પરદેશી જીવેદાના જીવનસર્વસ્વ! આજે એક મિત્રની સલાહ માન્ય રાખજો. આજે તને એક પ્રુશખઅર આપું છું. આજે રાત્રિના પ્રથમ પ્રહરે તને છુટો કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવશે તે વખતે સાવચેત રહેજો. તારો એક અપરિમિત મિત્ર તને મળશે અને ‘હિલામ’ શબ્દનો ઉચ્ચાર કરશે. આ શબ્દ સાંભળી તું તેનું અનુસરણ કરજો. તેને કાષ્ઠ જાતનો પ્રશ્ન પૂછીશ નહિ. ખોળા પહેરેગીરો આજે આનંદ ઉત્સવમાં ઉન્મત્ત બની ગયા છે એટલે તારો મિત્ર તને વગર હરકતે છુટો કરવાને શક્તિવાન થશે. તું ભય પામતો નહિ. અલ્લા તારું બહુ કરશે.”

પત્ર મારા હાથમાંથી સરી પડ્યો! શું આ કલેશકર દાસ-ત્વમાંથી મારો ઉદ્ધાર થશે? કોની મહેરબાનીથી? અમાચિત ભાવે આ શત્રુપુરીમાં મારા પર અનુગ્રહ બતાવનાર કોણે હશે? જીવેદા સાથેના મારા ધનિષ્ઠ સંબંધ વિષે પત્ર લેખકે કેમ જણ્યું? શું અહિંના પ્રધાન હાજી ઈમામે મારી વિપદની કથા જાણી મદદ કરવા ઇચ્છ્યું હશે? જીવેદા શું હજી પશુ જીવતી છે? ત્યારે પેલો હાથ કોનો જેવામાં આવ્યો?—આવી રીતે સંદેહના વમળમાં વિટળાઈ મારું મન ઉન્મત્તની માફક ભ્રમવા લાગ્યું.

યથા સમયે સૂચારિત થયો અને રાત્રિ પડી. આકાશમાં ચંદ્રનો ઉદય થયો. તેનાં કિરણોએ પશ્ચિમ દિશાના છેડે એક પ્રકારની અવધૂર્નીય છટાનો વિકાસ કર્યો, રાતના ભગભગ નવ વાગે હું દીવા પાસે બેસી એક તલવારની ધારને તેજ કરતો હતો, જેવામાં સંદેહ પોષાકમાં સંજ્ઞ થયેલો, વચેટ ઉમરનો દીર્ઘ દેહવાળો પુરૂષ ચુપકીદીથી મારી સામે આવી ઉભો રહ્યો. તમા ધીમા અવાજે બોલ્યો:—“સલામ સાહેબ! બતીને પ્રજ્વળાવી.

નાખો. આપણને અહિંથી બહાર નીકળી જતા કાંઈ જોઈ ન શકે, એવી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે.”

એકજ ફૂંકથી મેં બત્તીને યુઝાવી નાખી. બત્તી યુઝાઈ ગઈ એટલે મારા સોબતોએ પોતાનાં અંગવસ્ત્રનાં આવરણમાંથી એક પોષાક બહાર કહાડ્યો. એ પોષાક એણે ધારણ કરેલા પોષાક જેવો જ હતો, એમ હું ચંદ્રના સ્તિગ્ધ પ્રકાશમાં જોઈ શક્યો. મારા સાથીએ માથાપરનો ફેટો ઉતારી તેનો એક ભાગ મને આપ્યો. પછી તેણે કહ્યું—“દોસ્ત! તમે મારા ઉપર વિશ્વાસ રાખી શકો છો. આ પોષાક પહેરી લઈ મારી સાથે ચાલો.”

વિના વિલંબે મેં તેની સૂચનાને અમલમાં મૂકી. યુલામનો વેષ છોડી દઈ મેં ગૃહસ્થનો વેષ ધારણ કર્યો. પછી મારા સાથીએ તેજ ધારવાળી એક કટાર મને આપતાં કહ્યું:—“આ હથિયાર તમારી પાસે રાખો. ભવિષ્યમાં તેની જરૂર પડવાનો સંભવ છે.”

મેં કટાર હાથમાં લઈ કમર સાથે કટિબંધમાં મિયાન કરી. પછી અમે બંને જણા બહાર નીકળી પડ્યા.

સાથીએ હસીને કહ્યું:—“હવે તમે યુલામ નથી. નિર્ભયતાથી ચાલો. દરવાજાપરના પહેરેગીરો આપણને જોઈ શકે નહિ એવી સંભાળ રાખજો સંકટ સમયે ગજરાઈ જવું ઉચિત નથી ‘હિમ્મતે મરદા તો મરદે ખુદા’ એ તમે ક્યાં નથી જાણતા?”

ફરતા ફરતા અમે દરવાજા આગળ ગયા. આખો દિવસ તકલીફ ઉઠાવી રાતના મોજ-મગ્ગહ કરી મસ્ત બનેલા પહેરેગીરોએ એક વખત તીરછી નજરથી અમારા તરફ જોયું. અમે ઝોળખાઈ ન જઈએ એટલા માટે તેમના તરફ નહિ જોતાં આગળ વધ્યા. નવા પોષાકમાં હું તદ્દન બદલાઈ ગયો હતો. દરવાજાનાં પારણાં બંધ હતાં. તે એક પહેરેગીરે દોડી આવી ઉધાડ્યાં. અમે દેવડી વટાવી પસાર થઈ ગયા.

આવી રીતે ધણો માર્ગ વટાવી ધણા પહેરેગીરોની નજર યુકવી અમે મુખ્ય દરવાજા ખડા થયા. હવેજ કટાકટીનો મામલો હતો! એક સુદાની પહેરેગીર સશસ્ત્ર સ્થિતિમાં એ દરવાજાનું રક્ષણ કરતો હતો. એ માથુસ શેરમર્દ હતો. તેનો ચહેરો ધણો

ભયંકર હતો.

અમને નજીક આવેલા જોષ તેણે ઝોળખાણ પૂછી તથા બેઠી દૃષ્ટિથી તે અમારા તરફ જોષ રહ્યો. ભયની ભાવનાથી અમારાં મ્હોં સફેદ પૂણી જેવા થઈ ગયાં. જીગર જોષથી ધબકવા લાગ્યું, અને કપાળ પસીનાથી ભીંજાઈ ગયું. છતાં મારો સાથી વિશ્વક્ષણ ચતુર હતો. સમયસૂચકતા વાપરી તે બોલી ઉઠ્યો:- “કેમ છો દોસ્ત! તમારો આંખોનું તુર પણ ધટી ગયું છે કે શું? હજી તો તમે ફાંકડા જવાન છો. જોષ શકતા નથી કે હું આજીમાનનો કાજ અબદર રહેમાન છું, અને આ મારા સાથી-દાર કાલે કોહાનના મુખ્ય મૌલવી હાજી બશીર છે. જે તમે અમને ઝોળખી ન શકતા હો, તો નોકરો છોડી ઘેર જાવ. તમારી સાથે લાંબી વાતચિત કરવા જેટલો અમને વખત નથી. અમારા નવા સુલતાન અબદુલ કરીમખાં બહાદુરને જરૂરી ખાતમી પહોંચાડવાનું કામ બજાવવા અમે જઈએ છીએ.”

કાળા હબસી જેવો દેખાતો એ દૈત્ય મારા સોબતીની ચતુરાઈથી બૂલાવામાં પડ્યો. ઝડપથી તેણે મુખ્ય દરવાજાનાં દાર ખુલ્લાં કર્યાં રીવાજ એવો હતો કે, સૂર્યાસ્ત થયા પછી મુખ્યત્વે કરી એ દાર બંધજ રાખવામાં આવતાં; પરંતુ સુલતાનને પહોંચાડવાના જરૂરી સમાચારમાં રોકાણ કરવાનું એ પહેરેગીરને સલામતી ભરેલું લાગ્યું નહિ. ખુલ્લાં દારમાંથી બહાર નીકળી અમે નિશ્વાસ મૂક્યો એવામાં એક સિપાહી બોલી ઉઠ્યો:- “આ માણસોએ ખોટી ઝોળખાણ આપી છે. એ બનાવટી કાજ છે એનું અસલ નામ હમ્મા છે. એ મરજૂમિનો લૂંટારો છે. એની ભયંકરતાનો ખાર નથી. એ આપણો કદો દુશ્મન છે. વળી તેની સાથેનો માણસ અપણા સરકારનો યુલામ છે. ખોજ સરદારના તાખામાં એને રાખવામાં આવ્યો હતો.”

એ તરફથી ધણી માણસો દોડી આવી એ સ્થળે જમા થયા યુવક સિપાહીનાં ઉપરોક્ત વચન સાંભળી બબરો કોલાહલ મચી રહ્યો મુખ્ય પહેરેગીર જોષથી બોલી ઉઠ્યો:- “પકડો, જલ્દી પકડો! બદમાશ ફરેલીએને હમણાંને હમણાં મારી પાસે લાવો.”

આંખની પલક પડે એટલામાં તો દસબાર તેજ ધારવાળી તલવારો અમારા ખનેતા શીરપર ઝીંકી રહી. મારા સોબતીએ પાસે ઉભેલા એક પહેરેગીરને તલવારના એકજ વારથી જમીનદોસ્ત કર્યો. તથા બીજા એકને એટલા જોરથી કાત મારી કે, તે આઠ દસ ડગલાં દૂર જઈ ધૂળ ચાટવા લાગ્યો. એ સમય દરમિયાન મારી કટારને મ્યાનમાંથી બહાર ખેંચી કઢાડી શત્રુઓના સિંતમમાંથી મારો બચાવ કરી હું તમરને માર્ગે આગળ વધ્યો. પરંતુ કાર્યમાં હું સફળ થયો નહિ. જ્યારે હુમલાનો આરંભ થયો. બે સાણસો મારાપર તૂટી પડવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા; પરંતુ ચાલાકી વાપરી જે માણસે મારો જમણો હાથ પકડી લીધો હતો તેના હાથમાંથી હાથ છોડાવી મેં તેના ગળાને કટારની ધારથી ચીરી નાખ્યું. આમ છતાં હું પલાયન કરી શક્યો નહિ. એક હજસી ભૂખ્યા વાઘની માફક મારા પર તૂટી પડ્યો. છુટા થવાની આશા મારા મનમાંથી દૂર થઈ ગઈ. અફસોસ! મારે પાછું અહિં કેદી થવું પડશે કે? નહાસી જવાના અપરાધ માટે કદાચ મારા સરને છેદી નાખવામાં આવશે! ક્ષણકાળની અંદર આખી જહાન મારી નજરે જાણે કે, જમરડાની માફક ચકર ચકર ફરવા લાગી. છતાં ખુદા મારો મદદગાર હતો. વિના વિલંબે મારા સાથીદારે દોડી આવી, જે હજસી મારા પર હુમલો કરવા તૈયાર થયો હતો, તેને કટારની ધારથી જમીનપર સુવાડી દીધો. કટારની ધારે તેના મસ્તકને છેદી નાખ્યું હતું.

જોત જોતામાં બીજા એક સિપાહીએ દોડી આવી મારા સાથી પર હુમલો કરી તેને પૃથ્વી પર પડાડ્યો. મારી આસપાસ કોઈ જોવામાં નહિ આવવાથી હું ઉંચા આસે નીરવેગે દોડ્યો. કંઈ તરફ દોડ્યો. તેની મને ખબર નહોતી. કેમકે મારું જાનસાન શૂન થયું હતું.

મને નહાસી જતો જોઈ જ સાત સિપાહીઓ મારો પાછળ દોડ્યા. તેઓ મોટા બવાળે ખુબો પાડવા લાગ્યા:— “એ બદમાશને મારી નાખો તેને નહાસી જવા દેશો નહિ. પકડો-પકડો! પકડી ન ન શકાય તો ગોળીબાર કરો.”

મારાં સહજાગ્યે એ વખતે કાંઈની પાસે ખંડુક નહોતી.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

સ્વાધીનતા મેળવવા અને પ્રાણ બચાવવાના ધરાદારી મારામાં તે વખતે કલ્પનાતીત બળ આવ્યું. બંને ચક્ષુઓ જે દિશા તરફ લાઇ જવા લાગ્યાં તે તરફ એક સરખો હું જીવ બચાવવા દોડવા લાગ્યો.

ફેટલોક દૂર જવા બાદ હાંફતો હાંફતો હું ઉંટ બળરમાં જઇ પહોંચ્યો. મારી પછવાડે સિપાહીઓ પણ દોડતા આવતા હતા. તેઓની નજર ચુકાવવા હું એક ભગ્ન મરજીની આડમાં છુપાવા પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો. ત્યાં એક અરબ અધારોહી યુવકને પોતાની સાથે બીજો ઘોડો લઇને જતાં મેં જોયો.

મને ભયભીત ચિત્તે દોડતો જોઇ તે યુવકે અશ્વની ગતિ મંદ કરી. ત્યાર પછી મારી નજીકમાં આવી તે બોલ્યો:—“તમને ધણે શ્રમ પડ્યો હોય એમ જણાય છે. આવો, મારી સાથેના ઘોડા-પર બેસ જાવ—”હિલામુ.”

“હિલામુ” શબ્દ સાંભળતાંજ મને મજેલા પત્રની યાદ આવી. મેં વિચાર્યું કે, શત્રુપુરીમાંથી જેણે મારો ઉધ્ધાર કર્યો, તેનીજ ટોળાનો આ માણસ હોવો જોઇએ. એક ક્ષણનો પણ વિલંબ નહિ કરતાં હું ઘોડાપર ચઢી બેઠો અને અમે બંનેએ ઘોડાને મારી ચૂક્યા.

ફેટલોક રસ્તો વટાવ્યા બાદ અમે એક ઉચ્ચ ભૂમિની નજીકમાં આવી પહોંચ્યા. અમેએ અશ્વની ગતિ મંદ કરી અને આરતે આરતે તે ઉંચાણવાળી જગ્યા ચઢવા લાગ્યા. મારી જીંદગીનો આજનો દિવસ-માઝગાર દિવસ હતો.

રસ્તે ચાલતાં મારા સાથીએ કહ્યું:—“આપના પ્રાણની રક્ષા કરવા જતાં સાહસિક હારમાએ પોતાનો પ્રાણ ગુમાવ્યો છે એ બાબત રોસનીય છે. આવી રીતે તેનું મૃત્યુ થશે, એવો મને સ્પર્શમાં પણ ખિમાલ આવ્યો નહોતો.”

મેં કહ્યું:—“હા, તેણે વીરની માફક પરાક્રમ બતાવી યુધ્ધ

કયું છે. તેના મૃત્યુનું કારણ હું જ છું; પરંતુ આપે કેવી રીતે જાણ્યું કે, તેનું મૃત્યુ થયું છે ? ”

“ મુખ્ય દરવાજાથી થોડે દૂર એ અમ્બોને લાઇ હતું આપની પ્રતીક્ષા કરતો ઉભો હતો. એક અથ્થ આપના માટે અને બીજો હામ્મા માટે. શત્રુના ફટકાથી તેને મેં ભૂમિ પર પડી જતાં જોયો છે. આપ પલાયન કરી નહાસવા લાગ્યા તે પણ મેં જોયું. એટલે આપને સહાય કરવા એક ગુપ્ત રસ્તાથી આપની પહેલાં જ હું આ રસ્તે આવી પહોંચ્યો. ઇશ્વરને ઉપકાર માનો કે, એક મહા ભયંકર શત્રુના હાથમાંથી હામ્માએ આપને જીવનદાન આપ્યું છે.”

“ હા. હામ્મા અને આપના અનુગ્રેહથી જ હું આજે જીવિત રહ્યો છું; પરંતુ એક જટિલ રહસ્યનો ભેદ હું ઉઠાવી શકતો નથી. મને મુક્તિ આપાવવા માટે તમે શા માટે આટલો બધો જોખમ માથે ઉઠાવ્યો છે ? આપ કાણ છો ? આપનો અને મારો સંબંધ શું ? આ બધાની મને કાંઈ સૂજ પડતી નથી । ”

“ તે વિષે હું કાંઈ જાણ્યો નથી. મને તો માત્ર એટલી જ ખબર છે કે, હર પ્રયત્ને તમારા જીવનની રક્ષા કરવી.”

“ શા માટે ? ”

“ તે હું કહી શકીશ નહિ.”

“ હું કાણ છું તે આપ જાણો છો ? ”

“ હા, જાણું છું. આપનું નામ આમિન છે । ”

“ બીજું શું જાણો છો ? ”

“ આપ કોઈ ગુપ્ત કાર્યની સિધ્ધિ માટે આ દેશમાં આવ્યા છો. રસ્તામાં તમે લૂંટારાના હાથમાં સપડાયા અને તેઓએ તમને અહિં ગુલામ તરીકે વેચી નાખ્યા । ”

“ કયા ગુપ્ત કાર્ય માટે હું અહિં આવ્યો છું તે પણ આપ કદાચિત જાણ્યો હશે ! ”

“ તે જાણવાથી આપને શું ફાયદો ? ”

મેં જણાવ્યા દર્શાવી પૂછ્યું:—“ આપ અહિંની મુખ્ય મસ્જિદના પ્રધાન હમામ હાજી મહમદ બિન ઈસાકને જાણવતા

હશે ? ”

“ હા, જોળખું છું. તેઓ મહારાની અને ધાર્મિક પુરુષ હતા. ”

“ હતા એટલે ? શું તેમનું હમણું મૃત્યુ થયું છે ? ”

“ ના—ના. તેઓ કેટલોક વખત ચર્ચા તીર્થયાત્રા કરવા ચાલ્યા ગયા છે. ”

“ તીર્થયાત્રા માટે ? ક્યારે આવશે ? ”

“ તેની મને ખબર નથી. ”

જેત જેતાંમાં તે પહાડ જેવી ઉચ્ચ ભૂમિ પાર કરી ગયા પછી અમોએ એક ખજૂરીના વનમાં પ્રવેશ કર્યો. મારા સાથીએ તે સ્થળે વિશ્રાંતિ લેવાનો ધરાદો જણાવ્યો. અમો બન્ને ઘોડા પરથી ઉતર્યા અને જીનને માથા નીચે રાખી સુષ્ટ ગયા. અતિશય પથ-શ્રમ કરવાથી તાત્કાલિકજ અમોને નિદ્રા આવી ગઈ.

રહવારે જાગીને જોયું તો સૂર્યનો ઉદય થયો હતો અને ચારે તરફ સૂર્યનાં કિરણો જાણે કે હાસ્ય કરી રહ્યાં હતાં. વળી મારા સાથીને ધણી અજાયબીની સાથે-મેં બીજા વેપમાં જોયો. એ પુરુષ મટી હમણું તે એક નાજનીન જેવો દેખાતો હતો, અને ખરી રીતે એ હતી પણ એક નવોદા નાર ! હું એકાગ્ર દષ્ટિથી તેનાં મુખ તરફ જોઈ રહ્યો.

મારા આશ્ચર્યને કળી જઈ તેણે પૂછ્યું:—“ મેં વેપ બદલેલો હોવાથી તમને નવાઈ લાગે છે કેમ ? ”

આમ કહી યુવતીએ અદ્દહાસ્ય કર્યું. રહોં ઉપરનો ભુરખો કહાડી નાખી તેણે કહ્યું:—“ દિવસે મને પુરૂષનો વેપ શે બે તેમ નહિ હોવાથી મેં આ વેપ બદલ્યો છે. ”

મેં પૂછ્યું:—“ આપે આવી રીતે મને શા માટે છેતર્યા ? ”

“ એમ કરવાની જરૂર હતી. પુરૂષ વેપમાં આપને મદદ કરી, માર્ગ બતાવી, નિર્ભય સ્થળે લઈ જવાની મને આસા થયેલી હતી. ”

“ આપનો હું ધણો અહેસાનમંદ છું. આપનું નામ હું જાણી શકીશ કે ? ”

“મારું નામ સાંભળી આપ શું કરશો? એ સાંભળવાથી આપને કાંઈ લાભ નથી. ના ક્યૂંકે એ વાત મારે આપનાથી છુપાવવી પડે છે.”

સુમંત્રભાઈ ઉજવળ બનેલા એ પ્રભાતકાળે ખજૂરીનાં કુંજમાં મારી એ જીવનદાયિની નજીક બેસી મેં ફળ-મૂળનો આદાર કર્યો અને જીનની થેલીમાં જળ ભરેલું હવું તેનાથી તૃપ્તિ કરી.

ખાનપાનને ઇ-સાફ આપી રહ્યા પછી રમણીએ પોતાના કેશકલાપને બરાબર બાંધી ઘોડાપર સવાર થઈ મને પોતાનું અનુસરણ કરવાનો સંકેત કર્યો. રસ્તે જંગલમાંથી આગળ વધેલો હતો. સહરાની મરૂબૂમિમાં આવું ગાઢ વન અને લતાપત્રપૂર્ણ સ્થાન ખીજી જોવામાં આવ્યું ન હતું. અરણ્યને બેઠી આગળ વધવામાં અમને ઘણી અગવડ પડવા લાગી.

ચાલતાં ચાલતાં મેં પૂછ્યું:—“આપે જુબેદાનું નામ સાંભળ્યું છે કે?”

યુવતીએ મૃદુ હાસ્ય કરી ઉત્તર આપ્યો: “સહરાના રણની એ રાણી કિંવા મરૂબૂમિની મોહિનીનું નામ કાનાથી અજ્ઞપણ હોય?”

“તેમને કદાપિ આપે જોમાં છે કે?”

“આ પ્રશ્નનો ચોક્કસ ઉત્તર હું આપી શકતી નથી.”

“અલગ્યર્થમાં તેમનું મૃત્યુ થવાની વાત સાંભળી હતી, એ વાત ખરી છે?”

યુવતીએ ઉત્તર આપ્યો:—“મેં પણ એ વાત સાંભળી છે. આદ્યેજેર મ્હા પછી તેમનો પતો નથી, મારે એ વાતને ખોટી પણ કેમ માની શકાય!”

ચિંતાતુર ચિન્તે મેં કહ્યું:—“તેઓ અધિષ્ઠવતિની હતાં. માનવના અંતરની વાત ઉઠતી શકતાં હતાં.”

મારી સમિતીએ કહ્યું:—“આપનું અતુમાન યજ્ઞમાં છે. આમારી ટોળીનાં માણસો જે સ્થળે તેમને લઈ જતાં તે સ્થળેથી તેઓને લૂંટફાટમાં પુષ્કળ ધન-દોલત મળી આવતી હતી. તેઓ

સાચા જીવનથી ચાલી શકતાં હતાં. તેજ પ્રમાણે તેમનો તિરસ્કાર કાયરના કાળજીને કંપાને તેવો બચકર હતો.”

“હવે હું સમજ્યો. આપ હાજી અમુ સજામની ટાળીના માણસ છો. હાંટારાઓના એ સરદાર હમણાં ક્યાં છે એ કહી શકો છો ?”

“હું કાંઈ જાણતી નથી. હું કેવળ માર્ગદર્શિકા દાસી છું. જે વાત હું જાણતી નથી, તે વાત આપ કૃપા કરી મને પૂછ્યો નહિ.”

આ વાક્યો સાંભળી હું એ ચતુર ચપળના મુખમાંથી ઉમયોગની કાંઈ વિશેષ ખાતરી બહાર કઢાવી શક્યો નહિ. મધ્યાનહકાળે વિશ્રામ મેળવી પુનઃ મેં મારી સંમિતિનું અનુસરણ કર્યું લીલી હરિયાળી ઉપર અથવા પ્રકૃતિ દેવીએ બિહાનેલા મનોહર લીલા ગાલીચા પર ચાલતાં મારા મનમાં એવો વિચાર આવ્યો કે, સહરાની અંદર આવું ફળદ્રુપ તેમજ રસાળ સ્થાન આવેલું હોવાની અચાઉ કોને ખબર હતી ?

નમતા પ્રહરે મારી સંમિતિ ચાલતાં ચાલતાં પ્રપુલ્લ ચિત્તે મારી સાથે વાત કરવા લાગી. મેં તેને મુખે એમ સાંભળ્યું કે, હાજી અમુ સજામ જેવા સર્પના હાથમાંથી મેં છુટકારો મેળવેલો હોવાથી એ દસ્યુરાજે ક્રોધથી અંધ થઈ મારો નાશ કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી હતી અને મારું ખૂન કરવા માટે એક ટાળીને મોકલી હતી. કેંચ સિપાહીઓને હાથે એ ટાળીના માણસો પરાજિત થઈ માર્યા ગયા હતા.

મેં પૂછ્યું:—“આપ અરણ્યવાસને ત્યાગ કરી અત્રે કેમ આવ્યાં છો ?”

“હું કેવળ શત્રુઓના પંડામાંથી આપનો ઉદ્ધાર કરવાના હેતુથી હમ્મની સાથે આગાદેજમાં આવી હતી. અહલાની મહેરબાની છે કે સેંકડો આફલમાંથી દિન દુનિયાના એ માલિકે આપને અચાવી લીધા છે પરંતુ દિલગીરી સાથે કહેવું પડે છે કે, હમ્મ આપને ઊઝાવવા જતાં સુસતાનના દારરક્ષકને હાથે માર્યો ગયો છે.”

“ અલ્લા તેમના આત્માનું કલ્યાણ કરો. આપને મારા ઉપર મોટો અહેસાન થયો છે. મને બચાવવા માટે આપે જે કંઈ વેઠ્યું છે, જે જે સંકટોની સામે આપ ઝુક્યાં છો, તેવું બીજું કોઈ દિવેથી માણસ કરી શકે એવી સંભાવના નથી.”

રમણીએ ઉત્સાહ સહીત કહ્યું:—“ હું મરૂમિમાં ભટકતી અરબ અબળા છું. અરબ રમણી લખ કોને કહે છે. એ સમજતી નથી. ખુદાની મહેરબાનીથી આફતોનાં વાદળાં અદરબ થઈ ગયાં છે.”

મેં કહ્યું:—“ તમારો સ્વભાવ ધણો અદ્ભુત અને રહસ્ય-જનક છે. તમારે બુધેદી મુદ્દાની એક પણ વાત હું સાંભળી શક્યો નથી. જે વાત સાંભળી છે, તેથી રહસ્યનું કાકડું વધું ગુંચવાયું છે.”

યુવતીએ કહ્યું:—“ પરંતુ જેથી આપનું અનિષ્ટ થઈ શકે તેમ છે, એવી એક પણ વાત મેં આપને કહી નથી. આપનું સાદસ અને સહનશીલતા આ સંકટપૂર્ણ સ્થાનમાં આપનું સંરક્ષણ કરશે.”

યથા સમયે સંધ્યાની હાથાથી તરૂલતાપૂર્ણ એ પહાડી વન ભૂમિ સમાવિષ્ટ થઈ. ફરતાં ફરતાં અમે એક પહાડી નદીના તટ ઉપર ઉપસ્થિત થયાં. ત્યાં મેં મારા ઘોડાને પાણી પાડ્યું. પછી આહારની ગોઠવણ કરી. આહારની સમાપ્તિ થતાં મારી સગિની પોતાના દેહને વસ્ત્રમાં છુપાવી પાપાણુ શિલા ઉપર સૂઈ ગઈ. બેદુષ્ટન રમણીઓને આવી ટેવ પડેલી હોય છે. નક્ષત્રોથી પ્રકાશી રહેલા અનંત આસ્માની આકાશનાં જન નીચે પ્રકૃતિના ખોળામાં સૂઈ રહી તેઓ—માતાના ખોળામાં સૂઈ રહી બાળક જેવી રીતે નિર્ભયતાથી નિદ્રા લે—તેવી નિર્ભયતાથી નિદ્રા લઈ શકે છે.

આવી રીતે બીજા બે દિવસ બીતી ગયા. પછી અમે એક સરાઈ નજીક ઉપસ્થિત થયાં. સરાઈની અંદર ઘોડાને પુષ્કળ પ્રમાણમાં આહાર કરાવી પાછાં અમે મરૂમિમાં અત્રા-માત્રી થયાં. મારો ઘોડો વાયુવેગે દોડવા લાગ્યો. અમારો હાથની

વિદ્યામાં મારી સંગિની પણ ધણી ચાલાક હતી. રસ્તે અમને સહજ પણ કંટાળાનો અનુભવ થયો નહિ. એકદુન જાતિનાં સાહસ અને વીરતાની વાતો કરી યુવતી અને મુઝબ ખનાવી દેતી હતી. રાત્રે અમે મજબૂમિમાં વિશ્રામ કરી ત્રીજે દિવસે એક બીજી સરાઈ નજીક જઈ પહોંચ્યા. થોડા અંતરે તાડ અને ખજૂરીનાં ઝાડનાં જૂથ આવેલાં અમારી નજરે પડ્યાં. મજબૂમિની આંખને બાળી નાખે એવી પ્રખરતામાં એ મનોહર દેખાવથી અમારી આંખો ઠરી. મારી સંગિનીએ થોડાની લગામ કાપી કરી કહ્યું:—“જેને મળવાની આતુરતામાં આપણે છીએ, તેજ આવે છે.”

પ્રથમ હું કાંઈ જોઈ શક્યો નહિ. ધણી સમય સૂધી દષ્ટિ દોડાવ્યા પછી સુરેદ પોલાકમાં સજ્જ થયેલો એક થોડેસ્વાર વાયુ વેગથી અમારા તરફ આવતો નજરે પડ્યો.

અડધા કલાકમાં તો એ માણસ અમારી નજીકમાં આવ્યો, તથા પ્રથમ નજરેજ એ મુખ અન્નપયું નથી, એ હું સમજી શક્યો. એ માણસને ક્યાં જોયો હતો, તેનો હું વિચાર કરવા લાગ્યો.

થોડા વખત પછી મને એમ યાદ આવ્યું કે, જે માણસે પૂર્વાંકત મુસાફરખાનામાંથી મારી પેટી ચોરી લીધી હતી, તેજ એ હતો. જરીથી ભરેલી જે પેટીમાં જીવેદાનો છિન્ન હસ્ત હતો, તે પેટી આ માણસેજ ચોર હતી એ સંબંધી મારા મનમાં સહજ પણ સંદેહ રહ્યો નહિ. મારો વધ કરવા માટે એણે ધણી પ્રયત્ન કર્યો હતો. મારા પરમ દિતૈષી મિત્રને લાંચ આપી વશીભૂત કરવાની તેણે કાશિશ પણ કરી હતી. મારો નાશ કરવા માટે તેણે શું ન હોતું કયું ! તે દિવસે સંધ્યાકાળે નિર્જન સ્થળમાં એ હથિયારબંધ દસ્યુને જોઈ મારું મન શંકાશીલ અને સંદિગ્ધ બની ગયું. જે ગાજેરીની વાત ખરી હોય તો જગતમાં આના જેવું કયુંકર મારે કાંઈ બીજો દુશ્મન ન હોતો. મને એમ વિચાર આવ્યો કે, મારી સાથેની યુવતી જે મારી દિતૈષીણી હોવાનો દેખાવ કરતી હતી, તે વિશ્વાસપાતિની તો નહિ હોય ? મારા પ્રાણનો નાશ કરવા

માટે તેણે પૈશાચિક જાળનો વિસ્તાર તો નહિ કર્યો હોય ?
કાંઈ સમજી નહિ શકાવાથી દિગ્મુઢ બની હું ચુપજ રહ્યો. એ
વખતે લાવાકાને સહજ હસી સશસ્ત્ર હરતનો મસ્તકે સ્પર્શ
કરી મને અભિવાદન કર્યું. તેના સિંહ જેવા ફૂર અને સર્પ
જેવાં ખલતાપૂર્ણ બન્ને નેત્રો જાણે વેર લેવાની આગથી
સળગી ઉઠ્યાં.

પ્રકરણ ૨૩ મું.

—:—

ધોડેસ્વાર થઇ અમે ત્રણે જણાં આગળ વધવા લાગ્યાં. થોડે દૂર ગયા પછી વિશ્રામ માટે અમે એક તાલકુંજ પસંદ કર્યો. એવામાં ભયંકર દેખાવના અરખોની એક ટોળાં એ રથને આવી પહોંચી. તેમણે બંધુભાવથી અમને અભિવાદન કર્યું. નજીકમાં જ આરામ લેવા માટે તેમણે છાવણી નાખી. તેઓ મિત્ર હતા કે શત્રુ એ વિષયનેા પુબ્ધિ વિચાર કરવા છતાં હું કાંઈ નિશ્ચય કરી શક્યો નહિ. ગમે તેમ હો, તેમના તરફ સૌજન્ય દર્શાવવા માટે ઘોડા પરથી ઉતરી પડી હું લાવાકાનની સાથે એ નવા આવેલા માણસના મુખ્ય તંબુ તરફ અગ્રેસર થયો. એ તંબુના દ્વાર આગળ એક બુઢો અરખ ચિંતાતુર ચિતે બેસી બીડી ફૂંકતો હતો. માણસ ધણો ધરડો હતો. તેની દાઢી પાતળાં હતી, તથા બન્ને નેત્રો અમુક કાળ પહેલાં ધણાં તીક્ષ્ણ હશે એમ હમણાંના તેના તેજ પરથી જણાઈ આવતું હતું. એ વૃધ્ધ સ્થિર દૃષ્ટિથી મારા મ્હોં તરફ જોઇ રહ્યો.

લાવાકાને મને પૂછ્યું:—“આ બુઢાને તમે જોયો છે કે ?”

હું કાંઈ ઉત્તર આપું તે પહેલાં એ બુઢાએ કહ્યું:—“હે વિદેશી ! અમારા શિબિરમાં હું તમારી અવ્યર્થના કડે છું.” આમ કહી બીડી ફેંકી દઇ તે પોતાની બરફ જેવી સુરેદ દાઢી પસવારવા લાગ્યો.

મેં કહ્યું:—“સખજી, તમારી દાઢીનું કલ્યાણ થાવ. આવા અળપયા રથને તમારું આતિથ્ય કેટલું કીમતી છે, એ મારાથી અળપ્યું નથી; પરંતુ હું કાનું આતિથ્ય મેળવી શક્યો છું, તેનું નામ સુધ્ધાં હજી સુધી જાણી શક્યો નથી.”

બુઢાએ કહ્યું:—“પ્રવાસના કષ્ટથી તમે થાકી ગયા હો એમ લાગે છે. તમે રજીનેા લાંબો અને અગવડ ભરેલો માર્ગ પસાર કર્યો છે. તેથી પ્રથમ તમારે આરામ લેવાની જરૂર છે.”

આમ કહી બુઢાએ મને પોતાની પાસે ચટાઇ ઉપર બેસ-

વાનો સંકેત કર્યો. હું બેઠો એટલે શુભામ બુદ્ધના હુકમ મુજબ મારે માટે ખાનપાનની સામગ્રી લઈ આવ્યો.

એ બુદ્ધે હું ન સમજી શકું એવી ભાષામાં ભાવાકાન સાથે કાંઈ વાતચિત કરવા લાગ્યો. જેમાંના એક શબ્દનો પણ સાર હું સમજી શક્યો નહિ. વિવિધ પ્રકારનો સંદેહ મારા મનમાં ઉપજ્યો. પરંતુ એ માણસનો મારા તરફનો સહ વ્યવહાર જોઈ તથા ખાનપાનની ઉત્કૃષ્ટતા અનુભવી મારો સંદેહ શિથિલ થયો. મને આપવામાં આવેલા ખોરાકમાં જહર તો નહિ બેળવ્યું હોય ? ના, ના, એ અસભ્ય જાતિનો માણસ હતો. આવકાલના જમાનામાં કહેવાતા શિષ્ટ અને સભ્ય માણસોજ હજીકપટનો આશ્રય લઈ દગાથી દુસ્મનને સાફ કરે છે. અસભ્ય માણસો કપટતાને જાણતા નથી. ઉપરથી દોસ્તી બતાવી બેવડા બની કાંઈની ગરદન પર છૂરી ફેરવતા નથી. ચુપકીદીથી મેં ખાણને ધનસાફ આપ્યો. એવામાં સંદિગ્ધ મુખમુદ્રાવાળો એક માણસ મારી નજીક આવી બેઠો. ગાંજેરીને લાંચથી વશ કરી જેણે મારા પ્રાણનો નાશ કરવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો, તેને આ સ્થળે હાજર થયેલો જોઈ હું કાંઈ પણ પ્રકારે પ્રત્યક્ષ ભાવ ધારણ કરી શક્યો નહિ.

વૃધ્ધે માથું હલાવી કહ્યું:—“ દોસ્તો સાથે બલાઈ કરવી અને દુસ્મનો તરફ દયા દર્શાવવી એ અમારો જાતિ ધર્મ છે. તમારું કપાળ જોઈ તમે પુષ્કળ દુઃખ વેઠ્યું હોય એમ લાગે છે. બનતાં સૂધી તમારા દુઃખ શોકને અમે કાંઈક અંશે દૂર કરી શકીશું. તમે ભિન્ન દેશના અને ભિન્ન ધર્મના હોવા છતાં માણસ છો તથા તમને મદદ કરવી એ અમારું આવશ્યક કર્તવ્ય છે. ”

બુદ્ધ મુસલમાનને મુખે પ્રભુ ઇસુ ખ્રિસ્તના જેવો ઉદાર ધર્મોપદેશ સાંભળી મારું મન ધણા અંશે સ્વસ્થ થયું. છતાં તે સાથે એવો સંદેહ ઉપજ્યો કે, એ વૃધ્ધ મને બનાવતો તો નહિ હોય ! મનનો ભાવ છુપાવી મેં કહ્યું:—“ બધું, તમારા શિષ્ટાચારથી હું અત્યંત પ્રસન્ન થયો છું. તમારો વ્યવહાર ઉદાર છે.

આ મરૂમિની અંદર એક દિવસે આવા સાધુ હૃદય મહાત્માની મુલાકાત થશે એવો વિચાર સુખમાં પ્રથમ મારા મનમાં આવ્યો નહોતો. હું ધણી આફતો સાથે સામનો કરી અલ્લાની મહેરબાનીથી અહિં આવી શક્યો છું. જે સ્થિતિમાં અલ્લાએ મને રાખ્યો છે, એ સ્થિતિ માટે અફસોસ કરવો એ તેના મહિમાને કલંકિત કરવા જેવું છે-પાપ છે.”

વૃધ્ધે પૂછ્યું:-“આવા અંકટજનક સ્થળે તમે શા માટે ફરવા આવ્યા છો? તમારા દેશમાં જોવા લાયક સ્થળોની ખોટ છે કે શું?”

મેં કહ્યું:-“એક છુપો હેતુ પાર પાડવા માટે હું આ તરફ આવ્યો છું. હું ધણો દુભાંગી છું; કિંમિત સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરવાની વાસના મારા અંતરમાં ઉપજી છે.”

વૃધ્ધે કહ્યું:-“હજી તમે ઉગતી જવાનીમાં છો. પ્રયત્ન કરવાથી અસાધ્ય સાધી શકાય છે એવો વિચાર કમઉત્તરે લીધે તમારા મનમાં ઉપજ્યો છે. પ્રયત્નદ્વારા શયતાનને વશ કરવાનું અશક્ય નથી, એમ તમને લાગે છે. તમારા ઉતાવળા વિચારોએ જે રસ્તો તમને બતાવ્યો છે, તેને તમે સરળ સમજી બેઠા છો; પરંતુ ભાઈ, તમે તમારા દિલની વાત કહી નથી. તમારી બન્ને આંખો જોઈ હું સમજી શકું છું કે, એ નયનોમાં નિરાશ પ્રેમની છાયા છવાઈ રહી છે. શું સિંદબાદ ખલાસીની વાત વાંઝી વિદેશમાં રખડી આફતો સહી, છેવટે દૌલતગદા થઈ શકાય છે, એમ તમે સમજી બેઠા છો કે?”

એ વૃધ્ધ માણસ અંતરને પશ્ચ ઉઠેલી શકે છે? મારા દિલની વાત એ છુઝર્ગ ફવી રીતે બહુ શક્યો?

વૃધ્ધે ફરીથી કહ્યું:-“તમારી કોશિશ અફળ થનાર છે. નખરાંબાજ નાજનીનના નયનબાણથી જેવું હૃદય ચીરાઈ મથું હોય છે, તેનો ધા કાંઈ પશ્ચ પ્રકારના મરદમથી રૂઝાતો નથી.”

મેં કહ્યું:-“પરંતુ ખરો પ્રેમ અનેક મુશ્કેલ કાર્યોને આસાન કરી શકે છે. એને તમે ધરકનો મોહ કહી શકો છો; પરંતુ જે ખરો આશક છે, તે દિવાનો મટી બેસો થઈ પડતો નથી.”

૪૫૨ કહ્યું:—“તમે એ મોહમાંથી છુટવાને ઇચ્છતા નથી એમજ લાગે છે. સંસારનો નિયમજ એવો છે. તુચ્છ પતંગ જ્યારે દીપકની જ્યોતિ ઉપર આત્મસમર્પણ કરે છે, ત્યારે પરિણામની ચિંતા તેને હોતી નથી. પ્રેમની જ્યોતિ પાસે મનુષ્ય પતંગ છે. તમે જાની છો. જ્ઞાનની એકાદ વાત તમારા મુખે સાંભળી છે; પરંતુ ગમે તેટલા જ્ઞાની હોવા છતાં તમારું જ્ઞાન પોપટની માફક ફેવળ મુખમાંજ સમાયેલું હોય છે. તમે વિદેશીઓ એ જ્ઞાનનો જીવનના આદર્શ તરીકે સ્વીકાર કરી શકો તેમ નથી. અલ્લહીયામાં જે સધળા ફેર્યે છે, તેમની સ્થિતિ હું કહું છું તેવીજ છે. ફેવળ મ્હોડે મોટી મોટી વાતો કરવામાં આવે છે, ત્યારે કાર્યમાં ભમરડા જેવું મીકું હોય છે. મ્હોડેથી પાઇપલનો ઉપદેશ આપવામાં આવે છે, ત્યારે હાથ લોહીથી લીંબવવામાં આવે છે. આમ હોવાથીજ યુરોપની પ્રજાના કપટી માણસોને અમે જેમ શકતા નથી. તમારી સ્ત્રીઓ ખોટા વિલાસ-સમુદ્રમાં કેટલી બધી ડૂબી ગઇ છે ! પુરૂષ સાથેના તેમના વ્યવહારમાં કેટલી કૃત્રિમતા અતે નફ્ટાઇ બેરેલી છે ! પુરૂષના મનને માયામાં ફસાવવા તેઓ કેવો અત્યાધ પરિશ્રમ કરે છે તથા કોઇ ઉલ્લુ માયામાં ફસતાં તેના હૃદય સાથે કેવી નિષ્કુર રમત રમવામાં આવે છે ! તમારા દેશનાં માણસો ધણાં નીચ અને સ્વાર્થી છે.”

મેં કહ્યું:—“જેખજી ! આપનું કહેવું યથાર્થ છે. પરંતુ વિચાર કરી જુઓ કે, પુરૂષની મૂર્ખતા વિના અસહાય અખળા પોતાની મોજને ક્યા ઉપાયથી પુરી કરી શકે ?”

જેખજીએ માથું હલાવી કહ્યું:—“તમે સાચી વાત કહી છે. સત્ય એ જગતની કીમતી સામગ્રી છે. અસત્યનો વચ્ચે વચ્ચે ફેવચિત જથ્થો થતો જેવામાં આવે છે; પરંતુ સત્યનું ગૌરવ અસીમ છે. સત્યનું દાન પવિત્ર છે. તે માણસને ધનવાન ન કરી શકે, પણ ધાર્મિક તો કરી શકે છે. ધર્મ તેમજ અર્થ વચ્ચે ભેવડદેવડ થઇ શકતી નથી.”

આજી વાતચિતમાં સંખ્યાકાળ પસાર થઇ ગયો. પછી કેટ-

લીક હપસી બાળાઓ એ વૃધના તંબુ આગળ નાચ કરવા આવી. નૃત્ય ગીતનો ઉત્સવ ચાલવા લાગ્યો. ગીત વાદ્યથી એ એકાંત તાલકુંજે એહસ્તનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. વચ્ચે વચ્ચે હું કાંઈના એકાદ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતો હતો; પરંતુ મારું મન એ વખતે અપ્રસન્ન હતું. લાવાકાન થોડે છોટે એસી ખીડી પુકતો હતો તથા વચ્ચે વચ્ચે તીવ્ર દૃષ્ટિથી મારા તરફ જોતો હતો. તેનાં નયનોમાં તિરસ્કાર અને ધૂર્તતા સાફ દેખાતી હતી. વચ્ચે વચ્ચે ગાન સાંભળી તે જ્યારે પોતાના સુદૃઢ દાંત બહાર કઢાડી હસતો હતો ત્યારે બદમાશ શિયાળના મુખનું મને સ્મરણ થઈ આવતું હતું.

રાત્રિ વિશેષ વીતી ગઈ. સંગીતના સૂર બંધ પડ્યા અને તેના પડ્યા વાયુમાં પ્રતિબ્બનિત થવા લાગ્યા. મોજાલાં નરનારીઓ પોતપોતાના શિપિરમાં ચાલ્યાં ગયાં. હું પણ મારા નાના તંબુમાં જઈ સૂઈ રહ્યો છતાં નિદ્રા ન આવી. વિવિધ પ્રકારની ચિંતાઓમાં નિશાકાળ પસાર થઈ જવા લાગ્યો એવામાં વંટોળીયાનું તોફાન ચાલુ થયું. રેતીના રણના પ્રચંડ વંટોળીયાની કલ્પના અનુભવી સિવાય ખીજું કંઈ કરી શકે તેમ નથી. સમસમ અવાજ કરતો વાયુ ફૂંકતો હતો. ચારે દિશાએ માઠ અંધકારનો વિસ્તાર થઈ ગયો હતો અને તાલવૃક્ષો વાયુના જોરથી ફફડાટ કરી રહ્યાં હતાં. પ્રલયકાળ ઉપસ્થિત થયો હોય એવો ભાસ થતો હતો ! મને એમ લાગ્યું કે, મનુષ્ય તથા પ્રકૃતિ બંનેએ મળી મારા નાના તંબુને ઘેરી લઈ મૃત્યુનો જોરવ નાદ કરવા માંડ્યો હતો. લયની ભાવનાથી મારું નાનું હૃદય ધમકતું હતું. જાણે કે એ સ્થળે મેં મૃત્યુના બરફ જેવા શીતળ હાથનો સ્પર્શ અનુભવ્યો. કાંઈ જોરથી મારા હૃદયને પકડી દબાવતું હોય, એમ મને લાગ્યું. છતાં હું વિહ્વળ બની ગયો નહિ. જે રહસ્યને જાણુવા માટે હું અહિં આવ્યો હતો એ કાંઈ સામાન્ય નહોતું. જીવલેણ આફતોનો સામનો કર્યા સિવાય એ રહસ્યનો ભેદ કળી શકનારું કાર્ય અશક્ય હતું. એ પ્રચંડ વંટોળીયાની અંદર કાંઈ બે માણસોની હાથમૂર્તિને મેં મારા તંબુ પાસેથી મુપકાઈથી ચાલી જતી જોઈ. તેઓ કાણ હશે ?

તેઓનો પોષાક જોઇ એક જાણુ પુરૂષ અને એક જાણુ સ્ત્રી હોવાનું હું જાણી શક્યો. એ મારી સંગિની સુંદરી અને લાલા-કાનજ હોવાં જોઇએ. શા હેતુથી ચોરની માફક તેઓ મારા તંબુની આસપાસ ફરતાં હશે ? મારી ચોતરફ સંકટનાં વાદળાં ઘેરાઇ ગયાં. હું જાણું કે, આકૃતના દરિયામાં ડૂબી ગયો. એ સમુદ્રનું પ્રત્યેક મોજી મનરૂપણી દેહને ધારણુ કરી જાણું કે, અને ગળી જવા દોડી આવતું હતું. મારો આનંદ ઉડી ગયો હતો. સુખ ગુમ થયું હતું અને આશાના અંશનું અસ્તિત્વ પણ રહ્યું નહોતું. કેવળ જીવનની જવાળામયી નિરાશા આ મહા રમશાનની અંદર કુતરાની માફક પોતાની લાલ જીભ બહાર કઢાડી, મારી ચોતરફ ફરતી હતી. છતાં એક નામદં દિવ્યકારાની માફક મરવાને હું તૈયાર નહોતો. તંબુમાં હું ઉઠી બેઠો થયો. મજબુત હાથે તલ-વારને હાથમાં પકડી શત્રુઓ તરફથી હુમલો થવાની રાહ હું જોવા લાગ્યો. કોને હાથે મારા આ માનવી જીવનનો અંત આવશે તેની કલ્પના હું કરી શક્યો નહિ. છતાં મારો વિશ્વાસ હતો કે, આ શત્રુ રાજ્યમાં કોઇ માફ દિતૈથી નથી. બિહાનામાં બેસી રહી આખી રાત આશંકાઓ સાથે યુધ્ધ કરવામાં મેં પસાર કરી.

યથા સમયે વટોળીયાનો વેગ ઘટ્યો અને નિશાનો અંધકાર અદશ્ય થયો. પૂર્વાકાશ પીતજ્યોતિ ધારણુ કરી અને જોતજોતાંમાં જ્યોતિર્મય સૂર્યકિરણોએ પૂર્વાકાશને પ્રકાશિત કર્યું. અંતરના ઉંડાણમાંથી એક હૃદયબેદી શ્વાસ મૂકી હું તંબુની બહાર નીકળ્યો. કેમ કે, આજના પ્રભાત સૂર્યનું દર્શન થવાની મારી આશા અદશ્ય થઇ ગઇ હતી.

તથાપિ તંબુની બહાર નીકળી જો દેખાવ મેં જોયો, તેથી મારા આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. નજીકમાં તેમજ દૂર-કોઇ પણ સ્થળે એકેકે તંબુ કે માણસનું અસ્તિત્વ નહોતું. બેદુષ્ટન લોકોની ટોળી આ રેતીના રણમાં અને એકલો રાખી વટોળીયાના તોફાનમાં રાતોરાત વંજે આખી ગઇ હતી. એ નિષ્કુર માણસો આ હાથકર સ્થળે અને નિરાધાર હાલતમાં મૂકી ગુમ થઇ ગયા હતા. હવે મારે શું કરવું ? આમ તેમ તપાસ કરતાં એક વાડના આંક

સાથે એક ઉંટ બાંધી રાખવામાં આવેલું મારી નજરે પડ્યું. નજીકમાં કોઈ માણસ છે કે કેમ એ વિષયની તોષ કરવા જતાં થોડે છેટે કાઢીને સુઈ પોષાક મારી નજરે પડ્યો.

આશા પૂર્ણ હૃદયે હું સહજ આગળ વધ્યો એટલે લાવાકાને એક ઝાકના થડ પાછળથી આગળ આવી મને સલામ કરી હસ્તાં હસ્તાં કહ્યું:—“તમને એકલા રાખી તમારું મિત્ર-મંડળ ચાલ્યું ગયું છે.”

મેં વિરકત લાવથી કહ્યું:—“તેમણે મારી સાથે શાઈ વર્તન ચલાવ્યું! મેં તમારો કાંઈ અપકાર કર્યો નથી છતાં મારી સાથે આવું વિષમ વર્તન કેમ ચલાવવામાં આવે છે! આવી રીતે ચાલ્યા જવાની તેમને શી જરૂર હતી?”

લાવાકાને કહ્યું:—“ધણા જરૂરી કામને લીધે આપણી ટોળીના માણસોને બીજા સ્થળે ચાલ્યા જવાની જરૂર પડી છે.”

મેં પૂછ્યું:—“શુંઓ તરફની કાંઈ બીક હતી કે?”

લાવાકાને ઉત્તર આપ્યો:—“અલ્લાના અલિશાપ સિવાય જમતના કોઈ પણ માણસનો અમે ડર રાખતા નથી.”

વિશેષ કાંઈ નહિ બોલતાં લાવાકાને મારા તંબુના ખુંટા ખેંચી નાખ્યા. પછી તંબુ વીટાળી બાંધી દૃષ્ટ તેણે ઉંટની પીઠ ઉપર લાખ્યો.

મેં કહ્યું:—“અમે એક વખત જેની સાથે નમક ખાઈએ છીએ તેની સાથે કદાપિ શત્રુતા કરતા નથી; પરંતુ તમે એક વખત આશ્રય આપી છેવટે વિદેશી માણસને અબળથ્યા સ્થળે કાળનો કાળીયો થવાં રાખી સંકોચ સિવાય ચાલ્યા જઈ શકો છો!”

લાવાકાને કહ્યું:—“તમે મારાપર ખોટો દોષ મૂકો છો. અધિકાર નહિ હોવાથીજ ટોળીના માણસો ગંતવ્ય સ્થળે તમને લઈ ગયા નથી. તમારે નિરાધાર બની બૂખતરસના દુઃખથી મરવું ન પડે એટલા માટે તમને નિર્ભય સ્થળે લઈ જવા માટે હું અહિં રોકાયો છું.”

લાવાકાને જેવા પ્રશ્ન સ્વભાવના માણસની સાથે અન્ય પ્રસંગે

કાષ્ટ પશ્ય નિર્ભય સ્થળે જવા હું રાજી થાત નહિ; પરંતુ મરૂભૂમિમાં
 બુખતરસથી મરી જવા કરતાં દુસ્મન પર પ્રમાન રાખી તેનું
 અનુસરણ કરવું મને પ્રસંગોચિત લાગ્યું. સંદિગ્ધ ચિત્તે હું
 અપ્રસન્ન બાવથી તેની સાથે જવા લાગ્યો.

મકરણ ૨૪ મું.

લાવાકાન મારી સાથે ધણા પ્રયુક્ત ભાવથી વાતચિત કરવા લાગ્યો. તેણે મોડું અનિષ્ટ કરવાનો કદાપિ પ્રયત્ન કર્યો હોય તથા હું તેને ઝોળખી શક્યો હોઉં એવો ભાવ તેણે દર્શાવ્યો નહિ.

સતત પાંચ કલાક સુધી અમે મંડૂભૂમિનો માર્ગ કાઢ્યો. પછી અમે એક જરાજીર્ણ જૂના જમાનાના કિલ્લા નજીક જઈ પહોંચ્યા. એ સ્થળે કોઈ જનમાનવ નહોતું તથા ધણા કાળથી કોઈના પગલાં એ સ્થળે પડેલાં નહોતાં. ફરતા ફરતા અમે એક સાંકડા દ્વારમાંથી એ કિલ્લામાં આવેલી એક મોટી અધિકારમય ભાંગી-ટૂટી અટ્ટાલિકામાં જઈ ચડ્યા.

લાવાકાને કહ્યું:—“આ અટ્ટાલિકાનું નામ મૃત્યુ-મંદિર છે. અરબ દેશમાં એવી દંતકથા ચાલે છે કે, ધણા કાળ પૂર્વે અત્રે એક યુરોપીય સુલતાન રાજત્વ કરતો હતો. તે દિગ્વિજયી રાજા હતો. દિગ્વિજય માટે બહાર નીકળી પડી એક વખત તેણે સુલતાનના રાજ્ય ઉપર હુમલો કરી યુધ્ધમાં તેને હરાવી તેની દૌલત અને નૃસેનજર કન્યાને લૂંટી લઈ પોતાના પ્રાસાદમાં પુનરાગમન કર્યું હતું. પરાજિત સુલતાને છુપી રીતે તેનું અનુસરણ કર્યું તથા જાદુગરનો ગુપ્ત વેષ ધારણ કરી તેની સાથે મુલાકાત કરી પોતાની કન્યાની બિલા યાચના કરી. વિજયી સુલતાને તેને હુકમ કર્યો કે “તમે હમણાંજ અહિંથી ચાલ્યા જાવ, નહિ તો જાજી રથી પકડી તમને કેદખાનામાં નાખવામાં આવશે.”

પરાજિત સુલતાને વિજયી સુલતાનના પ્રાસાદનો ત્યાગ કર્યો. તેણે વિદાય થતી વખતે કહ્યું:—“કાફર! જે માણસો તારા રાજ્યમાં બીપણ્ય મરડા ઉત્પન્ન થશે અને તેથી તારા સર્વસ્વનો નાશ થશે.” જે માણસો અંદરજ અભિશાપવાણી સફળ થઈ અને ધરિણીને સુલતાનની રાજધાનીએ સ્મશાનનું સ્વરૂપ ધારણ કર્યું. તેમાં કુટુંબના સઘળા માણસો મરણ પામ્યા, ફરજ પરાજિત સુલતાનની કન્યા એકલી જીવતી રહી. યુરોપીય સુલતાનના મૃત્યુ

પછી પિતાની ટૂંટી લેવામાં આવેલી દોલત લઈ એ કન્યા પુનઃ પિતાની પાસે ગયું. એ વખતથીજ આ સ્થાને સ્થાનનું રૂપ ધારણ કર્યું છે. અલ્લાના અભિષેકપથી વિધર્મી કાફરોનું એક પણ ચહિન અહિં કાયમ રહ્યું નથી.”

હું એ મુદ્દાને પરીક્ષા કરવા લાગ્યો. પૂર્વે એક કાળે રોમન જાતિએ આ સ્થળે રાજ્ય કર્યું હોય, એવા અનેક ચિહ્ન પ્રાસાદનાં બિન્ન બિન્ન સ્થળે જોવામાં આવતાં હતાં. ધ્યાન-મગ્ન બની હું સધળું જોતો હતો, એવામાં કોઈની ડાયા નજરે પડતાં ચમકીને મેં પાછળ જોયું. લાવાકાન તત્કાળ એક તેજદાર કટાર હાથમાં લઈ મારા ઉપર ટૂટી પડ્યો તથા બળ-પૂર્વક મારો કંઠ દાબી મને જમીનદોસ્ત કરવાને મત્ન આદરવા લાગ્યો. હું તેના પંજમાંથી છૂટો થવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો; પરંતુ સફળ ન થયો. તેણે કહ્યું:—“આટલા દિવસે તમે મૃત્યુ-મંદિરમાં આવી ચડ્યા છો. આ સ્થળે નાસ્તિક માણસના પ્રાણનો નાશ કરવામાં આવે છે. આજે હું તમારા પ્રાણનો સંહાર કરીશ.”

મેં કહ્યું:—“હે વિશ્વાસપાતક ! આવી રીતે તું તારા આતિથ્યનો પરિચય કરાવે છે કે ? મેં તારું શું અનિષ્ટ કર્યું છે કે, જેથી તું મારા પ્રાણનો નાશ કરવા તત્પર થયો છે ?”

લાવાકાન બોલી ઉઠ્યો:—“નરકના કીડા ! હું તને બરાબર જાણખું છું. તું અમારા તંત્રમાંથી નાસી ગયેલો હોવાથી અમારે વિપદ વેઠવી પડી હતી અને અપમાન સહન કરવું પડ્યું હતું. તેજ અમારા લોક અર્ધચન્દ્રનું અપહરણ કરી અમારા સર્વ-સ્વનો નાશ કરવા માંડ્યો હતો. તુંજ આગાદેજમાં હાજી મહમદ બિન ઇસાક પાસે ગુપ્ત પત્ર લઈ જતો હતો,—હજી પણ એ પત્ર તારી પાસે છે. લોક અર્ધચન્દ્ર ક્યાં છે તે કહે, નહિતો તારું મૃત્યુ નિશ્ચય છે !” તેણે મને ધા કરવાને કટાર ઉંચકી. કોઈની હતે-જનાથી તેનો હાથ કંપી ઉઠ્યો. એ કટાર દેહમાં વિધાતાં પણ માત્રમાંજ મારા પ્રાણનો નાશ થશે એમ મને લાગ્યું. પ્રયત્ન કરવા છતાં હું તેના પંજમાંથી છૂટો થઈ શક્યો નહિ. મેં કહ્યું:—“હે બદમાશ ! તું જે વાત જણાવા માગે છે, એ સંવધી મારે

મુખે કાંઈ પણ જાણી શકીશ નહિ. તું તારી મરજી પડે તે કર.”

“નહિ જાણી શકું ? અવશ્ય જાણી શકીશ. હમામ તરફ તું ગુપ્ત પત્ર લઈ જતો હતો એ વાતનો ઇનકાર કરે છે ? ”

મેં કહ્યું:—“હું કાંઈ પણ વાતનો સ્વીકાર કે ઇનકાર કરતો નથી. તું ચોર છે. અલ્હરિયાના મુસાફરખાનામાંથી તું જ મારી પેટી ચોરી ગયો હતો. મારા પ્રાણનો નાશ કરવા માટે સોનામહોરોની એક થેલી આપી તેજ માઝરીને કેડવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો. તારું નામ લાવાકાન છે. માદ રાખળે કે જે તું મારા જીવનો નાશ કરીશ તો વિના વિલંબે તારે તેનું ફળ ભોગવવું પડશે.”

આ વખતે લાવાકાને ભયંકર હાસ્ય કર્યું. તેણે કહ્યું:—
“હાજી અબુ સલામ આ મરબૂમિના સુલતાન છે, અને હું લાવાકાન તેમનો વજીર છું. કાફરનો સહજ પણ ડર અમે રાખતા નથી. તેં એ અર્ધચન્દ્ર ક્યાં છુપાવી રાખ્યો છે, તે જલ્દી કહે અને વિના વિલંબે પેલો ગુપ્ત પત્ર મને આપ.”

મેં કહ્યું:—“એ આજ્ઞા છોડી દે.”

“શયતાન ! વાતમાં ને વાતમાં તેં મારો ધણો વખત ગુમાવ્યો છે. હવે હું તારી સધળી આજ્ઞાનો અંત લાવું છું.”

આમ કહી લાવાકાને મારા ગળાને જોરથી દબાવ્યું. મારો શ્વાસ રૂંધાઈ જવા લાગ્યો. અસ્પષ્ટ સ્વરે મેં કહ્યું:—“દોળખના દૈત્ય ! આટલા માટેજ તું મને અહિં લઈ આવ્યો હતો કે ? ઠીક છે, હું તને અર્ધચન્દ્રની ખાતમી આપી શકું છું; પરંતુ જલ્દી કહે કે, જીએદાનું શું થયું છે ? ”

લાવાકાને ભવાં ચડાવી કહ્યું:—“જીએદા ! એ શયતાનીને તું જોળ્યો છે ? જો એમ હોય તો મારી કલ્પના કાંઈ ખોટી નથી. તારી વાસનાલોલુપ દષ્ટિએ તેના મુખ ઉપર પડી તેના સુંદર મુખને અપવિત્ર કર્યું છે. તેને વશ કરવા માટેજ અમારો લોહ અર્ધચન્દ્ર તેની પાસેથી તેં મેળવ્યો છે. આવી ભયંકર વિશ્વાસપાતકતાની સજા શી છે, તે તું સમજે છે ? ”

મેં કહ્યું:—“હું એમાંનું કાંઈ જાણતો નથી. સધળો બેદ

જાણુવા માટે એ લોક અર્ધચન્દ્રના રહસ્યને ઉઠેલવા માટે મેં લાખો અરજીમાર્ગ વટાવ્યો છે. હજારો આફતો વેઠવા છતાં હું કંઈ જાણી શક્યો નથી.”

લાવાકાને કહ્યું:—“પરંતુ તેણે તને પોતાનું મ્હોં ખતાવ્યું છે. તારી સાથે કપટ કારસ્થાન રચી લોક અર્ધચન્દ્રને ગુમ કર્યો છે. અમને આફતમાં ફસાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. એ સધળા ગુન્હાઓના બદલામાં તેને જે સજા થવી જોઈએ, તે થઈ ચૂકી છે.”

મેં પૂછ્યું:—“નિષ્કુર લૂંટારાઓએ તેને શી સજા કરી છે ? તે જીવે છે કે મૃત્યુ પામી છે ?”

લાવાકાને કહ્યું:—“તેણે જે હાથથી ભયંકર વિશ્વાસઘાતકતા કરી છે તે હાથ કાપી નાખી પેટીમાં પૂરી તને મોકલવામાં આવ્યો હતો, એ વાત તું જાણી ગયો છે કે ?”

મેં કહ્યું:—“એ બિલત્સ દેખાવની વાત મને બરાબર યાદ છે. તે એ પેટીની ચોરી કરી હતી તેથીજ હું તને જાણખી શક્યો હતો.”

લાવાકાને ગંભીર સ્વરે કહ્યું:—“એ પાપિંડાએ પોતાની જાતના માણસોનો વિશ્વાસઘાત કરી ધરના સમાચાર ખીજાઓને જણાવ્યા છે. એના કુકર્મની યોગ્ય સજા એને થઈ ચૂકી છે.”

“યોગ્ય સજા એટલે શું મૃત્યુ થયું છે ?”

“તેના પ્રત્યેક અંગના કટકા કરી રેતીમાં ફેંકી દેવામાં આવ્યા છે. તેના પ્રાણનાશના ચિહ્ન તરીકે—તેના અવિચારના ઇનામ તરીકે—કેવળ તેના હિન્ન હસ્ત તારા તરફ મોકલવામાં આવ્યો હતો.”

મેં કહ્યું:—“મારો કંઈ અપરાધ નથી. મેં કંઈ કુકર્મ કર્યું નથી. અલ્લા જાણે છે કે—”

વચ્ચેજ ગર્જના કરી લાવાકાને બોલી ઉઠ્યો:—“અત્યંતના અત્યાહાર તારા અપવિત્ર મુખે અલ્લાનું નેક નામ ઉચ્ચારી તું તેને કલંકિત ન કર. તારે લીધેજ અમારો સૌભાગ્યચન્દ્ર અસ્ત પામવા આવ્યો છે, તારે લીધેજ ડમલે અને પમલે અમે પરાજિત

અને દુઃખિત થયા છીએ, તારે લીધેલ હાથ અણુ સલામતી ટાળી આજે વિખરાઈ ગઈ છે. તારા માતની ધડી આજે આવી પહોંચી છે. તારો મહેરો જોઈ હવસની પુનળી બનેલી જીવેદા અનંગ-બાલ્યથી વિધાઈ અમારો નાશ કરવાને તૈયાર થઈ હતી. એ માયાવિની જાદુગરીની સઘળી શક્તિ તારા હાથમાં છે. આજે જો એ અર્ધચન્દ્ર અને ઇમામના નામનો પત્ર પાછો નહિ આપે તો આવતી કાલેનો સૂર્ય તું જોઈ શકીશ નહિ.”

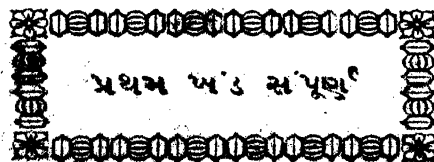
મેં કહ્યું:—“ નિહોંપપર જીવમ ગુજરવાથી તમને શું લાભ થવાનો છે ? ”

“ તારા જેવા વિદેશી-નાસ્તિકના પ્રાણનો નાશ કરવાથી પુણ્યની પ્રાપ્તિ થાય તેમ છે.”

“ હે નરપિશાચ ! મને જલ્દી છુટો કર. એક નામદર્ની માફક તું મારા ઉપર હુમલો કરે છે. જો શેરે જવાંમદર્ની માફક દૂંદ યુધ્ધમાં ઉતરતો હોય તો મારી બહાદુરીનો અનુભવ તને થઈ શકે તેમ છે.”

“ તારો વધ કરવા માટે હું તને અહિં લઈ આવ્યો છું. તું જો અર્ધચન્દ્ર પાછો નહિ આપે તો તારું બહુ ચનાર નથી.”

પછી એ નરપશુએ મને માટી ઉપર પછાડ્યો. મેં ઉઠી બેઠો જવાનો પ્રયત્ન કર્યો; પરંતુ બેઠો થઈ શક્યો નહિ. લાવાકાન માફ ગળું દબાવી મારી છાતી ઉપર ચડી બેઠો. તથા વાધના જેવી સળગતી આંખોથી મારા મોં તરફ જોઈ રહ્યો. મારો દમ બંધ થઈ જવા આવ્યો. મારી અંતરેન્દ્રિયની સર્વ શક્તિ અદશ્ય થઈ ગઈ. અવશ્ય માર્ગમાં જાણે કે તમરાનો અરાજ સંબળાવા લાગ્યો. આંખે અંધકાર જણાવા લાગ્યો અને આખું જગત ફરતું જણાયું. દુઃખ કષ્ટની વિસૈષતાથી મારું જ્ઞાન લુપ્ત થયું અને ચોતરફ ફવળ કાળરાત્રિના અંધકારનો વિસ્તાર થયો—હું બેઠોશ બની ગયો.

છુપી પોલીસ

નામ સાંભળી ગભરાતા નહિ !

દુનિયાની બધી અજાયબી

એમાં સમાયેલી છે.

તે અજાયબીઓથી ગુજરાતી વાંચક વર્ગને માહિત કરવા
હિન્દુસ્થાન, રશિયા, જાપાન, ચીન, ફ્રાન્સ, જર્મની
ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરીકાના નામાંકિત
કોટેકટીવોની અદ્યતન રોમાંચકર
અને

હિલપતીર નવલકથાઓ

છુપી પોલીસ

નામના દર બુધવારે પ્રગટ થતા અડવાડીકમાં
પ્રસિધ્ધ થાય છે, તે સિવાય સેશન કોર્ટ,
હાઇકોર્ટ અને પોલીસકોર્ટના કેસ પણ
આપવામાં આવે છે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ ૩૦ વી પી થી રૂ ૩૦
દેશાવર " રૂ ૫૦

લખો:—મોજ—મજાહ કાર્યાલય

ખટાવ બીલડીંગ ગીરગામ મુંબાઈ નં. ૪

મોજ-મજલહ

વાર્તા, નાટક અને સિનેમાના

શૌકીન-લાખો વાંચકોનું

માનીતું પત્ર

વાર્ષિક લવાજમ

સુબધમાં રૂ. ૪-૦-૦

બહાર ગામ રૂ. ૪-૪-૦

પરદેશ રૂ. ૫-૦-૦

તે સિવાય

બેટનું પુસ્તક અને દીવાળી તથા સીનેમા ચક્રો મફત

આજેજ પ્રાદક થાવ.

મોજ-મજલહ કાર્યાલય

મુબધ ૪.

